

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUTADGU BİLİG'DE FİLLERİN DURUM EKLERİ İLE
OLAN İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

ARZU KİYAT

TEZ DANIŞMANI:
YRD. DOÇ. DR. YAKUP YILMAZ

ŞUBAT - 2017

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Arzu KİYAT

16.02.2017

ÖZ

KUTADGU BİLİG'DE FİİLLERİN DURUM EKLERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Kiyat, Arzu

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Yakup YILMAZ

Şubat 2017

Yusuf Has Hâcip'in XI. yüzyılda yazmış olduğu, Türk dili, edebiyatı ve kültürü açısından büyük öneme sahip olan *Kutadgu Bilig* eserinde fiillerin durum ekleriyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Kutadgu Bilig, bugüne kadar sadece dil ve edebiyat açısından değil, aynı zamanda sosyoloji, tarih, hukuk, devlet felsefesi gibi birçok alan bakımından da incelenmiştir. Çalışmada eserin Türk dilinin bir alanı olan söz dizimi açısından incelemesi gerçekleştirildi. Karahanlı Türkçesi dönemi eseri olan Kutadgu Bilig'de hangi fiilin hangi durum eki ile çalıştığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde kısa bir Kutadgu Bilig tanıtımı yapılmış, birinci bölümde ise, çalışmanın temelini oluşturan “fiil-tamlayıcı ilişkisi” kavramı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde, iki alt bölüm başlığı altında eserin beyitleri incelenip fiil tamlayıcı ilişkisi var olan beyitler ele alınmıştır. Bu inceleme düz ve çapraz gelişme olarak yapılmış olup belirtme, yaklaşma, bulunma ve ayrılma olmak üzere dört hâl ekini kapsamaktadır. Düz gelişmeden kastedilen durum, eklerin beklenen gelişimi göstermesidir. Örneğin, Karahanlı Türkçesindeki yaklaşma hâli eki {+GA}'nın Türkiye Türkçesi'nde {+A} olması ve buna bağlı olarak fiil tamlayıcı ilişkisinin ortaya çıkmasıdır. Çapraz gelişmeden kastedilen ise, terim olarak ‘görev aktarımı’ ile karşılanan durumdur. Kısaca bir hâl ekinin kendi görev sınırları dışında, başka bir hâl ekinin görev sınırlarına girmesi olarak tanımlanabilir. Düz gelişmeye örnek olarak ‘*yolunu aç-*’, ‘*ilke kir-*’, ‘*yüzün açıt-*’ vd.; çapraz

gelişmeye (görev aktarımına) örnek olarak ‘*tilig aç-*’, ‘*anı ay-*’, ‘*isikke eri-*’ vd. verilebilir.

Fiil bakımından zengin olan Türk dilinde, fiiller bazen tamlayıcılara ihtiyaç duyarlar. Fiillerle tamlayıcı ve tamlayıcılar arasındaki ilişkiyi kuran hâl ekleridir. Çalışmanın temel amacı bu eserdeki tamlayıcı alan fiillerin hangi hâl ekleri ile çalıştığını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip, Fiiller, Durum Ekleri.

ABSTRACT

THE RELATION BETWEEN CASE SUFFIXES AND VERBS IN KUTADGU BILIG AND ITS COMPARISON WITH TURKISH LANGUAGE IN TURKEY

Kiyat, Arzu

Master Degree, Turkish Language and Literature

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yakup YILMAZ

February, 2017

This study analyzes the relation between case suffixes and verbs in Kutadgu Bilig which was written by Yusuf Has Hâcip in the 11th century and is of great importance in the sense of Turkish language, literature and culture. By this time Kutadgu Bilig has been examined not only from the point of language and literature but also from the point of various fields such as sociology, history, law, state philosophy. In the study an analysis of the work in the sense of syntax which is a field of Turkish language was done. It is aimed to show which verb goes with which case suffix in Kutadgu Bilig which is a work of the Karahan Turkish period.

In the introduction part of the study, Kutadgu Bilig was briefly introduced, and in the first chapter the concept of “the relation of verb-modifier” underlying the basis of the study was emphasized. In the second chapter, verses of the work under the two subheadings were examined and the verses in which the relation of verb modifier was seen were analyzed. This analysis is composed of four case suffixes which are accusative, dative, locative and ablative by using straight and cross extensions. The case which is meant by straight extension is to make the expected progress. For example, the dative case suffix in Karahan Turkish {+GA} is seen as {+A} in Turkey Turkish, thereby indicating the relation of verb modifier. What is meant by cross extension is a case in which ‘function transfer’ as a term occurs. That is, it happens when a case suffix enters into function borders of another case suffix by excluding its own function borders. Examples for straight extension can be given as ‘*yolını aç-*’, ‘*ilke kir-*’, ‘*yüzün açıt-*’, etc.; examples for cross

extension can be given as ‘*tilig aç-*’, ‘*anı ay-*’, ‘*isikke eri-*’, etc. In Turkish language which is rich in verbs, verbs sometimes necessitate modifiers.

Case suffixes form a relation between verbs, and modifier and modifiers. The main purpose of the study is to indicate the verbs having modifiers go with which case suffixes in Kutadgu Bilig.

Keywords: Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcip, Verbs, Case Suffixes

ÖNSÖZ

Fiil cümlelerin yöneticisi konumundadır ve hangi tamlayıcı ile ilişki kuracağını kendisi belirler. Bunun sonucunda da çekimli fiilin anlamını belirginleştirmek için fiil ile tamlayıcı arasında bir ilişki doğar. Bu ilişkide fiiller nesne olan addan belli çekim halleri istedikleri gibi takılar da ilişki kurdukları addan işleyişlerine göre belli çekim halleri isterler. Fiillerin bu ilişkisi ‘birleşim değeri, istem, fiil tamlayıcısı, durum belirleyicileri, fiil rejimi, valenz’ gibi pek çok adla karşılanmıştır. Adına her ne denirse densin, fiil tamlayıcı ilişkisi önemlidir. Hangi fiilin hangi durum eki ile çalıştığı özellikle fiilin anlamı yoluyla belirlenir. Ancak o dili konuşanlar da belirleyiciler arasındadır. Çünkü fiilin tamlayıcısı ile ilişkisi durağan değildir. Dönemden döneme, ağızdan ağıza, lehçeden lehçeye farklılık göstermiştir ve göstermektedir.

Çalışmada 1069-1070 yılları arasında Yusuf Has Hâcip tarafından yazılan Türk edebiyatı, dili ve kültürü açısından büyük öneme sahip olan *Kutadgu Bilig* eserinde, fiillerin durum ekleri ile olan münasebeti incelenmiştir. Kutadgu Bilig üzerine felsefe, tarih, hukuk, sosyoloji, dil vb. açılardan pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışma ile ise Kutadgu Bilig’e söz dizimsel bir bakış açısıyla bakarak, fiillerin durum ekleri ile olan ilişkisini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde kısa bir Kutadgu Bilig tanıtımı yapılmış, birinci bölümde ise, çalışmanın temelini oluşturan “fiil-tamlayıcı ilişkisi” kavramı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde, iki alt bölüm başlığı altında eserin beyitleri incelenip fiil tamlayıcı ilişkisi var olan beyitler ele alınmıştır. Eserin büyüklüğü ve hacmi sebebiyle, çalışma dört durum eki (belirtme hali, yönelme hali, bulunma hali, ayrılma hali) ile sınırlandırılmıştır. Çevriyazı metni Mustafa S. Kaçalın’ın Kültür ve Turizm Bakanlığı “Kutadgu Bilig Metin”e-kitap çalışmasından, Türkiye Türkçesi kısımları ise Reşit Rahmeti Arat’ın yaptığı Kutadgu Bilig’in Türkiye Türkçesi aktarımından alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu tez çalışması Türk Dil Kurumu bursu desteği ile hazırlanmıştır. Başta Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışma boyunca maddi ve manevi desteklerini gördüğüm aileme minnettar olduğumu belirtmek isterim. Tez konusunun seçim aşamasından bugüne kadar, bu çalışma ile ilgilenen, danışmanım, hocam Yakup YILMAZ'a da katkı ve desteğinden ötürü teşekkür ederim.

Arzu KIYAT

16 şubat 2017, Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
GİRİŞ	1
MUTLULUK VEREN BİLGİ: <i>KUTADGU BİLİG</i>	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİİL-TAMLAYICI İLİŞKİSİ.....	3
1.1. Fiil-Tamlayıcı İlişkisi	3

İKİNCİ BÖLÜM

KUTADGU BİLİG'DE FİİLLERİN DURUM EKLERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	7
2.1. Kutadgu Bilig'de Durum Ekleri	7
2.1.1. Durum eklerinde düz gelişmeler.....	8
2.1.1.1. Belirtme durum eklerinden düz gelişmeler.....	8
2.1.1.2. Yaklaşma durum eklerinden düz gelişmeler.....	34
2.1.1.3. Bulunma durum eklerinden düz gelişmeler.....	56
2.1.1.4. Ayrılma durum eklerinden düz gelişmeler	61
2.1.2. Durum eklerinde çapraz gelişmeler	67
2.1.2.1. Belirtme durum eklerinden çapraz gelişmeler.....	68
2.1.2.2. Yaklaşma durum eklerinden çapraz gelişmeler.....	74
2.1.2.3. Bulunma durum eklerinden çapraz gelişmeler	77
2.1.2.4. Ayrılma durum eklerinden çapraz gelişmeler.....	86
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	95

MUTLULUK VEREN BİLGİ: *KUTADGU BİLİĞ*

Kutadgu Bilig 1069-1070 yılları arasında Yusuf Has Hâcip tarafından yazılmıştır. Bu eser, Türk dili, edebiyatı ve kültürü açısından, önemli eserlerden birisidir. “Mesut olma bilgisi” şeklinde ifade edilen bu eser, insana her iki dünyada mutluluğa ulaşmanın yollarını göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. "Feûlün feûlün feûlün feûl" vezninde yazılmış olan eser mesnevi tarzındadır (Kaçalın, 2002, s. 478). İslâmi Türk edebiyatının bilinen ilk eseri olan bu eser, 6645 beyitten oluşan manzum bir siyasetnamedir. *Kutadgu Bilig* kelime olarak mutluluk veren bilgi, mesut olma bilgisi anlamının yanı sıra, siyaset bilgisi anlamına da gelmektedir (Ercilasun, 2015, s. 293). Yusuf Has Hâcip’in yaşam öyküsü hakkındaki bilgiler, *Kutadgu Bilig*’i okuyuculara sunmak amacıyla sonradan eklenmiş olan düzyazı ve uyaklı önsözlerde verilen bilgiyle sınırlıdır (Arat, 2008, s. 27) Buraya dayanarak Yusuf Has Hâcip’in Balasagunlu olduğu bilinmektedir (Ercilasun, 2015, s. 293).

Türk edebiyatı ve Türk dili açısından önemli olan bu eser, aynı zamanda Türk kültür tarihi, Türk devlet-hukuk felsefesi ve sosyolojisi bakımından da ayrı bir önem taşır. Yusuf Has Hâcip bu eseri ile insan hayatının anlamını çözümleyen onun toplumun ve devletin içerisindeki görevini ortaya koyan bir hayat felsefesi sistemi oluşturmuştur (Arat, 2008, s. 30). *Kutadgu Bilig* dört ana temel üzerine düzenlenmiştir: “Bunlardan doğru kanun (köni törü) Kün-Toğdı (hakan), saadet (kut) Ay-Toldı (vezir), akıl (ukuş) Ögdülmiş (vezirin oğlu), hayatın sonu (akıbet) Odgurmış (zahid) tarafından temsil edilmektedir”(Kaçalın, 2002, s. 478). Eserde özellikle ahlak, adalet, devlet düzeni, iyilik vs. gibi konulara değinilmektedir.

Kutadgu Bilig’in bugüne ulaşan üç nüshası vardır. Bunlar Herat, Mısır ve Fergana nüshalarıdır (Ercilasun, 2015, s. 296). *Kutadgu Bilig*’in bilinen ilk nüshası Herat nüshasıdır. Herat nüshası Arap harfleriyle yazılmış bir nüshadan Uygur harflerine çevrilmiştir (Arat, 2008, s. 37).

Bu üç nüsha Türk Dil Kurumu tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Bunun ardından Reşit Rahmeti Arat'ın hazırladığı tenkitli metin 1947'de, tercümesi ise 1959'da basılmıştır. 1964'te Arat'ın ölümü üzerine çalışmanın dizinini 1979 yılında öğrencilerinden oluşan çalışma arkadaşları Kemal Eraslan, Nuri Yüce ve Osman Fikri Sertkaya tamamlamıştır. Bununla birlikte, yapılan bu çalışmaların devamı niteliğinde G. Doerfer, Aysu Ata, Zafer Önler ve Yon-Song Li tarafından yayınlar da gerçekleştirilmiştir (Kaçalın, 2002, s. 479). Bu bahsettiğimiz yayınların yanı sıra sadece dil ve edebiyat alanında değil, hukuk, felsefe, sosyoloji vb. gibi alanlarda da bu eser üzerine pek çok çalışma (yüksek lisans, doktora tezi vs.) yapılmıştır. Bu denli çalışmanın var olması da aslında özellikle ideal insan nasıl olmalı sorusunu irdeleyen bu eserin, hem sosyal hem de siyasi hayat içerisindeki yerinin ne kadar önemli olduğunu göstermek açısından yeterlidir.

1. BÖLÜM

FİİL-TAMLAYICI İLİŞKİSİ

1.1. Fiil-Tamlayıcı İlişkisi

“Lucan Tesnière’nin ortaya attığı bağımsal dil bilgisi görüşü, üretici-dönüşümsel dil bilgisinde ele alınan parça bütün ilişkisine değil, tümcenin ögeleri arasındaki soyut bağımlılığa önem verir. Tümcenin bütün ögelerini kendisine bağımlı kılan ve bunlarla birlikte tümceyi oluşturan yönetici öge çekimli eylemdir”(Vardar, 2007, s. 30). “Bağımsal dil bilgisine göre fiil (yüklem), cümlelerin bütün ögelerini kendisine bağımlı kılan ve bunlarla birlikte cümleyi oluşturan yönetici ögedir. Fiil cümlelerin yöneticisi konumundadır ve hangi tamlayıcı ile ilişki kuracağını kendisi belirler. Bunun sonucunda da çekimli fiilin anlamını belirginleştirmek için fiil ile tamlayıcı arasında bir ilişki doğar. Bu ilişki bağımsal dil bilgisinde *valenz* ismi ile karşılanmıştır”(Gümüşatam, 2014, s. 426).

Bu konu üzerine pek çok kişi çalışmış ve kendilerine göre bu konuyu açıklamıştır:

Zeynep Korkmaz’a göre cümle içinde yalın ya da bir durum eki almış olarak kendisini fiille ilişkili duruma getiren ada fiil tamlayıcısı denir. Fiil tamlayıcıları hem işlev hem de anlam bakımından fiili tamamlayan ögelerdir. Fiildeki anlam ancak bu ögelerin kurduğu bağlantı biçimine göre şekillenir ve yönlenebilir (2014, s. 684).

Abdurrahman Özkan’a göre ise, fiilin anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ögelere fiil tamlayıcısı denir. Fiil ile tamlayıcı ve tamlayıcılar arasındaki münasebeti kuran hâl ekleridir (2011, s. 512).

Tahsin Banguoğlu ise fiil-tamlayıcı ilişkisi için *istem* kavramını kullanır. Ona göre, fiiller nesne olan addan belli çekim halleri istedikleri gibi takılar da ilişki kurdukları addan işleyişlerine göre belli çekim halleri isterler. Buna da *istem* (rection) denir (Banguoğlu, 2007, s. 386).

Dolayısıyla fiil tamlayıcısı, bazı fiillerin kelime öbeği veya cümle içerisinde ihtiyaç duyduğu tamlayıcılara (hâl eklerine) denir.

Fiil-tamlayıcı ilişkisi Türkiye’de pek çok terim ile karşılanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Birleşim değeri* (Vardar, 2007, s. 46), *istem* (Banguoğlu, 2007, s. 386), *fiil tamlayıcısı*, (Karahan, 1997, s. 219), *durum belirleyicileri* (Uzun, 2004, s. 39), *fiil rejimi* (Korkmaz, 1995, s. 224). Hangi isimle anılırsa anılsın -ister istem, ister fiil tamlayıcısı ya da valenz- fiil tamlayıcıları cümlede önemli bir yer taşır.

Karahan’a göre bazı fiiller tamlayıcılı bazı fiiller tamlayıcısızdır. Tamlayıcısız fiiller bu görevi bir şekilde özne ile karşılarlar. Tamlayıcılı fiillerde ise, fiilin hangi tamlayıcı ile çalıştığı konusunu belirleyen etmen, fiilin anlamıdır. Birden fazla anlama gelen bir fiil bir anlamı ile fiil tamlayıcısı almıyorken, bir diğer anlamı ile fiil tamlayıcısı alabilir. Karahan bu noktada *soğumak* fiilini ele alır. *Soğumak* fiili ‘ısıısını kaybetmek’ anlamı ile tamlayıcısızken ‘birine karşı sevgisinin veya bir şeye karşı isteğinin kalmaması’ anlamında kullanıldığında tamlayıcılı bir fiil hâline gelir (1997, s. 211-212). Türkçe kelimelerdeki çok anlamlılık, fiilin anlamı ile doğrudan bağlantısı olan hâl ekli tamlayıcıları etkiler.

Tahir Kahraman’a göre, aynı ses yapısına sahip değişik fiillerin ve bir fiilin birbirinden iyice uzaklaşmış değişik yan anlamlarının ihtiyaç duydukları ve alabildikleri durum ekli tamlayıcılar birbirinden farklıdır (1996, s. 412).

Görüldüğü gibi, fiiller birden çok anlam kazandıklarında da her anlama göre fiil-tamlayıcı ilişkisinin şekli değişir. Bir fiil birden fazla anlamına göre, bir veya birden fazla tamlayıcı alabilir. Bu durum aslında rejim meselesidir.

Rejim değişikliği, bir başka deyişle görev aktarımı, Zeynep Korkmaz’a göre, Türkçedeki isim çekim eklerinin birbirlerinin görev sınırına girmeleri, yani bir isim çekim ekinin gerektiğinde başka bir isim çekim ekinin de yerini tutabilmesidir (1995, s. 224). Bir fiilin cümleden cümleye farklı anlamlarla kullanılmış olması o fiilin gerektirdiği isim hâllerinde de değişiklik yapılmasına yol açar. İşte bu, fiilin rejimi meselesidir. Bunun

sonucu olarak bazen fiiller, bölge ve metinlere göre farklı isim hâlleri alabilir (Korkmaz, 1995, s. 225).

Rejim değiştirme, geçişli fiilerin geçişsiz, geçişsiz fiillerin de geçişli hâle gelmesidir (Buran, 2011, s. 382). Bu geçişli fiilden kasıt, yalın ve +X durum hâlidir. Geçişsiz fiil ise, +A, +DA, +DAn gibi durum hâl eklerini alır. Zaman içinde bazı ekler kullanım bakımından bir değişime uğrayabilir ve bunun sonucu olarak birbirinin yerine kullanılarak görev aktarımını ortaya çıkarır. Bu durum fiil-tamlayıcı ilişkisi için önem taşır. Özellikle Anadolu ağızlarında hemen hemen her hâl, bir diğerinin yerine kullanılabilmektedir (Buran, 2011, s. 382). Bazı fiillerin hâl ekli tamlayıcıların ve bu tamlayıcılardaki hâl eklerinin değişmesi fiilin istem değiştirmesi ile ifade edilir (Özkan, 2011, s. 515). Ancak bunun yanı sıra fiil-tamlayıcı ilişkisinin niteliğini ve şeklini o dili kullananlar belirler. Bu durum lehçelerde ve ağızlarda farklılık gösterir. Bazı lehçelerdeki *atı binmek* ifadesine karşılık Türkiye Türkçesinde *ata binmek* şekli kullanılır (Karahan, 1997, s. 212). Görüldüğü gibi *binmek* fiili ilk örnekte +X belirtme hâl eki ile, Türkiye Türkçesinden verilen ikinci örnekte ise +A yaklaşma hâl eki ile çekimlenmiştir.

Fiilin anlamı, fiil-tamlayıcı ilişkisinde belirleyicidir, bunun yanında o dili konuşanlar da belirleyiciler arasındadır. Çünkü fiilin tamlayıcısı ile ilişkisi durağan değildir. Dönemden döneme, ağızdan ağıza, lehçeden lehçeye farklılık göstermiştir ve göstermektedir.

Genel olarak söylenebilir ki istem / valenz / fiil-tamlayıcısı, tamlayıcının fiile göre hâl ekleri ile çekimlenmesidir. Bu da fiilin anlamına, o dili konuşanlara göre farklılık gösterir.

2. BÖLÜM

***KUTADGU BİLİG'*DE FİİLLERİN DURUM EKLERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

2.1. Kutadgu Bilig'de Durum Ekleri

Almanca *Kasus*, Fransızca *Cas*, İngilizce *Case*, olan durum kavramını Zeynep Korkmaz ‘adın cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum’ şeklinde açıklar (2010, s. 74). Güney Karaağaç ise, ‘dil kullanımında, varlık ile varlık veya varlık ile eylem yapılarındaki ilişkilerin adlarına ad çekimi veya durum çekimi denir’ şeklinde bir tanım yapmıştır (2013, s. 340). Genel itibariyle, hâl kavramı adların fiillerle veya adların adlarla olan çeşitli münasebetlerini bildiren bir gramer kategorisi olarak tanımlanabilir (Sev, 2001, s. 3).

Bahsedilen bu münasebet esnasında, isimler münasebetin cinsine göre birçok hâllere girerler. Her hâl, her durum bir şey ifade eder. İsim bu münasebetleri bazen eksiz, çoğu zaman da bazı eklerle yapar. İsmi çeşitli münasebetlere sokan eklerle ‘hâl ekleri’ denir (Ergin, 2011, s. 226). Türkçe’nin hâl kategorisi konusunda net bir birliktelik yoktur. Bu konuda yapılmış pek çok değerlendirme söz konusudur. Başlıcaları, A.V. Gabain, M. Ergin, M. Rasanen, Ahmet Caferoğlu, Ahmet Topaloğlu, F. K. Timurtaş, T. Banguoğlu, J. Deny, D. Aksan, Z. Korkmaz vd. gibi isimlere aittir (Sev, 2001, s. 3-6). Hepsinin ortak noktası aslında 9 hâlde birleşir: Yalın hâl, yükleme hâli, yönelme hâli bulunma hâli çıkma hâli ilgi hâli yön hâli eşitlik hâli vasıta hâli (Sev, 2001, s. 5-6). Bunlardan farklı olarak Osman Mert’in hâl kategorisine dâhil ettiği hâl eklerinden bazıları ise şunlardır: Seslenme hâli, özne hâli, nesne hâli, birliktelik-beraberlik hâli, hedef hâli, sebep hâli gibi (Kalkan, 2006, s. 28).

Kutadgu Bilig, bilindiği gibi yazıldığı dönem itibariyle Karahanlı Türkçesi’ne ait bir eserdir. Necmettin Hacıeminoğlu Karahanlı Türkçesi’nde hal eklerini yalın hâl, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli,

ilgi hâli, yön hâli, eşitlik hâli, vasıta hâli olmak üzere 9 şekilde ele almıştır. (Hacıeminoğlu, 2003, s. 29-31). Bu çalışma ise, bu 9 hâl ekinde 4 hâl eki esas alınarak gerçekleştirildi. Bu 4 hâl eki şunlardır: Belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli.

2.1.1. Durum eklerinde düz gelişmeler

Türkiye Türkçesi, ilk yazılı kaynaklara ulaştığımız 8.yy'dan bu yana bir gelişim ve devinim içerisinde. Çalışmayı oluşturan *Kutadgu Bilig* eseri, XI. yüzyılda Yusuf Has Hâcip tarafından Karahanlı Türkçesiyle yazılmış bir eserdir. Çalışmanın bu bölümünde, ele alınan dört hâl ekinin -belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma- fiillerle olan ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Aşağıda verilecek örneklerden de görüleceği üzere, bu beyitlerde kullanılan hâl ekleri, fiillerle olan ilişkisinde kendi işlevini ortaya koyar. Aşağıda hâl eklerine göre tasnif edilmiş bölümlerde örnekler verilmiştir.

2.1.1.1. Belirtme durum eklerinden düz gelişmeler

$\{+X\} < \{+g/g\}$

Eski Türkçede isimlerden sonra $\{+g /+g\}$ olarak kullanılan bu ek, konsonantla biten isimlerde önüne gelen yardımcı vokali sonradan bünyesine alarak $\{+ig, +ig, +ug, +üg\}$ şekline geçmiştir. Bu ek Batı Türkçesinde, sonundaki /g/ ve /g/ sesleri düştüğü için isimlerden sonra gelen akuzatif eki $\{+i, +i\}$ şekline geçmiş ve aynı zamanda sahasını da genişletmiştir. Batı Türkçesinde bu ek, iyelik eklerinden ve zamirlerden sonra da kullanılmaya başlamıştır. Batı Türkçesinde ise $\{+X\}$ şeklinde kullanımını sürdürmektedir (Ergin, 2011, s. 232). $\{+g /+g\}$ akuzatif (belirtme durumu) eklerinin bu eserde fiillerle olan ilişkisi aşağıdaki incelediğimiz beyitlerde gözlenebilir. Bilindiği gibi akuzatif ekleri ismi fiile bağlar. Belirtme hal eki olan $\{+g/+g\}$ eki cümle içerisinde nesne görevi görür. Fiillerin bu ekle olan ilişkisi aşağıdaki beyitlerle örneklendirilmektedir. Bu ekin özellikle “aç-, bér -, bil-, kör-, kötür-, okı-, ög-, törü-, tut-, unıt-” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç- ‘açmak’: “sözüg açmak (1018)”(Kaçalın, 2008)

adır- 'ayırarak': “**begig adramak** (4836)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'değer vermek': “**ögdülmişig ağırlamak** (1641)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**tamug almak** (4530)”(Kaçalın, 2008)

alkıt- 'alkışlamak': “**ögdülmişig alkıtmak** (5610)”(Kaçalın, 2008)

arta- 'bozmak': “**çerig artamak ; erig artamak** (2284)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**sözüg aymak** (1011)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek': “**odgurmışig aytmak**” (6320)”(Kaçalın, 2008)

baka tur- 'baka durmak, kollaya durmak': “**yetimig baka turmak** (5302)”(Kaçalın, 2008)

bayut- 'zenginleştirmek': “**çığayıg bayutmak** (5513)”(Kaçalın, 2008)

bedüt- 'büyütmek, yükseltmek': “**kuluğ bedütmek** (1001)”(Kaçalın, 2008)

bekle- 'beklemek': “**yawlak yağıg beklemek** (2692)”(Kaçalın, 2008)

beküt- 'sağlamlaştırmak': “**tilig bekütmek** (956)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**elig bérmez** (400)” (Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmek': “**edgüg bilmek** (897)” (Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmak': “**ajunug bulmak** (1535)”(Kaçalın, 2008)

buz- 'bozmak': “**ajunug buzmak** (5282)”(Kaçalın, 2008)

bütür- 'bitirmek': “**işig bütürse** (327)”(Kaçalın, 2008)

ed- 'etmek': “**sözüg etmek** (6619)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'işıtmek': “**sözüg eşitmek** (3367)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek': “**ögdülmişig ıdmak** (3202)”(Kaçalın, 2008)

ilet- 'iletmek, götürmek': “**sawçılarıg iletmek** (4838)”(Kaçalın, 2008)

imîn tut- 'emin tutmak': “**yollarıg imîn tut** (5577)”(Kaçalın, 2008)

isit- 'ısıtmak': “**bodunug isitmek** (1696)” (Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**buzukug itmek** (1858)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**sözüg kalmak** (5541)”(Kaçalın, 2008)

kat- 'katmak': “**eminig katmak** (5532)”(Kaçalın, 2008)

kavuş- 'kavuşturmak': “**elig kavşurmak** (4056)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**ajunug keçürmek** (5085)”(Kaçalın, 2008)

kez- 'gezmek': “**ajunug kezmek** (6565)” (Kaçalın, 2008)

kıl- 'etmek, yapmak': “**işig kılsa** (571)” (Kaçalın, 2008)

kıs- 'kısmak, kesmek’: “**sözüg kısurmak**” (4052)”(Kaçalın, 2008)

kısga tut- 'kısa tutmak': “**elig kısga tuttum** (6079)”(Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**sözüg kizlemek** (6627)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak': “**haramıg kodmak** (6459)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek, dilemek': “**ölümüg kolmak; ölümüg kolmak** (2397)”(Kaçalın, 2008)

kopur- 'yerinden kaldırmak': “**ögdülmişig kopurmak** (1751)”(Kaçalın, 2008)

könit- 'doğrultmak': “**özüg könitmek** (5434)”(Kaçalın, 2008)

kör- ‘görmek’: “**ölümüg körmek** (1178)”(Kaçalın, 2008)

kötür- ‘kaldırmak’: “**elig kötürmek**” (1029)”(Kaçalın, 2008)

küid- 'beklemek': “**ölümüg küidmek** (3436)”(Kaçalın, 2008)

küidez- 'gözetmek': “**bodunug küidezmek** (1436)”(Kaçalın, 2008)

okı- 'çağırmaq’: “**ögdülmişig okıdı** (3097)” (Kaçalın, 2008)

oñar- 'başarmak’: “**işig oñarmak** (1990)”(Kaçalın, 2008)

ög- ‘övmek’: “**teñrig ögmek arıg** (1022)”(Kaçalın, 2008)

öp- 'öpmek’: “**elig öpmek** (5973)” (Kaçalın, 2008)

sakın- 'düşünmek’: “**ölümüg sakınmak** (1139)”(Kaçalın, 2008)

sanç- 'vurmak’: “**yagıg sançmak** (2378)” (Kaçalın, 2008)

sap- 'sarmak’: “**sınukug sapmak** (1858)”(Kaçalın, 2008)

sat- 'satmak’: “**kişig satgayu men** (5709)”(Kaçalın, 2008)

seç- 'seçmek’: “**bularıg seçmek** (5914)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**edgü kişig sewmeyin** (933)”(Kaçalın, 2008)

sewin- 'sevindirmek': “**bodunug sewindürmek** (1367)”(Kaçalın, 2008)

sina- 'sınamak, denemek': “**ögdülmüşig sınağı** (1716)”(Kaçalın, 2008)

sina- 'sınamak': “**ajunug sınağmak** (6488)”(Kaçalın, 2008)

siñ- 'sinmek, saklanmak': “**tapug siñmek** (612)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**sözüg sözlemek** (1008)”(Kaçalın, 2008)

sun- 'sunmak': “**elig sunmak** (2647)”(Kaçalın, 2008)

sür-'sürmek, kovmak': “**kışıg sürmek** (65)”(Kaçalın, 2008)

süz- 'süzmek': “**ajunug süzmek** (2712)”(Kaçalın, 2008)

tara- 'taramak': “**térnekig taramak** (4829)”(Kaçalın, 2008)

tart- 'tartmak, çekmek, uzatmak': “**elig tartmak** (5442)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değmek': “**elig tegürmek** (368)”(Kaçalın, 2008)

teñle- 'tartmak': “**sözüg teñlemek** (4875)”(Kaçalın, 2008)

tér- 'toplamak': “**ajunug térmek** (3616)”(Kaçalın, 2008)

tuñla- 'dinlemek': “**sözüg tuñlamak** (1301)” (Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**ajunug tile** (4740)”(Kaçalın, 2008)

tiz- 'dizmek': “**sözüg tizmek**” (1620)”(Kaçalın, 2008)

todur- 'doyurmak': “**açığ todurmak** (5513)” (Kaçalın, 2008)

törüt- 'yaratmak': “**âlemig törütmek** (125)” (Kaçalın, 2008)

tu- 'kapatmak': “**kalıkığ tumak** (72)” (Kaçalın, 2008)

tuñ- 'dinlemek': “**sözüg tuñlamak** (5874)” (Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**sözüg tutmak** (270)” (Kaçalın, 2008)

tutuz- 'söylemek, nasihat etmek': “**sözüg tutmak** (3278)” (Kaçalın, 2008)

tüket- 'tüketmek': “**sözüg tüketmek** (6626)” (Kaçalın, 2008)

tüz- 'düzmek': “**bodunug tüzmek** (268)” (Kaçalın, 2008)

uçur- 'uçurmak': “**uçarıg uçurmak** (5379)” (Kaçalın, 2008)
uçuzla- 'değer vermemek': “**ısizig uçuzlamak** (5527)” (Kaçalın, 2008)
uk- 'anlamak': “**ölümüg ukmak** (1177)” (Kaçalın, 2008)
ulıt- 'inletmek': “**bodunug ulıtmak** (5738)” (Kaçalın, 2008)
unit- 'unutmak': “**ölümüg unıtmak** (2287)” (Kaçalın, 2008)
uzat- 'uzatmak': “**elig uzatmak** (151)” (Kaçalın, 2008)
ülgüle- 'ölçmek, tartmak': “**tilig ülgülemek** (312)” (Kaçalın, 2008)
ünde- 'çağırma': “**ögdülmişig ündemek** (1655)” (Kaçalın, 2008)
yadıl- 'yayılmak': “**sözüg yadılgay** (1298)” (Kaçalın, 2008)
yagıt- 'yaklaştırmak': “**ısizig yagutmak** (5508)” (Kaçalın, 2008)
yakın tut- 'yakın tutmak': “**ögdülmişig yakın tuttı** (1612)” (Kaçalın, 2008)
yap- 'yapmak': “**kapug yapmak** (719)” (Kaçalın, 2008)
yarlıka- 'bağışlamak': “**mü'minıg yarlıkamak** (6518)” (Kaçalın, 2008)
yarı- 'parlamak': “**sözüg yarutmak** (751)” (Kaçalın, 2008)
yaruk kıl- 'parlamak': “**ölümüg yaruk kıldı** (5986)” (Kaçalın, 2008)
yarut- 'aydınlatmak, parlatmak': “**ayıg yaruttı** (125)” (Kaçalın, 2008)
ye- 'yemek': “**aşıg yémek** (330)” (Kaçalın, 2008)
yıra- 'uzaklaştırmak': “**ısizig yıratmak** (437)” (Kaçalın, 2008)
yırak tut- 'uzak tutmak': “**yırak tut kişig** (5531)” (Kaçalın, 2008)
yitür- 'kaybetmek': “**erig yitürmek** (1613)” (Kaçalın, 2008)
yoklat- 'yükseltmek': “**kişig yoklatmak** (175)” (Kaçalın, 2008)
yorı- 'yürümek': “**ajunug yorımak** (3735)” (Kaçalın, 2008)
yör- 'yorumlamak': “**yörüg yörmek** (6038)” (Kaçalın, 2008)

{+X} < {+n}

İyelik eklerinden sonra kullanılan {+n} akuzatif eki Köktürkçeden bu yana var olan bir ektir. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde

yaygın olarak kullanılan bu ek Batı Türkçesinin son zamanlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Batı Türkçesinde bu ek zamanla yerini yitirir ve {+I} akuzatif eki genel akuzatif eki durumuna gelir. Karahanlı Döneminde ise {+n} akuzatif ekinin kullanımı yaygındır (Ergin, 2011, s. 232). Bunu da *Kutadgu Bilig* aracılığı ile görmek mümkün. Aşağıda verilen örnekler bunun göstergesidir. Fiillerin bu akuzatif eki ile olan ilişkisi verilen örneklerle gözlenebilir. Bu ekin özellikle “aç-, ay-, ayt-, bér-, bil-, bul-, ewür-, it-, kes-, kör-” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

acıtmak- 'buruşturmak': “**yüzün açılmak** (770)”(Kaçalın, 2008)

aç- ‘açmak’: “**yüzün açmak** (1007)”(Kaçalın, 2008)

adır- 'ayırma': “**kişinin adırma** (3534)”(Kaçalın, 2008)

akıt- ‘akıtmak’: “**közün akıtmak** (1157)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**öçün almak** (4015)”(Kaçalın, 2008)

algal- 'almak': “**cânın algalmak** (1472)”(Kaçalın, 2008)

alsık- 'kaybetmek': “**başın alsıkmak** (4119)”(Kaçalın, 2008)

anut- 'hazır olmak': “**cevâbın anutıl** (5246)”(Kaçalın, 2008)

arıt- 'temizlemek': “**yolun arıtmak** (3524)”(Kaçalın, 2008)

arta- 'bozulmak': “**ilin artatmak** (2024)”(Kaçalın, 2008)

artur- 'artırmak': “**kutun arturmak** (1506)”(Kaçalın, 2008)

at- 'atmak': “**özün atmak** (4821)”(Kaçalın, 2008)

ata- 'ad vermek': “**atın atamak** (5442)”(Kaçalın, 2008)

awın- 'avunmak, avutmak’: “**özün awınmak** (2306)”(Kaçalın, 2008)

awıt- 'avutmak’: “**köñlin awıtmak** (6282)”(Kaçalın, 2008)

awla- 'avlamak’: “**köñlin awlamak** (3181)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek’: “**aymışın aymak** (5959)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek’: “**bilirin ayıtma** (4127)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek’: “**sözün ayıtmak** (5957)”(Kaçalın, 2008)

ayu bér- 'söyleyivermek’: “**kılın ayu bérme** (569)”(Kaçalın, 2008)

azla- 'azımsamak': “**ukuş azın azlanmak; bilig azın azlanmak** (305)”(Kaçalın, 2008)

ba- 'bağlamak': “**bélin bamak** (5824)”(Kaçalın, 2008)

bağışla- 'bağışlamak': “**yazukın bağışlamak** (5125)”(Kaçalın, 2008)

bas- 'basmak': “**tilin basmak** (6308)”(Kaçalın, 2008)

basık- 'basılmak': “**umınçın osalın basıkmak** (6271)”(Kaçalın, 2008)

basıt- 'baskı yapmak': “**osalın basıtmak**” (6554)” (Kaçalın, 2008)

bay kıl- 'zengin etmek': “**begin bay kılmak** (2767)”(Kaçalın, 2008)

bayut- 'zenginleştirmek': “**neñin bayutmak** (5593)”(Kaçalın, 2008)

bedüt- 'büyütmek': “**küçin bedütmek** (4015)”(Kaçalın, 2008)

beglen- 'bey edinmek': “**begin beglenmek** (3535)”(Kaçalın, 2008)

bekle- 'beklemek': “**ilin beklemek** (2016)”(Kaçalın, 2008)

beküt- 'sağlamlaştırmak': “**beglik kökin bekütmek** (2183)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**sewinçin bérme** (5492)”(Kaçalın, 2008)

beze- 'süslemek': “**begler kapugin bezmek** (2130)”(Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmek': “**sewmezin bilmek** (1902)”(Kaçalın, 2008)

bilidür- 'bildirmek, duyurmak': “**münin erdemini bildürmek** (3413)”(Kaçalın, 2008)

biti- 'yazmak': “**bitir bilmişin** (2223)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmak': “**tilekin bulunmak** (4731)”(Kaçalın, 2008)

bulun kıl- 'esir etmek': “**oğlın kızın bulun kılmak** (5487)”(Kaçalın, 2008)

buz- 'bozmak': “**işin buzmak** (2681)”(Kaçalın, 2008)

bütür- 'sağaltmak, sağlam hale getirmek': “**işin bütürmek** (2027)”(Kaçalın, 2008)

çal- 'yere çalmak, vurmak': “**idisin çalmak** (3600)”(Kaçalın, 2008)

çıkar- 'çıkarmak': “**köñlin çıkarmak** (864)”(Kaçalın, 2008)

elgin yu- 'elini yıkamak': “**elgin yumak** (1115)”(Kaçalın, 2008)

élt- 'iletmek, göndermek': “**keldürmişin éltürmek** (3081)”(Kaçalın, 2008)

emlet- 'tedavi etmek': “**igin emletürmek** (3149)”(Kaçalın, 2008)

és- 'inmek, azalmak, bırakmak': “**isizliklerin ésmek** (5280)”(Kaçalın, 2008)

esen tut- 'esen tutmak': “**sewerin esen tutmak** (117)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'iştirmek': “**sözün eşitmek** (960)”(Kaçalın, 2008)

ewür- 'evirmek, çevirmek, döndürmek': “**yüzün ewürmek** (1184)”(Kaçalın, 2008)

fidâ kıl- 'feda etmek': “**barın özün fidâ kılmak** (56)”(Kaçalın, 2008)

id- 'göndermek': “**köçün ıdmak** (4814)”(Kaçalın, 2008)

iç- 'içmek': “**suwın içmek** (6148)”(Kaçalın, 2008)

içür- 'içirmek': “**aşın içürmek** (4462)”(Kaçalın, 2008)

ildür- 'iliştirmek, indirmek': “**başın ildürmek** (2647)” (Kaçalın, 2008)

ilen- 'ayıplamak, takdir etmek': “**sözün ilenmek** (1206)” (Kaçalın, 2008)

irik- 'yalnız kalmak': “**özün irikmek** (765)”(Kaçalın, 2008)

isit- 'ısıtmak': “**körlin isitmek** (2295)”(Kaçalın, 2008)

işle- 'işlemek, göstermek': “**işin işlemek** (2590)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**élin itmek** (449)”(Kaçalın, 2008)

itin- 'düzenlemek': “**işin itnümek** (2790)”(Kaçalın, 2008)

izle- 'izlemek': “**izin izlemek** (6211)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**dünyâ neñin kaçmak** (6334)”(Kaçalın, 2008)

kadgur- 'kaygılanmak': “**sakınçın kadgurmak** (6276)” (Kaçalın, 2008)

kadıt- 'çevirmek': “**öçün kadıtmak** (2290)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'bağışlamak': “**yazukın keçürmek** (28)”(Kaçalın, 2008)

ked- 'giymek': “**tonın kedmek** (575)”(Kaçalın, 2008)

ker- 'germek': “**köğsin kermek** (1535)” (Kaçalın, 2008)

kes- 'kesmek': “**sözin kesmek** (1157)” (Kaçalın, 2008)

kıl- 'kılmak': “**namâzın kılmak** (5681)” (Kaçalın, 2008)

kılu tur- 'yapı vermek': “**nasihatların kılu turmak** (5589)” (Kaçalın, 2008)

kıs- 'kısmak': “**yolın kısmak** (6366)” (Kaçalın, 2008)

kişe- 'kösteklemek, bağlamak': “**kılın tilin kişemek** (1838)” (Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**kulın kizlemek** (3920)” (Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**kadgusun kodmak** (5839)” (Kaçalın, 2008)

kodu bér- 'bırakıvermek': “**ârzûsın kodu bérme** (4802)” (Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek, dilemek': “**asgın kolmak** (1879)” (Kaçalın, 2008)

kopur- 'yerinden kaldırmak': “**atın kopurmak** (103)” (Kaçalın, 2008)

kotu- 'yok etmek': “**sakınçın kotumak** (117)” (Kaçalın, 2008)

köni kıl- 'doğrultmak': “**könlün köni kılmak** (1102)” (Kaçalın, 2008)

könit- 'doğrultmak': “**yolın könitmek** (2884)” (Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**yüzün körmek** (1887)” (Kaçalın, 2008)

körkit- 'göstermek': “**özin körkitmek** (6128)” (Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek, kaldırmak': “**başın kötürmek** (3286)” (Kaçalın, 2008)

kuç- 'kucaklamak': “**oğlın kuçmak** (1510)” (Kaçalın, 2008)

kul kıl- 'kul yapmak': “**özin kul kılmak** (2981)” (Kaçalın, 2008)

kur- 'kurmak': “**yasın kurmak** (65)” (Kaçalın, 2008)

küid- 'beklemek': “**tükelin küidmek** (1050)” (Kaçalın, 2008)

küidez- 'gözetmek': “**bagırsahlığın idişin hakın küidezmek** (2905)” (Kaçalın, 2008)

küyür- 'yakmak, yaktırmak': “**özün küyürmek** (4087)” (Kaçalın, 2008)

meñzet- 'benzetmek': “**sözin meñzetmek** (480)” (Kaçalın, 2008)” (Kaçalın, 2008)

muñlug kıl- 'muhtaç etmek': “**kulların muñlug kılmak** (5193)”(Kaçalın, 2008)

okı- ‘çağırmak’: “**oglın okımak** (1160)”(Kaçalın, 2008)

ov- 'ovmak': “**elgin ovmak** (5967)”(Kaçalın, 2008)

ödür- 'seçip ayırmak': “**birin üdürmek** (244)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**erdemlerin ögmek** (3163)”(Kaçalın, 2008)

öldür- 'öldürmek': “**özin öldürmek** (2292)”(Kaçalın, 2008)

öp- 'öpmek': “**elgin öpmek** (5446)”(Kaçalın, 2008)

ört- 'örtmek': “**yüzin örtmek** (6474)”(Kaçalın, 2008)

örte- 'yakmak': “**özin örtemek** (2769)”(Kaçalın, 2008)

öte- 'ödemek': “**hakın ötemek** (597)”(Kaçalın, 2008)

ötemiş bol- 'ödemiş olmak': “**hakların ötemiş bolmak; hakın ötemiş bolmak**(5583)” (Kaçalın, 2008)

rûzî kıl- 'nasip etmek': “**yüzin rûzî kılmak** (6604)”(Kaçalın, 2008)

saç- 'saçmak, dağıtmak': “**yağısın saçmak** (2291)”(Kaçalın, 2008)

saçıt- 'saçtırmak, dağıtmak': “**közin kögsin saçıtmaq** (4845)”(Kaçalın, 2008)

sanç- 'vurmak': “**yağısın sançmak** (2389)”(Kaçalın, 2008)

sayu bér- 'sayıvermek': “**bilgin sayu bérme** (569)”(Kaçalın, 2008)

semrit- 'beslemek': “**cânın semritmek** (990)”(Kaçalın, 2008)

ser- 'sermek': “**sakınçın sermek** (6214)”(Kaçalın, 2008)

sewit- 'sevdirmek': “**özün sewitmek** (2623)”(Kaçalın, 2008)

sewindür- 'sevindirmek': “**begin sewindürmek** (845)”(Kaçalın, 2008)

sı- 'kırmak': “**burhanın sımak** (5486)”(Kaçalın, 2008)

sıgta- 'ağlamak': “**ünün sıgtamak** (6292)”(Kaçalın, 2008)

sızgur- 'zayıflatmak': “**özin sızgurmak** (6158)”(Kaçalın, 2008)

sor- 'sormak': “**sewinçin sormak** (2149)”(Kaçalın, 2008)

sög- 'sökmek': “**çerigin yağısın sögmek** (2268)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**sözün sözlemek** (6474)”(Kaçalın, 2008)

sür- 'sürmek': “**edgülerin sürmek** (6367)”(Kaçalın, 2008)

tap- 'bulmak, kavuşmak': “**tilekin tapmak** (1319)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**sewmezin témek** (1902)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değirmek, ulaştırmak': “**sözün tegürmek** (3818)” (Kaçalın, 2008)

tep- 'tepmek': “**devletin tepmek** (1715)”(Kaçalın, 2008)

tér- 'dermek, toplamak': “**ülgin térmek** (1890)”(Kaçalın, 2008)

teş- 'deşmek, delmek': “**tamurun teşmek** (4099)”(Kaçalın, 2008)

tüd- 'geri koymak, engel olmak': “**özün tüdmek** (3450)”(Kaçalın, 2008)

tındur- 'rahat ettirmek': “**tındurmak begin** (1882)”(Kaçalın, 2008)

tüñla- 'dinlemek': “**sözün tüñlamak** (3594)”(Kaçalın, 2008)

tik- 'dikmek': “**közün tikmek** (956)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**tilekin tilemek** (3904)”(Kaçalın, 2008)

todur- 'doyurmak': “**karın todurmak** (2560)”(Kaçalın, 2008)

tolu- 'toplamak': “**ewin tolumak** (5365) (Kaçalın, 2008)

tolu tut- 'dolmuş tutmak': “**sewinçin tolu tutmak** (117)”(Kaçalın, 2008)

tök- 'dökmek': “**közün yaş tökmek** (6195)”(Kaçalın, 2008)

törü- 'yaratmak': “**orun törümek** (19)”(Kaçalın, 2008)

töşen- 'döşenmek': “**çögesin töşenmek** (5974)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**atın tutmak** (3955)”(Kaçalın, 2008)

tuttaçı kıl- 'şefaathçi kılmak': “**özün tuttaçı kılmak** (48)”(Kaçalın, 2008)

tutun- 'tutunmak': “**özün tutnumak; işin itnümek** (2790)”(Kaçalın, 2008)

tutuz- 'söylemek, emretmek': “**oglın tutuzmak** (1578)”(Kaçalın, 2008)

tüg- 'çatmak, bağlamak': “**yüzin tügmek** (626)”(Kaçalın, 2008)

tüke- 'tükenmek, bitmek': “**yaşın tükemek** (4674)”(Kaçalın, 2008)

tüket- 'bitirmek, tamamlamak': “**sözün tüketmek** (3811)”(Kaçalın, 2008)

tünert- 'karartmak': “**yüzin tünertmek** (5670)” (Kaçalın, 2008)

türtüş- 'anmak': “**atın türtüşmek** (95)”(Kaçalın, 2008)

tüz- 'düzenlemek': “**törüsün tüzmek** (1888)”(Kaçalın, 2008)

tüze- 'düzenlemek': “**kılınçın tüzemek** (410)”(Kaçalın, 2008)

tüze tur- 'düzenleyedürmek': “**kurın tüze turmak** (2586)”(Kaçalın, 2008)

uk- 'anlamak': “**sözün ukmak** (1557)”(Kaçalın, 2008)

ula- 'bağlamak, eklemek': “**mâlin ulamak** (2728)”(Kaçalın, 2008)

ul- 'inlemek': “**ökünçün ulmak** (6092)”(Kaçalın, 2008)

uh- 'inletmek': “**isizin uhtgay** (6363)”(Kaçalın, 2008)

unit- 'unutmak': “**özün unıtmak** (4844)”(Kaçalın, 2008)

ur- 'vurmak': “**yağısın urmak** (2287)”(Kaçalın, 2008)

ut- 'yenmek': “**yağısın utmak** (2389)”(Kaçalın, 2008)

üder- 'seçmek': “**kulın üdermek** (3524)”(Kaçalın, 2008)

üle- 'dağıtmak': “**mâlin ülemek** (2276)”(Kaçalın, 2008)

yad- 'yaymak': “**erdemın yadmak** (3412)”(Kaçalın, 2008)

yakur- 'yaklaşmak': “**başın yakurmak** (3283)”(Kaçalın, 2008)

yañıl- 'yanılmak, kaybetmek': “**yolın yañılmak** (3669)”(Kaçalın, 2008)

yarut- 'ağartmak, aydınlatmak': “**yüzün yarutmak** (482)”(Kaçalın, 2008)

yaşa- 'yaşamak': “**yaşın yaşamak** (6548)”(Kaçalın, 2008)

yaz- 'açmak': “**yüz yazmak** (80)”(Kaçalın, 2008)

yé- 'yemek': “**başın yémek** (4563)”(Kaçalın, 2008)

- yenç-* 'ezmek': “*kögsin yençmek* (4845)”(Kaçalın, 2008)
- yér-* 'parçalamak': “*yürekin yermek* (1144)”(Kaçalın, 2008)
- yétür-* 'yedirmek': “*aşın yétürmek* (4462)”(Kaçalın, 2008)
- yırat-* 'uzaklaştırmak': “*özin yıratmak* (6357)”(Kaçalın, 2008)
- yırış-* 'göstermek': “*tişin yırışmak* (5827)”(Kaçalın, 2008)
- yırt-* 'yırtmak': “*köñlekin yırtmak* (4966)”(Kaçalın, 2008)
- yitür-* 'yitirmek': “*atasın yitürdüm* (1685)”(Kaçalın, 2008)
- yod-* 'silme, bozma': “*atın yodmak* (2798)”(Kaçalın, 2008)
- yorı-* 'yürümek': “*sözün yorımak* (4844)”(Kaçalın, 2008)
- yorık kıl-* 'kabul etmek': “*sewinçin yorık kılmak* (5858)”(Kaçalın, 2008)
- yorıt-* 'yürütmek': “*küsün yorıtmak* (5585)”(Kaçalın, 2008)
- yulug kıl-* 'feda etmek': “*cânın yulug kılmak* (2432)”(Kaçalın, 2008)
- yum-* 'yummak': “*közün yummak* (624)”(Kaçalın, 2008)
- yüd-* 'yüklemek, yüklenmek': “*yükin yüdmek* (3582)”(Kaçalın, 2008)
- yüdür-* 'yükletmek': “*sewinçin yüdürmegü* (2304)”(Kaçalın, 2008)

{+X} < {+I}

Köktürkçe döneminde akuzatif ekinin {+I} şekli yoktur. Bu ek Karahanlı Türkçesi itibariyle görülmeye başlanır. Eski Anadolu Türkçesi ve Batı Türkçesinde sıklıkla kullanılmaya başlanan bu ek Karahanlı döneminde seyrek de olsa görülür (Tabaklar, Sağol Yüksekaya, & Argunşah, 2010, s. 37). Bu belirtme eki çoğunlukla 1. ve 2. şahıs iyeliklerden sonra gelmektedir (Ercilasun, 2015, s. 346). Aşağıda ele alınan beyitlerde de görüleceği üzere {+I} akuzatif ekinin *Kutadgu Bilig*'de yaygın olarak kullanımı “meni, seni”şeklinde olmakla birlikte yukarıda belirtildiği gibi 1. ve 2. şahıs iyeliklerden sonra kullanıldığını söylemek de mümkündür. Bu ekin özellikle “*bil-, bul-, eşit-, id-, kod-, kör-, küdez- ög-, sew-, té-, tile-, tut-, unit-*” gibi

fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

- aç-* 'açmak': “**yolını açmak** (1335)”(Kaçalın, 2008)
- açın-* 'ihsan etmek, bağışlamak': “**séni açınmak** (646)”(Kaçalın, 2008)
- agırla-* 'ağırlamak': “**méni agırlamak** (1094)”(Kaçalın, 2008)
- al-* 'almak': “**séni almak** (5780)”(Kaçalın, 2008)
- alk-* 'mahvetmek, yok etmek': “**méni alkmak** (1209)”(Kaçalın, 2008)
- ar-* 'aldatmak': “**séni armak** (1173)”(Kaçalın, 2008)
- ârzûla-* 'arzulamak': “**séni ârzûlamak** (3456)”(Kaçalın, 2008)
- at-* 'atmak': “**méni atmak** (5399)”(Kaçalın, 2008)
- ata-* 'ad vermek, adlandırmak': “**séni atamak** (4215)”(Kaçalın, 2008)
- awıt-* 'avutmak': “**özini awıtmak** (5025)”(Kaçalın, 2008)
- ay-* 'söylemek': “**kılıkımı aymak** (1089)”(Kaçalın, 2008)
- ayñıla-* 'kötülemek, küçük düşürmek': “**séni ayñılamak** (4463)”(Kaçalın, 2008)
- ayt-* 'söylemek': “**ay toldımı aymak** (354)”(Kaçalın, 2008)
- azıt-* 'azıtmak, şaşırmaq': “**séni azıtmak** (4194)”(Kaçalın, 2008)
- bağışla-* 'bağışlamak': “**cânını bağışlamak** (6239)”(Kaçalın, 2008)
- bar-* 'varmaq, gitmek': “**méni barmak** (4853)”(Kaçalın, 2008)
- basın-* 'basmaq, kahretmek': “**méni basınmak** (646)”(Kaçalın, 2008)
- bayut-* 'zenginleştirmek': “**séni bayutmak** (4499)”(Kaçalın, 2008)
- bedüt-* 'büyütmek': “**méni bedütmek** (1152)”(Kaçalın, 2008)
- bér-* 'vermek': “**tilekini bérnek** (5318)”(Kaçalın, 2008)
- berkit-* 'sağlamlaştırmak': “**séni berkitmek** (4824)”(Kaçalın, 2008)
- bışur-* 'pişirmek': “**sözünü bışurmak** (4883)”(Kaçalın, 2008)
- bil-* 'bilmek': “**bilig kıymetini bilmek** (472)”(Kaçalın, 2008)
- boşut-* 'boşaltmak': “**özünü boşutmak** (6010)”(Kaçalın, 2008)
- bul-* 'bulmak': “**méni bulmak** (700)”(Kaçalın, 2008)

buşur- 'hiddetlendirmek': “**méni buşurmak** (794)”(Kaçalın, 2008)

çezgüle- 'çergülemek': “**méni çezgülemek** (373)”(Kaçalın, 2008)

çıkır- 'çıkarmak': “**tirkini çıkarmak** (2551)”(Kaçalın, 2008)

eder- 'takip etmek': “**séni edermek** (3538)”(Kaçalın, 2008)

edgü kıl- 'iyi yapmak': “**meniñ köñlümi edgü kılmak** (6068)”(Kaçalın, 2008)

edle- 'değerlendirmek': “**méni edlemek** (1805)”(Kaçalın, 2008)

egil- 'eğilmek': “**kişini egilmek** (2747)”(Kaçalın, 2008)

eksü- 'eksilmek': “**yaruklukı eksümek** (734)”(Kaçalın, 2008)

élt- 'iletmek, götürmek': “**séni éltmek** (3864)”(Kaçalın, 2008)

emget- 'zorlamak': “**méni emgetmek** (3961)”(Kaçalın, 2008)

esen tut- 'sağ tutmak': “**méni esen tutmak** (3757)”(Kaçalın, 2008)

esür- 'sarhoş olmak': “**séni esürtmek** (6137)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'işıtmek': “**séni eşitmek** (3455)”(Kaçalın, 2008)

götür- 'götürmek': “**méni kötürmek** (385)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek': “**méni ıdmak** (5962)”(Kaçalın, 2008)

igid- 'yetiştirmek': “**méni igidmek** (4791)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**menin kökseğüçi kalmak** (4830)”(Kaçalın, 2008)

katıg tut- 'sıkı tutmak': “**ata pendini katıg tutmak** (1568)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**séni keçürmek** (5162)”(Kaçalın, 2008)

ked- 'giymek': “**tonını kedmek** (1337)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**ay toldımı kelmek** (1068)” Kaçalın, 2008)

kes- 'kesmek': “**çoğı kesmek** (144)”(Kaçalın, 2008)

kına- 'kınamak': “**méni kınamak** (3776)”(Kaçalın, 2008)

kit- 'uzaklaşmak': “**méni kitermek** (385)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**séni kodmak** (1091)”(Kaçalın, 2008)

kodu bér- 'bırakıvermek': “**méni kodu bérme** (3791)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'dilemek': “**séni kolmak** (39)” (Kaçalın, 2008)

kopur- 'yerinden kaldırmak': “**méni kopurmak** (30)”(Kaçalın, 2008)

könülük kıl- 'doğru kılmak': “**küni könilik kılmak** (30)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**hâlini körme** (1068)”(Kaçalın, 2008)

kötrül- 'yol edilmek': “**küçini kötrüme** (2030)”(Kaçalın, 2008)

kul kıl- 'kul etmek': “**séni kul kılmak** (3880)”(Kaçalın, 2008)

kur- 'kurmak': “**yasını kurmak** (6397)” (Kaçalın, 2008)

kutar- 'kurtarmak': “**méni kutarmak** (6260)”(Kaçalın, 2008)

küçe- 'zorlamak': “**méni küçermek** (4004)”(Kaçalın, 2008)

küd- 'beklemek': “**séni küdmek** (5013)”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek, korumak': “**séni küdezmek** (5438)”(Kaçalın, 2008)

meñzet- 'benzetmek': “**meniñ atımı kılıkı meñzetmek** (730)”
(Kaçalın, 2008)

meşgul kıl- 'meşgul etmek': “**méni meşgul kılmak** (5116)”(Kaçalın, 2008)

muñkar- 'bunaltmak': “**méni muñkarmak** (4024)”(Kaçalın, 2008)

odgur- 'uyandırmak': “**méni odgurmak** (6637)”(Kaçalın, 2008)

odguru bér- 'uyandıvermek': “**méni odguru bérme** (6563)”(Kaçalın, 2008)

okı- 'çağırarak': “**méni okımak** (3636)”(Kaçalın, 2008)

ödür- 'seçip ayırmak': “**méni ödürmek** (4790)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**séni ögmek** (5786)”(Kaçalın, 2008)

ögür- 'oyalamak': “**séni ögrimek** (5266)”(Kaçalın, 2008)

sa- 'saymak': “**ikigüni samak** (875)”(Kaçalın, 2008)

sakın- 'sakınmak, düşünmek': “**méni sakınmak** (3257)”(Kaçalın, 2008)

saw- 'savmak': “**méni saw méni** (6168)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**séni sewmek** (4258)”(Kaçalın, 2008)

sı- 'kırmak, bozmak, ezmek': “**butını sımak** (3635)”(Kaçalın, 2008)

silig er- 'temiz olmak': “**kılınçı kılıkı silig ermek** (42)”(Kaçalın, 2008)

sö- 'söylemek': “**çıını sömek** (4060)”(Kaçalın, 2008)
sök- 'sövmek': “**méni sökmek** (1091)”(Kaçalın, 2008)
sözle- 'söylemek': “**séni sözlemek** (194)”(Kaçalın, 2008)
sür- 'sürmek, kovmak': “**méni sürmek** (5105)”(Kaçalın, 2008)
tart- 'tartmak, çekmek': “**séni tartmak** (6369)”(Kaçalın, 2008)
teg- 'değmek, erişmek': “**séni tegürmek** (5597)”(Kaçalın, 2008)
tepe- 'kıskanmak, çekememek': “**séni tepsemek** (4248)”(Kaçalın, 2008)
tındur- 'rahat ettirmek': “**méni tındurmak** (1876)”(Kaçalın, 2008)
tik- 'dikmek, dürtmek, sokmak': “**séni tikmek** (1297)” (Kaçalın, 2008)
tile- 'dilemek': “**séni tilemek** (1504)” (Kaçalın, 2008)
törü- 'yaratmak': “**méni törütmeK** (4791)” (Kaçalın, 2008)
tut- 'tutmak': “**séni tutmak** (6169)”Kaçalın, 2008)
tuta bér - 'tutuvermek': “**méni tuta bérmeK** (393)” (Kaçalın, 2008)
tuta bil- 'tutabilmek': “**séni tuta bilmek** (6522)”(Kaçalın, 2008)
tutuz- 'söylenek, nasihat etmek': “**séni tutuzmak** (1275)”(Kaçalın, 2008)
tüz- 'düzeltmek': “**ilini tüzmek** (2130)”(Kaçalın, 2008)
uk- 'anlamak': “**séni ukmak** (714)”(Kaçalın, 2008)
uhıt- 'inletmek': “**séni uhıtmak** (5521)”(Kaçalın, 2008)
unit- 'unutmak': “**méni unıtmak** (5821)”(Kaçalın, 2008)
ur- 'vurmak': “**meniñ kılıkımı atımı urmak** (824)”(Kaçalın, 2008)
ut- 'yenmek': “**tégüçini utmak** (4833)”(Kaçalın, 2008)
uwut kıl- 'utandırmak': “**méni uwut kılmak** (4981)”(Kaçalın, 2008)
edgü kıl- 'iyi etmek': “**edgü kılmak** (1109)”(Kaçalın, 2008)
üle- 'dağıtmak': “**körkini ülemek** (2551)”(Kaçalın, 2008)
ünde- 'çağırmak, seslenmek': “**ay toldımı ündemek** (955)” (Kaçalın, 2008)
üşgür- 'hatırlamak': “**méni üşgürmek** (6503)”(Kaçalın, 2008)
yad- 'yaymak': “**yaruklukı yadmak** (35)”(Kaçalın, 2008)
yakın tut- 'yakın tutmak': “**séni yakın tutmak** (4094)”(Kaçalın, 2008)

yarat- 'yaratmak': “**yulduzu yaratmak** (127)”(Kaçalın, 2008)
yarlıka- 'affetmek': “**méni yarlıkamak** (6511)”(Kaçalın, 2008)
yarut- 'aydınlatmak, parlatmak': “**séni yarutmak** (35)”(Kaçalın, 2008)
yawa kıl- 'meşgul etmek': “**méni yawa kılmak** (5851)”(Kaçalın, 2008)
yawrit- 'kötülemek, yıpratmak': “**séni yawritmak** (4302)”(Kaçalın, 2008)
yé- 'yemek': “**séni yémek** (1106)”(Kaçalın, 2008)
yedür- 'yedirmek': “**teñeşi yüdürmek** (4528)”(Kaçalın, 2008)
yér- 'yermek': “**méni yérmek** (592)”(Kaçalın, 2008)
yétür- 'yitirmek': “**séni yétürmek** (3133)”(Kaçalın, 2008)
yırat- 'uzaklaştırmak': “**körkümi yıratmak** (6528)”(Kaçalın, 2008)
yi- 'yemek': “**başını yémek** (170)”(Kaçalın, 2008)
yoña- 'çekiştirmek': “**méni yoñamak** (5871)”(Kaçalın, 2008)
yöle- 'desteklemek': “**sini yölemek** (5792)”(Kaçalın, 2008)
yul- 'kurtarmak, bırakmak': “**méni yulmak** (4789)”(Kaçalın, 2008)
yulug kıl- 'feda etmek': “**mâlı teni cânını yulug kılmak** (52)”(Kaçalın, 2008)
yulugla- 'feda etmek': “**özini yuluglamak** (2875)”(Kaçalın, 2008)
yumıt- 'toplanmak': “**üdrümi ködrümi yumıtmak** (417)”(Kaçalın, 2008)

{+X} < {+nI}

Eski Türkçede {+nX} şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesinde yerini {+X}ya bırakmıştır (Ergin, 2011, s. 232). Bu ekin özellikle “*ay-*, *bil-*, *bul-*, *eşit-*, *ıd-*, *kod-*, *kör-*, *küdez-* *sew-*, *sözle-*, *tut-*, *unit-*” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç- 'açmak': “**közni açmak** (5165)”(Kaçalın, 2008)

açuk tut- 'açık tutmak': “**yüzüñni açuk tutmak** (5222)”(Kaçalın, 2008)

adır- 'ayırmaq': “*kulmuşîñni adramak* (797)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “*öçüñni almak* (3554)”(Kaçalın, 2008)

arı- 'temizlemek': “*arısızni arımak* (2108)”(Kaçalın, 2008)

arığ tut- 'temiz tutmaq': “*özüñni arığ tutmaq* (4109)”(Kaçalın, 2008)

arıt- 'temizlemek': “*köñülni arıtmak* (6563)”(Kaçalın, 2008)

ata- 'ad vermek, adlandırmak': “*edgülıkni atamak* (3474)”(Kaçalın, 2008)

awıt- 'avutmaq': “*özüñni awıtmak* (1551)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “*sözni aymak* (3161)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek': “*sözni ayıtmak* (4319)”(Kaçalın, 2008)

ayu bér- 'söyleyivermek': “*bilmişimni ayu bérmek* (3679)”(Kaçalın, 2008)

bas- 'basmaq': “*havâñni basmak* (5472)”(Kaçalın, 2008)

basın- 'basmaq, kahretmek, zayıf görmək': “*begiñni basınmak* (652)”(Kaçalın, 2008)

bedük bil- 'iyi bilmek': “*biligni bedük bilmek* (152)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “*cânni bérmek* (5483)”(Kaçalın, 2008)

beze- 'bezemek, süslemek': “*içiñni bezemek* (5112)”(Kaçalın, 2008)

biç- 'biçmek': “*boynu biçmek* (1375)”(Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmek': “*işni bilir* (428)”(Kaçalın, 2008)

bog- 'boğmaq': “*yaragsızni bogmak* (437)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmaq': “*bagırsakni bulmaq* (2609)”(Kaçalın, 2008)

buz- 'bozmaq': “*özni buzmaq* (5537)”(Kaçalın, 2008)

bütür- 'sağaltmaq, sağlam hale getirmek': “*yalıñni bütürmek* (3923)”(Kaçalın, 2008)

çıgan kıl- 'fakir yapmaq': “*kimni çıgay kılmaq* (2615)”(Kaçalın, 2008)

çökert- 'çökertmek': “*köñülni çökürmek* (1551)”(Kaçalın, 2008)

çöküt- 'çökertmek': “*özümni çökütmek* (6534)”(Kaçalın, 2008)

ediz bol- 'yüksek olmak': “**ornı ediz bolmak** (1526)”(Kaçalın, 2008)

emget- 'sıkıntıya girmek': “**özüñni emgetmek** (4974)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'dinlemek': “**sözümni eşitmek** (1195)”(Kaçalın, 2008)

id- 'salmak, göndermek, harcamak': “**yégitlikni idmak** (1117)”(Kaçalın, 2008)

iç- 'içmek': “**suwnı içmek** (6054)”(Kaçalın, 2008)

iglig kıl- 'hasta etmek': “**birni iglig kılmak** (6029)”(Kaçalın, 2008)

isit- 'bağlamak': “**özni isitmek** (6553)”(Kaçalın, 2008)

işle- 'işlemek': “**anı işlemek** (483)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**işñni itmek** (6083)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**kutnı kaçmak** (710)”(Kaçalın, 2008)

karart- 'karartmak': “**yüzüñni karartmak** (639)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**tiriglikni keçmek** (4819)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**künüñni keçürmek** (1400)”(Kaçalın, 2008)

kemiş- 'bırakmak': “**yaragsıznı kemişmek** (5649)”(Kaçalın, 2008)

kéñ tut- 'bol tutmak': “**tuz etmekni kéñ tutmak** (1328)”(Kaçalın, 2008)

kes- 'kesmek': “**sözümni kesmek** (6600)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**işni kılmak** (1610)”(Kaçalın, 2008)

kıs- 'kısmak': “**isizlerni kısmak** (5227)”(Kaçalın, 2008)

kısır- 'kısaltmak': “**sözüñni kısarmak** (176)”(Kaçalın, 2008)

kiter- 'gidermek': “**özni kitermek** (3593)”(Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**sözni kizlemek** (185)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**atañnı anañnı kodmak** (5159)”(Kaçalın, 2008)

könit- 'doğrultmak': “**özüñni könitmek** (6082)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**kamugñi körmek** (1187)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**kimni kötürmek** (1761)”(Kaçalın, 2008)

kurıt- 'kurutmak': “**kamugrı kurıtmak** (6531)”(Kaçalın, 2008)

kutar- 'kurtarmak': “**özüñni kutarmak** (6260)”(Kaçalın, 2008)

küd- 'beklemek': “**kopgumızni küdmek ; kelgümüzni küdmek** (5342)”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek': “**tiliñni küdezmek** (967)”(Kaçalın, 2008)

küret- 'kaçırmak': “**özümni küretmek** (6541)”(Kaçalın, 2008)

küyür- 'yakmak, yaktırmak': “**özüñni küyürmek** (3624)”(Kaçalın, 2008)

okı- 'çağırmak': “**bizni okımak** (5340)” (Kaçalın, 2008)

ota- 'tedavi etmek': “**igiñni otamak** (158)”(Kaçalın, 2008)

ödür- 'seçip ayırmak': “**kişigni ödürmek** (4200)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**bağırsakni ögmek** (1946)”(Kaçalın, 2008)

öğren- 'öğrenmek': “**erdemni öğrenmek** (3010)”(Kaçalın, 2008)

öte- 'ödemek': “**hakıñni ötemek** (1877)”(Kaçalın, 2008)

saç- 'saçmak': “**neñiñni saçmak** (5188)”(Kaçalın, 2008)

sakın- 'düşünmek': “**bularnı sakınmak** (1429)”(Kaçalın, 2008)

sebeb kıl- 'sebeb kılmak, sebep olmak': “**iligni sebep kılmak** (1804)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**idimni sewmek** (4788)”(Kaçalın, 2008)

sewin- 'sevindirmek': “**atni sewindirmek** (5479)”(Kaçalın, 2008)

sına- 'sınamak, denemek': “**kulni sınamak** (1755)”(Kaçalın, 2008)

sor- 'sormak': “**kereklig kereksizni sormak** (328)”(Kaçalın, 2008)

söz- 'söylemek': “**sözni sözlemek** (185)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**sözüñni sözlemek** (514)”(Kaçalın, 2008)

sür- 'sürmek': “**havâñni sürmek** (6118)”(Kaçalın, 2008)

süz- 'süzme': “**bulganukni süzmek** (5201)”(Kaçalın, 2008)

tapla- 'hoş görmek': “**sözni taplamak** (185)”(Kaçalın, 2008)

tart- 'tartmak': “**özni tartmak** (3091)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**atiñni témek** (4435)”(Kaçalın, 2008)

tud- 'geri koymak': “**kereksizni tıdmak** (1445)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**arıglıkni tilemek** (2857)”(Kaçalın, 2008)

tug- 'doğmak': “**bodni tugmak** (5544)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**cânni tutmak** (2853)”(Kaçalın, 2008)

tüket- 'tüketmek': “**sözümni tüketmek** (3273)” (Kaçalın, 2008)

tüzgü bol- 'düzgün olmak': “**yañni tüzgü bolmak** (5619)” (Kaçalın, 2008)

uk- 'anlamak': “**sözni ukmak** (1010)” (Kaçalın, 2008)

ula- 'katmak': “**tünni ulamak** (2964)” (Kaçalın, 2008)

ulı- 'inlemek': “**ajunni ulıttım** (6542)”(Kaçalın, 2008)

ulug bil- 'ulu bilmek': “**ukuşni ulug bilmek** (152)”(Kaçalın, 2008)

ulugla- 'yüceltmek': “**olarıni uluglamak** (4176)”(Kaçalın, 2008)

unit- 'unutmak': “**sözümni unitmak** (1167)”(Kaçalın, 2008)

uzat- 'uzatmak': “**sözünni uzatmak** (4126)”(Kaçalın, 2008)

üle- 'dağıtmak': “**kümüşni ülemek** (2411)”(Kaçalın, 2008)

ür- 'üfleme': “**aşni ürmek** (4601)”(Kaçalın, 2008)

üz- 'kesmek': “**sözni üzme** (2468)”(Kaçalın, 2008)

yad- 'yaymak': “**atiñni yadmak** (4435)”(Kaçalın, 2008)

yakın kıl- 'yakın etmek': “**yagıñni yakın kılmak** (4230)”(Kaçalın, 2008)

yakın tut- 'yakın tutmak': “**biligsizni yakın tutmak** (4450)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'dönme, geri dönme': “**başıñni yanmak** (967)”(Kaçalın, 2008)

yarıl- 'şaşırmak': “**özünni yarılmak** (1462)”(Kaçalın, 2008)

yaw- 'yaklaştırmak': “**karnugni yawmak** (2409)”(Kaçalın, 2008)

yawa kılma- 'yabana atmak': “**sözümni yawa kılmak** (359)”(Kaçalın, 2008)

yaz- 'çözmek': “**köñülni yazmak** (3182)”(Kaçalın, 2008)
yé- 'yemek': “**başıñni yémek** (2514)”(Kaçalın, 2008)
yétür- 'kaybetmek': “**körmişiñni yétürmek** (4102)”(Kaçalın, 2008)
yıg- 'toplamak': “**özüñni yıgmak** (5714)”(Kaçalın, 2008)
yi- 'yemek': “**başıñni yémek** (164)”(Kaçalın, 2008)
yinit- 'hafifletmek': “**yüküñni yinitmek** (6082)”(Kaçalın, 2008)
yor- 'tabir etmek, yormak': “**sözni yormak** (2673)”(Kaçalın, 2008)
yorıt- 'yürütmek': “**işiñni yorıtmak** (1355)”(Kaçalın, 2008)
yör- 'yorumlamak': “**tüşni yörmek** (6021)”(Kaçalın, 2008)
yul- 'kurtarmak,bırakmak': “**kişini yulmak** (6100)”(Kaçalın, 2008)
yulug kıl- 'feda etmek': “**özümni yulug kılmak** (5857)”(Kaçalın, 2008)
yüü- 'yüklenmek': “**yükümni yüüdemek** (1876)”(Kaçalın, 2008)
yüle- 'desteklemek': “**süzükni yülemek** (2105)”(Kaçalın, 2008)

{+nu} < {+nI}

Bu akuzatif eki, Eski Türkçede işaret zamir ve sıfatından sonra {+nX} şeklinde görülürken Batı Türkçesinde iki zamirde kullanılır: bu ve şu (Ergin, 2011, s. 231). Bahsedilen bu ekin örnekleri aşağıda verilmiştir. Bu ekin özellikle “*agırla-*, *ay-*, *ayu bér-*, *bil-*, *bul-*, *eşit-*, *kod-*, *kör-*, *ög-*, *okı-*, *tile-*, *tut-*, *uk-*” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç- 'açmak': “**anı açmak** (5762)”(Kaçalın, 2008)
açın- 'ihsan etmek, bağışlamak': “**anı açınmak** (4081)”(Kaçalın, 2008)
adır- 'ayırarak': “**anı adramak** (4620)”(Kaçalın, 2008)
adra tut- 'ayrı tutmak': “**mumı adra tutmak** (5560)”(Kaçalın, 2008)
agırla- 'yükseletmek, değer vermek': “**anı agırlamak** (1714)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**anı almak** (1394)”(Kaçalın, 2008)

añla- 'anlamak': “**anı añlamak** (4025)”(Kaçalın, 2008)

ârzûla- 'arzulamak': “**anı ârzûlamak** (460)”(Kaçalın, 2008)

at- 'atmak': “**anı atmak** (5111)”(Kaçalın, 2008)

ata- 'adlandırmak': “**anı atamak** (6583)”(Kaçalın, 2008)

ay- ‘söylemek’: “**mını aymak** (1011)”(Kaçalın, 2008)

ayt- ‘söylemek’: “**mını ayıtmak** (657)”(Kaçalın, 2008)

ayu bér- 'söyleyivermek': “**anı ayu bérme** (854)”(Kaçalın, 2008)

azla- 'azımsamak': “**anı azlamak** (3234)”(Kaçalın, 2008)

bedüt- ‘yükseltmek’: “**anı bedütmek** (416)”(Kaçalın, 2008)

beg kıl- 'bey yapmak': “**anı beg kılmak** (6586)”(Kaçalın, 2008)

bér- ‘vermek’: “**anı bérme** (1061)”(Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmek': “**mını bilmek** (484)”(Kaçalın, 2008)

bul- ‘bulmak’: “**anı bulmak** (693)”(Kaçalın, 2008)

eder- 'takip etmek': “**anı edermek** (3538)”(Kaçalın, 2008)

edle- 'hürmet etmek, değer vermek': “**mını edlemek** (1627)”(Kaçalın, 2008)

élt- 'iletmek, götürmek': “**mını éltmek** (2492)”(Kaçalın, 2008)

emle- 'tedavi etmek': “**anı emlemek** (2002)”(Kaçalın, 2008)

eşit- ‘dinlemek, işitmek’: “**mını eşitmek** (1104)”(Kaçalın, 2008)

ewir- 'dolaştırmak, evirmek': “**anı ewremek** (2995)”(Kaçalın, 2008)

id- 'göndermek': “**anı ıdmak** (2668)”(Kaçalın, 2008)

iç- 'içmek': “**anı içmek** (4653)”(Kaçalın, 2008)

ilet- 'iletmek, göndermek': “**anı iletmek** (5153)”(Kaçalın, 2008)

işle- 'işlemek': “**anı işletmek** (3220)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**anı itmek** (5180)”(Kaçalın, 2008)

kan tut- ‘kan tutmak’: “**mını kan tutmak** (1058)”(Kaçalın, 2008)

kat- 'katmak': “**çurnı katmak** (2887)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek, bağışlamak': “**anı keçürmek** (3434)”(Kaçalın, 2008)

keldir- 'getirmek': “**anı keldirmek** (4943)”(Kaçalın, 2008)

kelt- 'getirmek': “**anı keltmek** (3277)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'etmek, yapmak': “**anı kılmak** (901)”(Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**anı kizlemek** (3232)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**anı kodmasa** (4738)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek, dilemek': “**anı koldaçılar** (898)”(Kaçalın, 2008)

kopur- 'yerinden kaldırmak': “**anı kopurmak** (6245)”(Kaçalın, 2008)

köm- 'gömmek': “**anı kömmek** (4525)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**anı körmek** (773)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**anı kötürmek** (409)”(Kaçalın, 2008)

küçe- 'zorlamak, baskı yapmak': “**anı küçemek** (4922)”(Kaçalın, 2008)

küd- 'beklemek': “**anı küdmek** (4994)”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek': “**anı küdezmek** (4120)”(Kaçalın, 2008)

okı- 'anlamak': “**munı okımak** (1181)”(Kaçalın, 2008)

or- 'biçmek': “**anı ormak** (6556)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**anı ögmek** (450)”(Kaçalın, 2008)

ögren- 'öğrenmek': “**munı öğrenmek** (4128)”(Kaçalın, 2008)

ölüm tut- 'ölüm yakala-': “**anı ölüm tutmak** (5153)”(Kaçalın, 2008)

sakiñ- 'düşünmek': “**munı sakınmak** (6023)”(Kaçalın, 2008)

ser- 'incitmek, kızmak': “**anı sermek** (4610)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**anı sewmek** (532)”(Kaçalın, 2008)

sıgur- 'sıgdırmak': “**anı sıgurmak** (3860)”(Kaçalın, 2008)

siñür- 'sindirmek': “**anı siñürmek** (5777)”(Kaçalın, 2008)

sök- 'ayıplamak': “**anı sökmek** (493)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**anı sözlemek** (2947)”(Kaçalın, 2008)

sür- 'sürmek': “**anı sürmek** (2427)”(Kaçalın, 2008)

süz- 'süzme': “**anı süzmek** (5203)”(Kaçalın, 2008)

tap- 'tapmak, bulmak': “**mını tapmak** (4677)”(Kaçalın, 2008)

tapla- 'beğenmek, kabul etmek': “**anı taplamak** (532)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**anı témek** (4311)”(Kaçalın, 2008)

teñle- 'denkleştirmek': “**mını teñlemek** (2975)”(Kaçalın, 2008)

tuñla- 'dinlemek': “**anı tuñlamak** (4116)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**anı tilemek; mını tilemek** (5545)”(Kaçalın, 2008)

tir- 'dermek, toplamak': “**anı tirmek** (2685)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**anı tutmak** (664)”(Kaçalın, 2008)

tüz- 'düzmek, düzeltmek': “**anı tüzmek** (5203)”(Kaçalın, 2008)

uk- 'anlamak': “**mını ukmak** (660)”(Kaçalın, 2008)

unit- 'unutmak': “**mını unıtmak** (1501)”(Kaçalın, 2008)

usandur- 'usandırmak': “**anı usandırmak** (4262)”(Kaçalın, 2008)

ut- 'yenmek': “**anı utmak** (2641)”(Kaçalın, 2008)

üdür- 'seçmek': “**mını üdürmek** (6019)”(Kaçalın, 2008)

ünde- 'seslenmek, çağırma': “**anı ündemek** (3895)”(Kaçalın, 2008)

üz- 'üzme': “**anı üzme** (2419)”(Kaçalın, 2008)

yad- 'yayma': “**anı yadma** (4431)” (Kaçalın, 2008)

yakın tut- 'yakın tutma': “**anı yakın tutma** (1721)”(Kaçalın, 2008)

yakru bér- 'yaklaştırmak': “**anı yakru bérme** (3154)”(Kaçalın, 2008)

yakur- 'yaklaştırmak': “**anı yakurma** (2509)”(Kaçalın, 2008)

yalwar- 'yalvarma': “**mını yalwarmak** (1483)”(Kaçalın, 2008)

yandur- 'döndürme': “**anı yandurma** (4627)”(Kaçalın, 2008)

yarut- 'parlatma': “**anı yaruturma** (1840)”(Kaçalın, 2008)

yastan- 'yaslanma': “**anı yastanma** (622)”(Kaçalın, 2008)

yat- 'yatma': “**anı yatma** (5988)”(Kaçalın, 2008)

yé- 'yemek': “**anı yémek** (5338)”(Kaçalın, 2008)

yet- 'yetişmek, erişmek': “**anı yetmek** (2605)”(Kaçalın, 2008)

yet- 'yetmek, erişmek': “**anı yetmek** (2107)”(Kaçalın, 2008)

yetür- 'güdülme': “**munı yetürmek** (6019)”(Kaçalın, 2008)

yırat- 'uzlaştırmak': “**anı yıratmak** (2584)”(Kaçalın, 2008)

yorıt- 'yürütmek': “**anı yorıtma** (454)”(Kaçalın, 2008)

yör- 'yorumlamak': “**anı yörme** (6031)”(Kaçalın, 2008)

2.1.1.2. Yaklaşma durum eklerinden düz gelişmeler

{+A} < {+GA}

Eski Türkçede yaygın datif eki olarak kullanılan {+GA}, Karahanlı Türkçesi'nde kalın sıradaki isimlerde genel olarak {+ka, +ga} ince sıradaki isimlerde {+ke, +ge} şeklinde görülür. Batı Türkçesine gelindiğinde ise /+g/ sesinin düşmesi ile {+A} şeklinde görülür (Hacıeminoğlu, 2003, s. 30). Kutadgu Bilig'de {+ka} şeklinde varlığını sürdüren bu ek, Karahanlı Dönemi eseri olan Dîvân ü Lügati't Türk'te ise {+gA} haliyle görülmektedir (Hacıeminoğlu, 2003, s. 30). Bu ekin özellikle “*aç- al-, anun-, asıg kıl- ay- ayu bér-, bak-, bar-, bér-, bol-, büt-, id-, katıl-, kel-, kir-, öğret-, ötün-, tile-, sığın- sözle-, tap-, teg-, ur-, yak-, yorı-*” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç- 'açmak': “**kutka açmak** (2554)”(Kaçalın, 2008)

aça bér- 'açıvermek': “**begiñge aça bérme** (1883)”(Kaçalın, 2008)

açı- 'acımak': “**özümke açmak** (1175)”(Kaçalın, 2008)

açı- 'acımak': “**yégitlikke açmak** (5637)”(Kaçalın, 2008)

açıg kıl- 'zehir etmek': “**negüke açıg kılmak** (5477)”(Kaçalın, 2008)

açıl- 'açılmak': “**halkka açılmak** (3919)”(Kaçalın, 2008)

adaş tut- 'ahbap olmak': “**özünke adaş tutmak** (4193)”(Kaçalın, 2008)

ag- 'yükselmek, çıkmak': “**kökke agmak** (2119)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**könülke almak** (6317)”(Kaçalın, 2008)

ahn- 'alınmak': “**kõñülke alınmak** (782)”(Kaçalın, 2008)

anun- 'hazırlanmak': “**ölümke anunmak** (6168)”(Kaçalın, 2008)

asgı bol- 'faydası olmak': “**erke üküş asgı bolmak** (160)”(Kaçalın, 2008)

asığ kıl- 'fayda etmek': “**ölümke asıg kılmak** (1113)”(Kaçalın, 2008)

at- 'atmak': “**otka atmak** (3624)”(Kaçalın, 2008)

atalık kıl- 'babalık etmek': “**ataka atalık kılmak** (6485)”(Kaçalın, 2008)

atlan- 'atlanmak, ata binmek': “**süke kuşka çögenke körgüke atlanmak** (2581)”(Kaçalın, 2008)

aw- 'toplanmak, üşüşmek': “**üçke awmak** (2408)”(Kaçalın, 2008)

awın- 'avunmak': “**erejke awınmak** (5235)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**biligsizke aymak** (1012)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek': “**kişike aytmak** (5621)”(Kaçalın, 2008)

ba- 'bağlamak': “**ajunka bamak** (461)”(Kaçalın, 2008)

bak- 'bakmak': “**endâmka bakmak** (1890)”(Kaçalın, 2008)

baka tur- 'bakakalmak': “**tapugka baka turmak** (6345)”(Kaçalın, 2008)

bar- 'gitmek': “**karşıka barmak** (5453)”(Kaçalın, 2008)

basık- 'basılmak': “**ökünçke basıkmak** (6546)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “**işke başlamak** (2606)”(Kaçalın, 2008)

bedüt- 'büyütmek': “**tiriglikke bedütmek** (3634)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**özke bérnek** (4560)”(Kaçalın, 2008)

bilidür- 'bildirmek, duyurmak': “**ilke bildürmek** (3413)”(Kaçalın, 2008)

bir- 'vermek': “**kişilerke birmek** (5534)”(Kaçalın, 2008)

biti- 'yazmak': “**bitigke bitimek** (3822)”(Kaçalın, 2008)

bol- 'olmak': “**boguzka bolmak ; boguzka bolmak** (4593)”(Kaçalın, 2008)

boyun bér- 'boyun vermek': “**çınka boyun bérme** (4877)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmak': “**edgülıkke bulmak** (885)”(Kaçalın, 2008)

bulun bol - 'esiri olmak': “**havâka bulun bolmak** (5475)”(Kaçalın, 2008)

bulun- 'bulunmak': “**özke bulunmak** (3640)”(Kaçalın, 2008)

bulun kıl- 'esir etmek': “**ukuşka bulun kılmak** (5411)”(Kaçalın, 2008)

buş- 'hiddetlenmek': “**negüke buşmak** (637)”(Kaçalın, 2008)

buz- 'bozmak': “**negüke buzmak** (5746)”(Kaçalın, 2008)

buzul- 'bozulmak': “**élke buzulmak** (1780)”(Kaçalın, 2008)

büt- 'inanmak': “**sözke bütme** (1173)”(Kaçalın, 2008)

cân bér- 'canını vermek': “**bagırsakka cân bérme** (1728)” (Kaçalın, 2008)

cefâ kıl- 'cefa kılmak': “**olarka cefâ kılmak** (5160)”(Kaçalın, 2008)

çal- 'yere çalmak, vurmak': “**yérke çalmak** (1056)”(Kaçalın, 2008)

çawık- 'ünlenmek, nam salmak': “**isizke çawıkmak** (4238)”(Kaçalın, 2008)

çık- 'çıkılmak': “**tirigke çıkmak** (6289)”(Kaçalın, 2008)

çoğıkıl- 'münakaşa etmek': “**biligligke çoğı kılmak** (200)”(Kaçalın, 2008)

du‘â kıl- 'du‘â etmek': “**iligke du‘â kılmak** (1886)”(Kaçalın, 2008)

edgü bol- 'iyi olmak': “**kılanka edgü bolmak** (5733)”(Kaçalın, 2008)

edgü kıl- 'iyilik etmek': “**kamugka edgü kılmak** (4256)”(Kaçalın, 2008)

edgü ol- 'iyi olmak': “**erke edgü olmak** (456)”(Kaçalın, 2008)

edgülık kıl- 'iyilik yapmak': “**edgülıkke edgülık kılmak** (5766)”(Kaçalın, 2008)

egil- 'eğilmek': “**sözke egilmek** (4992)”(Kaçalın, 2008)

ek- 'ekmek': “**yérke ekmek** (1394)”(Kaçalın, 2008)

eksü- 'eksilmek': “**erke eksümek ; kuşka eksümek** (2054)”(Kaçalın, 2008)

elig teg- ‘ulaşmak, elde etmek’: “**biligke elig tegmek** (1016)”(Kaçalın, 2008)

elig tut- ‘yardım etmek’: “**bügülerke elig tutmak** (1198)”(Kaçalın, 2008)

élt- 'iletmek, göndermek': “**tilekke éltmek** (6088)”(Kaçalın, 2008)”

én- 'inmek': “**yérke énmek** (6221)”(Kaçalın, 2008)

érig bol- 'gayretli olmak': “**tapugka érig bolmak** (1329)”(Kaçalın, 2008)

erk bol- 'hakim olmak': “**ârzûlarka erk bolmak** (6354)”(Kaçalın, 2008)

esür- 'sarhoş olmak': “**uluglukka esrümek** (6140)”(Kaçalın, 2008)

eşü- 'örtmek': “**başka eşümek** (6530)”(Kaçalın, 2008)

eşün- 'örtünmek': “**yüzke eşünmek** (5003)”(Kaçalın, 2008)

ét- 'yapmak, etmek': “**yolka étmek** (1417)”(Kaçalın, 2008)

év- 'acele etmek': “**tapugka évmek** (5150)”(Kaçalın, 2008)

ewür- ‘evirmek, çevirmek, döndürmek’: “**ataka ewürmek** (1184)”
(Kaçalın, 2008)

hasım kıl- 'düşman etmek': “**özke hasım kılmak** (5707)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek, geçirmek': “**ewke ıdmak** (1304)”(Kaçalın, 2008)

ınan- 'inanmak': “**kutka ınanmak** (549)”(Kaçalın, 2008)

ışan- 'güvenmek': “**bitigke ışanmak** (3894)”(Kaçalın, 2008)

igid- 'beslemek': “**üdke igidmek** (3744)”(Kaçalın, 2008)

il- 'inmek': “**ajunka ilmek** (6391)”(Kaçalın, 2008)

ildür- 'indirmek': “**yérke ildirümek** (3081)”(Kaçalın, 2008)

ilet- 'iletmek': “**ölümke iletmek** (1389)”(Kaçalın, 2008)

ilin- 'düşmek': “**tuzakka ilinme** (4824)”(Kaçalın, 2008)

iliş- 'birbirine ilişmek; yapışmak': “**çerigke ilişmek** (2375)”(Kaçalın, 2008)

imîn bol- 'emin olmak': “**dünyâka imîn bolmak** (6631)”(Kaçalın, 2008)

in- 'inmek': “**ajunka énmek** (219)”(Kaçalın, 2008)

inan- 'inanmak': “**kutka inanmak** (668)”(Kaçalın, 2008)

ir- 'usanmak': “**erejke irmek** (1127)”(Kaçalın, 2008)

isin- 'ısınmak': “**sözke isinmek** (2479)”(Kaçalın, 2008)

isit- 'bağlamak': “**dünyâka isitmek** (6553)”(Kaçalın, 2008)

isiz kıl- 'kötülük yapmak': “**isizke isiz kılmak** (5948)”(Kaçalın, 2008)

isizlik yaraş- 'kötülük yakışmak': “**isizke isizlik yaraşmak** (5548)”(Kaçalın, 2008)

iş ét- 'hareket etmek': “**özüñke iş étmek** (1306)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek, hazırlanmak': “**ölümke itmek** (1429)”(Kaçalın, 2008)

iwin- 'acele etmek': “**tokışka iwinmek** (2363)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**kişike kaçmak** (950)”(Kaçalın, 2008)

kadgur- 'kaygılanmak': “**neñke kadgurmak** (1305)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**ogulka kalmak** (110)”(Kaçalın, 2008)

kala- 'tutmak, saklamak': “**kümüşke kalamak** (3127)”(Kaçalın, 2008)

kat- 'katmak': “**sözke katmak** (711)”(Kaçalın, 2008)

katıl- 'katılmak': “**isizke katılmak** (5256)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**orunka keçmek** (4897)”(Kaçalın, 2008)

ked- 'giymek': “**eginke kedmek** (3743)”(Kaçalın, 2008)

kedür- 'giydirmek': “**iligke kedürmek** (5800)”(Kaçalın, 2008)

kefarete bol- 'kefarete olmak': “**yazukka kefarete bolmak** (5979)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**iligke kelmek** (5014)”(Kaçalın, 2008)

kelü bér- 'gelivermek': “**bolumsuzka kelü bérme** (1715)”(Kaçalın, 2008)

kemiş- 'sürmek, bırakmak': “**aşçıka tuğçıka kemişmek** (2557)”(Kaçalın, 2008)

kéñeş- 'danışmak': “**kişike kéñeşmek** (5659)”(Kaçalın, 2008)

kez- 'gezmek': “**bayatka kezme** (6156)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'kılmak, etmek, yapmak': “**élke kılmak** (1037)”(Kaçalın, 2008)

kısga bol- 'kısa olmak': “**edgüke kısga bolmak** (3983)” (Kaçalın, 2008)

kigür- 'içeri sokmak': “**ewke kigürmek** (3293)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**karşıka kirmek** (1111)”(Kaçalın, 2008)

kişilik bol- 'insan olmak': “**kişike kişilik bolmak** (5789)”(Kaçalın, 2008)

kit- 'gitmek': “**erke kitmek** (3382)”(Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**yérke kizlemek** (3948)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**kimke kodmak** (6242)”(Kaçalın, 2008)

kodu bér- 'bırakıvermek': “**teñrike kodu bérme** (4865)” (Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek': “**ârzûka kolmak** (487)”(Kaçalın, 2008)

kon- 'konmak': “**başka konmak** (5643)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak, gelmek': “**kişike kopmak** (4232)”(Kaçalın, 2008)

kork- 'korkmak': “**neñke korkmak** (2055)”(Kaçalın, 2008)

köç- 'göçmek' **uluşka köçmek** (4814)”(Kaçalın, 2008)

köm- 'gömmek': “**yérke kömmek** (5212)”(Kaçalın, 2008)

kömül- 'gömülmek': “**yazukka kömülmek** (5710)”(Kaçalın, 2008)

kön- 'girmek': “**yolka könmek** (1536)”(Kaçalın, 2008)

könder- 'göndermek': “**tapugka köndermek** (474)”(Kaçalın, 2008)

köni bol- 'doğru olmak': “**könike köni bolmak** (5511)”(Kaçalın, 2008)

köñül ba- 'gönül bağlamak': “**ajunka köñül bamak** (5297)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'bakmak': “**ajunka körmek** (6642)”(Kaçalın, 2008)

körkit- 'göstermek': “**kişike körkitmek** (6128)”(Kaçalın, 2008)

körün- 'görünmek': “**közke körünmek** (2855)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**kökke kötürmek** (1249)”(Kaçalın, 2008)

kul bol- 'kul olmak': “**erke kul bolmak** (2305)”(Kaçalın, 2008)

kumarı kıl- 'nasihat vermek': “**kadaşlarka kumaru kılmak** (1150)”(Kaçalın, 2008)

kül- 'gülmek': “**kişike külmek** (1703)”(Kaçalın, 2008)

küs- 'küsmek': “**yégitlikke küsmek** (363)”(Kaçalın, 2008)

küwen- 'güvenmek': “**kutka küwenmek** (694)”(Kaçalın, 2008)

mañ- 'adım atmak': “**yérke mañmak** (5046)”(Kaçalın, 2008)

meñzet- 'benzetmek': “**ayka meñzetmek** (730)”(Kaçalın, 2008)

min- 'binmek': “**tahtka minmek** (5805)”(Kaçalın, 2008)

muñad- 'ihtiyaç duymak': “**kişike muñadmak** (572)”(Kaçalın, 2008)

odun- 'uyanmak': “**ölümke odunmak** (376)”(Kaçalın, 2008)

okı- 'çağırmaq': “**yolka okımak** (1488)”(Kaçalın, 2008)

okşa- 'benzemek': “**kumka okşamak** (3626)”(Kaçalın, 2008)

orna- 'yerleşmek': “**ornuñka ornamak** (5738)”(Kaçalın, 2008)

osal bol- 'gafil olmak': “**ölümke osal bolmak** (4828)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**kişike ögmek** (3363)”(Kaçalın, 2008)

ögret- 'öğretmek': “**ogul kızka ögretmek** (1494)”(Kaçalın, 2008)

ökün- 'pişman olmak': “**tiriglikke öknümek** (5700)”(Kaçalın, 2008)

ölüm bol- 'ölüm olmak': “**adaşka yagıka ölüm bolmak** (5594)”(Kaçalın, 2008)

örle- 'yükselmek': “**kökke örlemek** (6064)”(Kaçalın, 2008)

ötün- 'arz etmek': “**iligke ötünmek** (5663)”(Kaçalın, 2008)

özne- 'karşı koymak, itiraz etmek': “**kutka öznemek** (681)”(Kaçalın, 2008)

sa- 'saymak': “**isizke samak** (875)”(Kaçalın, 2008)

saç- 'saçmak': “**yawalıkka saçmak** (708)”(Kaçalın, 2008)

sap- 'sarmak': “**begke sapmak** (4158)”(Kaçalın, 2008)

sebeb bol- 'sebeb olmak': “**ukuşka sebeb bolmak** (5770)”(Kaçalın, 2008)

selam kıl- 'selam vermek': “**begke selâm kılmak** (5065)”(Kaçalın, 2008)

senâ kıl- 'sena kılmak': “**rabka senâ kılmak** (3116)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**kişike sewmek** (2229)”(Kaçalın, 2008)

sewin- 'sevinmek': “**erejke sewinmek** (5284)”(Kaçalın, 2008)

sewnü bér- 'sevinivermek': “**kimke sewnü bérme** (4257)”(Kaçalın, 2008)

sewüg bol- 'sevimli olmak': “**sewerke sewüg bolmak** (5530)”(Kaçalın, 2008)

sıgın- 'sığınmak': “**bayatka sığınmak** (3741)”(Kaçalın, 2008)

sıgıt kıl- 'ağıt yakmak': “**negüke sıgıt kılmak** (6295)”(Kaçalın, 2008)

sıgur- 'sıgdırmak': “**köñülke sıgurmak** (3860)”(Kaçalın, 2008)

sız- 'sızmak': “**sakınçka sızmak** (1127)”(Kaçalın, 2008)

sok- 'sokmak': “**borka sokmak** (2652)”(Kaçalın, 2008)

sök- 'sövmek': “**isizke sökmek** (239)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**erke sözlemek** (1298)”(Kaçalın, 2008)

suklan- 'tamah etmek': “**neñke suklanmaz** (2722)”(Kaçalın, 2008)

sun- 'sunmak': “**edgülükke sunmak** (5745)”(Kaçalın, 2008)

süçig tut- 'iyi davranmak': “**kiçigke süçig tutmak** (706)”(Kaçalın, 2008)

süçin- 'hoşlanmak': “**tapugka süçinmek** (618)”(Kaçalın, 2008)

sür- 'sürmek': “**közke sürmek** (1727)”(Kaçalın, 2008)

şükri kıl- 'şükür etmek': “**edgüke şükri kılmak** (758)”(Kaçalın, 2008)

tañla- 'şaşmak, şaşırmaq': “**ünke tañlamak** (4964)”(Kaçalın, 2008)

tanuk kel- 'tanıklık etmek': “**sözke tanuk kelmek** (6042)”(Kaçalın, 2008)

tap- 'hizmet etmek, ibadet etmek': “**törümişke tapmak** (4745)”(Kaçalın, 2008)

tapın- 'hizmek etmek': “**iligke tapınmak** (529)”(Kaçalın, 2008)

tart- 'tartmak, çekmek': “**küwezlikke tartmak** (6372)”(Kaçalın, 2008)

tayan- 'dayanmak, güvenmek': “**tapugka tayanmak** (4091)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**sözke témek** (6061)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değmek, dokunmak, ulaşmak': “**erke tegmek** (673)”(Kaçalın, 2008)

tegir- 'eriştirmek, dokundurmak': “**kılıçka tegürmek** (222)”(Kaçalın, 2008)

teñ kıl- 'denk tutmak': “**begiñke teñ kılmak** (651)”(Kaçalın, 2008)

teñe tut- 'denk tutmak': “**sözke teñe tutmak** (188)”(Kaçalın, 2008)

tez- 'kaçmak': “**tapugka tezmek** (3628)”(Kaçalın, 2008)

tezgin- 'dolaşmak': “**batarka tezginmek** (4423)”(Kaçalın, 2008)

tıd- 'geri koymak': “**kişike özke tıdmak** (5161)”(Kaçalın, 2008)

tik- 'dikmek': “**kökke tikmek** (1029)”(Kaçalın, 2008)

tikil- 'dikilmek': “**tüzgüke süzgüke tikilmek** (4009)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**özüñke tilemek** (518)”(Kaçalın, 2008)

tiz- 'dizmek': “**sözke tizmek** (6616)”(Kaçalın, 2008)

tod- 'doymak': “**neñke todmak** (5390)”(Kaçalın, 2008)

todur- 'doyurmak': “**olarka todurmak** (3350)”(Kaçalın, 2008)

tog- 'doğmak': “**ölümke togmak** (1201)”(Kaçalın, 2008)

togur- 'doğurmak': “**bodunka togurmak** (2437)”(Kaçalın, 2008)

toki- 'dokumak, vurmak': “**köñülke tokımak** (2253)”(Kaçalın, 2008)

tokın- 'dokunmak': “**kişike tokınmak** (5257)”(Kaçalın, 2008)

tol- 'dolmak': “**ilke tolmak** (1820)”(Kaçalın, 2008)

tök- 'dökmek': “**begke tökmek** (2935)”(Kaçalın, 2008)

törü bér- 'nizam vermek': “**bodunka törü bérme** (5491)”(Kaçalın, 2008)

törü kıl- 'hükmetmek': “**bodunka törü kılmak** (2022)”(Kaçalın, 2008)

törü- 'meydana gelmek': “**ölümke törüme** (6073)”(Kaçalın, 2008)

törüt- 'yaratmak': “**ölümke törütmek** (378)”(Kaçalın, 2008)

tug- 'doğmak': “**ilke tugmak** (2173)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**yérke turmak** (3339)”(Kaçalın, 2008)

tura kıl- 'kalkan kılmak': “**özke tura kılmak** (256)”(Kaçalın, 2008)

tusu kıl- 'fayda etmek': “**kişike tusu kılmak** (5395)”(Kaçalın, 2008)

tusul- 'fayda sağlamak': “**bodunka tusulmak** (3237)”(Kaçalın, 2008)

tuş- 'düşmek': “**otunlarka tuşmak** (6602)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**işke tutmak** (1360)”(Kaçalın, 2008)

tutuz- 'emanet etmek': “**bayatka tutuzmak** (1483)”(Kaçalın, 2008)

türt- 'sürmek, sıvamak': “**yüzke türtmek** (3837)”(Kaçalın, 2008)

tüş- 'düşmek': “**kapugka түşmek** (576)”(Kaçalın, 2008)

tüt- 'tütme': “**sukka tütme** (5389)”(Kaçalın, 2008)

tüz- 'düzmek, düzeltmek': “**rabka tüzmek** (1786)”(Kaçalın, 2008)

uç- 'uçmak': “**kökke uçmak** (6036)”(Kaçalın, 2008)

ud- 'uymak': “**köñülke udmak** (2797)”(Kaçalın, 2008)

udu- 'uyumak': “**üçke udumak** (2710)”(Kaçalın, 2008)

uktur- 'anlatmak': “**iligke ukturmak** (510)”(Kaçalın, 2008)

ula- 'bağlamak, eklemek, toplamak': “**künke ulamak** (3655)”(Kaçalın, 2008)

ulan- 'ulanmak': “**ajunka ulanmak** (5421)”(Kaçalın, 2008)

ulı- 'inlemek': “**negüke ulımak** (6312)”(Kaçalın, 2008)

umunç tut- 'umut bağlamak': “**begke umunç tutmak** (2013)”(Kaçalın, 2008)

ur- 'vurmak': “**közümke urmak** (6569)”(Kaçalın, 2008)

usan- 'usanmak': “**ölümke usanmak** (1383)”(Kaçalın, 2008)

usandur- 'usandırmak': “**torka usandurmak** (4262)”(Kaçalın, 2008)

uyad- 'utanmak': “**bayatka uyadmak** (6540)”(Kaçalın, 2008)

uza- 'uzanmak': “**ilke uzamak** (889)”(Kaçalın, 2008)

uzat- 'uzatmak': “**kişike uzatmak** (5708)”(Kaçalın, 2008)

üle- 'paylaştırmak': “**çıgayka ülemek** (1150)”(Kaçalın, 2008)

ülüş kıl- 'dağıtmak, paylaştırmak': “**çıgayka üleş kılmak** (1129)”(Kaçalın, 2008)

ünde- 'seslenmek, çağırmak': “**aşka ündemek** (4570)”(Kaçalın, 2008)

vefa kıl- 'vefa göstermek': “**kimke vefâ kılmak** (6362)”(Kaçalın, 2008)

yad- 'yaymak': “**ilke yadmak** (1299)”(Kaçalın, 2008)

yadıl- 'yayılmak': “**ajunka yadılmak** (4558)”(Kaçalın, 2008)

yag- 'yaklaşmak': “**teñizke yagmak** (5356)”(Kaçalın, 2008)

yagı bol- 'düşman olmak': “**yagıka yagı bolmak** (3402)”(Kaçalın, 2008)

yagı kıl- 'düşman olmak': “**özke yagı kılmak** (4187)”(Kaçalın, 2008)

yagıla- 'savaşmak': “**bayatka yagılamak** (6251)”(Kaçalın, 2008)

yagu- 'yaklaşmak': “**saranka yagumak** (3036)”(Kaçalın, 2008)

yaguk bar- 'yaklaşmak': “**otka barmak yaguk** (653)”(Kaçalın, 2008)

yagun- 'yaklaşmak': “**isizke yagunmak** (1508)”(Kaçalın, 2008)

yagut- 'yaklaştırmak': “**ewiñke yagutmak** (1299)”(Kaçalın, 2008)

yagı ol- 'düşman olmak': “**biligligke yagı bolmak** (200)”(Kaçalın, 2008)

yak- 'yaklaşmak': “**biligsizke yakmak** (4452)”(Kaçalın, 2008)

yaka yori- 'yakın gitmek': “**kişike yaka yorımak** (4243)”(Kaçalın, 2008)

yakın bol- 'uzak olmak': “**bodunka yakın bolmak** (1464)”(Kaçalın, 2008)

yakın bul- 'yakın bulmak': “**kutka yakın bulmak** (606)”(Kaçalın, 2008)

yakın kıl- 'yakın etmek': “**özke yakın kılmak** (1565)”(Kaçalın, 2008)

yakınlık kıl- 'yakın olmak': “**kişike yakınlık kılmak** (910)”(Kaçalın, 2008)

yakur- 'yaklaştırmak': “**özünke yakurmak** (2509)”(Kaçalın, 2008)

yalın bol- 'yalın olmak': “**yagıka yalın bolmak** (5530)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'dönmek': “**kışka yanmak** (1052)”(Kaçalın, 2008)

yanut bér- 'yanıt vermek': “**ay toldıka yanut bérme** (538)” (Kaçalın, 2008)

yanut kıl- 'cevap vermek': “**satıgçıka yanut kılmak** (4436)”(Kaçalın, 2008)

yañza- 'ikrar etmek, beyan etmek': “**ilke yañzamak** (3815)”(Kaçalın, 2008)

yap- 'yapmak': “**halkka yapmak** (3341)” (Kaçalın, 2008)

yapçu- 'yapışmak': “**kaçıglıka yapçurmak** (401)”(Kaçalın, 2008)

yapuş- 'yapışmak': “**dünyaga yapuşmak** (6630)”(Kaçalın, 2008)

yara- 'yaramak, faydalı olmak': “**negüke yaramak ; kamugka yaramak** (6606)” (Kaçalın, 2008)

yaraş- 'yaraşmak, yakışmak': “**atıñka yaraşmak** (5102)”(Kaçalın, 2008)

yarat- 'yaratmak': “**bu halkka yaratmak** (3654)”(Kaçalın, 2008)

yarlıka- 'bağışlamak': “**batarka yarlıkamak** (6512)”(Kaçalın, 2008)

yarı- 'parlamak': “**ajunka yarumak** (732)”(Kaçalın, 2008)

yarut- 'aydınlatmak, parlatmak': “**halayıkka yarutmak** (129)”(Kaçalın, 2008)

yawa kıl- 'boşuna geçirmek': “**isizke yawa kılmak** (6087)”(Kaçalın, 2008)

yaz- 'şaşırmak': “**ilke yazmak** (2516)”(Kaçalın, 2008)

yazıl- 'yayılmak': “**ajunka yazılmak** (2685)”(Kaçalın, 2008)

yazuk kıl- 'günah işlemek': “**bayatka yazuk kılmak** (5350)”(Kaçalın, 2008)

yé- 'yemek': “**aşka yémek** (4571)”(Kaçalın, 2008)

yet- 'yetişmek, erişmek': “**ajunka yetmek** (87)”(Kaçalın, 2008)

yetil- 'güdülme': “**ârzûlarka yetilmek** (1253)”(Kaçalın, 2008)

yétür- 'yedirmek': “**bodunka neñ yétürmek** (5220)”(Kaçalın, 2008)

yokla- 'yükselmek, çıkmak': “**kökke yoklamak** (3981)”(Kaçalın, 2008)

yol bul- 'yol bulmak': “**kökke yolmak bulmak** (208)”(Kaçalın, 2008)

yor- 'tabir etmek, yormak': “**özke yormak** (4969)”(Kaçalın, 2008)

yorı- 'yürümek': “**bodunka yorımak** (4316)”(Kaçalın, 2008)

yorit- 'yürütmek': “**bodunka yoritmak** (1374)”(Kaçalın, 2008)

yort- 'bir işe başlamak üzere yürümek': “**yagıka yortmak** (2341)”(Kaçalın, 2008)

yölek bol- 'yol bulmak': “**tilekke yölek bolmak** (4936)”(Kaçalın, 2008)

yör- 'yorumlamak': “**özke yörmek** (6038)”(Kaçalın, 2008)

yu- 'yıkamak': “**kayuka yumak** (2542)”(Kaçalın, 2008)

yul- 'kurtulmak': “**yazuklarka yulmak** (1107)”(Kaçalın, 2008)

yula er- 'meşale olmak': “**halkka yula ermek** (35)”(Kaçalın, 2008)

yulug bol- 'feda olmak': “**iligke yulug bolmak** (1554)”(Kaçalın, 2008)

yulug kıl- 'feda etmek': “**iligke yulug kılmak** (5804)”(Kaçalın, 2008)

yulugla- 'feda etmek': “**kişike yuluglamak** (1943)”(Kaçalın, 2008)

yuluş kıl- 'fidye vermek': “**özke yuluş kılmak** (1113)”(Kaçalın, 2008)
yumıt- 'feda etmek': “**kılıçka yumıtmak** (3047)”(Kaçalın, 2008)
yun- 'yikanmak': “**suwka yunmak** (6017)”(Kaçalın, 2008)
yut bol- 'felaket olmak': “**élke yut bolmak** (5560)”(Kaçalın, 2008)
yut- 'yutmak': “**özke yutmak** (6164)”(Kaçalın, 2008)
yuwul- 'akıtmak': “**ilke yuwulmak** (6213)”(Kaçalın, 2008)
yüü- 'yüklemek': “**boyunka yüüdmek** (3305)”(Kaçalın, 2008)
yüüür- 'yüklemek': “**çıgayka yüüürmek** (5565)”(Kaçalın, 2008)
yügür- 'yürüme, koşmak': “**awka yügürmek** (3602)”(Kaçalın, 2008)
yük bol- 'yük olmak': “**boyunka yük bolmak** (4735)”(Kaçalın, 2008)
yükün- 'eğilmek': “**iligke yükünmek** (582)”(Kaçalın, 2008)
yüz kıl- 'yüz vermek': “**begke yüz kılmak** (4841)”(Kaçalın, 2008)
yüz ur- 'yüz vurmak': “**éligke yüz urmak** (475)”(Kaçalın, 2008)

{+A} < {+A}

Eski Türkçede datif eki olan {+KA}ya nazaran daha seyrek olarak kullanılan ve iyelik eklerinden sonra gelen bir durum ekidir (Tabaklar, Sağol Yüksekaya, & Argunşah, 2010, s. 38). Bu ekin özellikle “*aç-, ay-, ayu bér-, bak-, bér-, bol-, büt-, ıd-, katıl- kel-, okı-, sözle- teg-, ur-, yara-*,” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç- 'açmak': “**maña açmak** (5130)”(Kaçalın, 2008)
aça bér- 'açıvermek': “**saña aça bérmek** (6412)”(Kaçalın, 2008)
açı- 'acımak': “**saña açımak** (6528)”(Kaçalın, 2008)
açıg bol- 'acı olmak': “**maña açıg bolmak** (5456)”(Kaçalın, 2008)
açıl- 'açılmak': “**maña açılmak** (5987)”(Kaçalın, 2008)
ag- 'yükselmek': “**başıña agmak** (6054)”(Kaçalın, 2008)
agırla- 'değer vermek': “**küniñe agırlamak** (1692)”(Kaçalın, 2008)
agu kıl- 'zehir olmak': “**maña agu kılmak** (370)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'ağırlamak': “**küniñe ağırlamak** (610)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**elgiñe almak** (6325)”(Kaçalın, 2008)

art- 'artmak': “**saña artmak** (853)”(Kaçalın, 2008)

arta- 'bozulmak': “**küniñe artamak** (6490)”(Kaçalın, 2008)

asgı bol- 'faydalı olmak': “**saña asgı bolmak** (2008)”(Kaçalın, 2008)

awın- 'avunmak': “**saña awınmak** (1083)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**maña aymak** (1011)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek, sormak': “**saña ayıtmak** (4060)”(Kaçalın, 2008)

ayu bér- 'söyleyivermek': “**maña ayu bérme** (2268)”(Kaçalın, 2008)

az- 'azmak, yolu şaşırmaq, yoldan çıkmak': “**maña azmak** (677)”(Kaçalın, 2008)

ba- 'bağlamak': “**maña bamak** (1588)”(Kaçalın, 2008)

bak- 'bakmak': “**maña bakmak** (6300)”(Kaçalın, 2008)

bar- 'varmaq, gitmek': “**kapgıña barmak** (4161)”(Kaçalın, 2008)

basut kıl- 'yardım etmek': “**maña basut kılmak** (5614)”(Kaçalın, 2008)

bedü- 'büyüme': “**küniñe bedüme** (1928)”(Kaçalın, 2008)

beg bol- 'bey olmaq': “**maña beg bolmak** (5107)”(Kaçalın, 2008)

belgürt- 'belirtmek': “**maña belgürtmek** (6066)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**saña bérme** (5470)”(Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmek': **erdiñe bilmek** (2698)”(Kaçalın, 2008)

bir- 'vermek': “**maña birmek** (5117)”(Kaçalın, 2008)

birik- 'ortak koşmaq': “**saña birikme** (8)”(Kaçalın, 2008)

biti- 'yazmaq': “**öze bitime** (3197)”(Kaçalın, 2008)

bol- 'olmaq': “**saña bolmak** (3229)”(Kaçalın, 2008)

boyun eğ- 'boyun eğmek': “**maña boyun eğme** (678)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmaq': “**saña bulmak** (3308)”(Kaçalın, 2008)

buş- 'hiddetlenmek, kızmak': “**maña buşmak** (3965)”(Kaçalın, 2008)

büt- 'alçalmak, ses kesilmek': “**maña bütme** (742)”(Kaçalın, 2008)

büte- 'güvenmek': “**saña bütemek** (729)”(Kaçalın, 2008)

bütür- 'sağaltmak': “**aşa bütürmek** (6399)”(Kaçalın, 2008)

du‘â bol- 'dua etmek': “**saña du‘â bolmak** (5491)”(Kaçalın, 2008)

du‘â kıl- 'dua etmek': “**maña du‘â kılmak** (5401)”(Kaçalın, 2008)

edgü bér- 'iyilik vermek': “**saña edgü bérme** (5794)”(Kaçalın, 2008)

edgü bol- 'iyilik gelmek': “**saña edgü bolmak** (4256)”(Kaçalın, 2008)

edgü kıl- 'iyilik yapmak': “**saña edgü kılmak** (5790)”(Kaçalın, 2008)

edgülük kıl- 'iyilik yapmak': “**saña edgülük kılmak** (5785)”(Kaçalın, 2008)

edgüsi bol- 'iyilik bulmak': “**saña edgüsi bolmak** (5596)”(Kaçalın, 2008)

eksü- 'eksilmek': “**saña eksüme** (1743)”(Kaçalın, 2008)

emgek teg- 'zahmet olmak': “**saña emgek tegmek** (3683)”(Kaçalın, 2008)

ér- 'olmak': “**maña érmek** (592)”(Kaçalın, 2008)

esirke- 'esirgemek': “**öziñe esirkemek** (950)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'işitmek': “**maña eşitmek** (5022)”(Kaçalın, 2008)

ewür- 'çevirmek': “**saña ewürmek** (6231)”(Kaçalın, 2008)

id- 'göndermek': “**saña idmak** (3488)”(Kaçalın, 2008)

inan- 'inanmak': “**kutiña inanmak** (5175)”(Kaçalın, 2008)

il- 'ilişmek, düşmek': “**küniñe ilmek** (4754)”(Kaçalın, 2008)

ileñ- 'ayıplamak': “**maña ileñmek** (3160)”(Kaçalın, 2008)

ilin- 'yaklaşmak': “**maña ilinmek** (664)”(Kaçalın, 2008)

işle- 'işlemek, görmek, yapmak': “**öze işlemek** (2330)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek, hazırlanmak': “**saña itmek** (4608)”(Kaçalın, 2008)

itin- 'düzenlenmek': “**saña itinmek** (6633)”(Kaçalın, 2008)

itin- 'hazırlamak, tamamlanmak': “**öziñe itinmek** (475)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**maña kaçmak** (6235)”(Kaçalın, 2008)

kadgur- 'kaygılanmak': “**saña kadgurmak** (3326)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**maña kalmak** (3131)”(Kaçalın, 2008)

karart- 'karartmak': “**maña karartmak** (639)”(Kaçalın, 2008)

karış- 'karışmak': “**maña karışmak** (4974)”(Kaçalın, 2008)

katgı ol- 'katkı olmak': “**saña katgı olmak** (5404)”(Kaçalın, 2008)

katıglan- 'katılmak': “**saña katıglanmak** (5157)”(Kaçalın, 2008)

katıl- 'katılmak': “**bulgakiña katılmak** (1313)”(Kaçalın, 2008)

kawuş- 'kavuşmak': “**saña kawuşmak** (3312)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**ewiñe kelmek** (4882)”(Kaçalın, 2008)

keldür- 'getirmek': “**saña keldürmek** (5375)”(Kaçalın, 2008)

kemiş- 'bırakmak': “**maña kemişmek** (1908)”(Kaçalın, 2008)

kéñeş- 'karşılıklı danışmak': “**maña kéñeşmek** (3488)”(Kaçalın, 2008)

kerek bol- 'lazım olmak': “**maña kerek bolmak** (4761)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**maña kılmak** (4873)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek, geçmek': “**saña kırmek** (1792)”(Kaçalın, 2008)

ko- 'koymak': “**küniñe komak** (1706)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak': “**hükmiñe kodmak** (4927)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek': “**saña kolmak** (4054)”(Kaçalın, 2008)

kor kıl- 'zarar vermek': “**saña kor kılmak** (1297)”(Kaçalın, 2008)

köñül ba- 'gönül bağlamak': “**yoliña kavlıña köñül bamak** (46)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'bakmak': “**aslıña körmek** (5810)”(Kaçalın, 2008)

körkit- 'göstermek': “**saña körkitmek** (666)”(Kaçalın, 2008)

körün- 'görünmek': “**maña körünmek** (3685)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**küniñe kötürmek (409)**”(Kaçalın, 2008)

kul bol- 'kul olmak': “**saña kul bolmak (3880)**”(Kaçalın, 2008)

kulak tut- 'kulak vermek': “**maña kulak tutmak (4490)**”(Kaçalın, 2008)

kutad- 'kutlu olmak': “**saña kutadmak (4354)**”(Kaçalın, 2008)

küç kıl- 'zulüm etmek': “**saña küç kılmak (3434)**”(Kaçalın, 2008)

küd- 'beklemek': “**saña küdmek (1391)**”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek': “**üdiñe küdezmek (557)**”(Kaçalın, 2008)

kül- 'gülme': “**saña külmek (1227)**”(Kaçalın, 2008)

küwen- 'güvenmek': “**küçiñe küwenmek (5215)**”(Kaçalın, 2008)

meñzet- 'benzetmek': “**muña meñzetmek (5606)**”(Kaçalın, 2008)

mung- 'muhtaç olmak': “**saña muñgmak (24)**”(Kaçalın, 2008)

muñlug kıl- 'muhtaç etmek': “**saña muñlug kılmak (5193)**”(Kaçalın, 2008)

mün ur- 'kusur yüklemek': “**maña mün urmak (690)**”(Kaçalın, 2008)

ogra- 'uğramak': “**saña ogramak (2386)**”(Kaçalın, 2008)

okı- 'çağırmaq': “**ewiñe okımak (4665)**”(Kaçalın, 2008)

oldur- 'oturmak': “**öze oldurmak (771)**”(Kaçalın, 2008)

orun kıl- 'yer vermek': “**öziñe orun kılmak (5038)**”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**maña ögmek (3519)**”(Kaçalın, 2008)

öglen- 'aklı başına gelmek': “**küniñe öglenmek (1819)**”(Kaçalın, 2008)

ögret- 'öğretmek': “**saña ögretmek (4166)**”(Kaçalın, 2008)

ör- 'örmek, bağlanmak': “**saña örmek (1311)**”(Kaçalın, 2008)

ört- 'örtmek': “**maña örtmek (5935)**”(Kaçalın, 2008)

öte- 'ödemek': “**saña ötemek (3119)**”(Kaçalın, 2008)

ötel- 'ödenmek': “**maña ötelmek ; saña ötelmek (2670)**”(Kaçalın, 2008)

ötle- 'öğüt vermek': “**maña ötleme** (5131)”(Kaçalın, 2008)

ötün- 'arz etmek': “**saña ötünme** (5602)”(Kaçalın, 2008)

özne- 'karşı koymak, itiraz etmek': “**maña özne** (678)”(Kaçalın, 2008)

pend bér- 'öğüt vermek': “**saña pend bérme** (5154)”(Kaçalın, 2008)

pend bol- 'ibret olmak': “**saña pend bolme** (6314)”(Kaçalın, 2008)

sa- 'saymak': “**başıña samak** (6034)”(Kaçalın, 2008)

sarıl- 'sarılmak': “**maña sarılma** (3809)”(Kaçalın, 2008)

sebeb bol- 'sebepe olmak': “**maña sebeb bolme** (3264)”(Kaçalın, 2008)

seril- 'sarsılmak, hiddetlenmek': “**saña serilme** (795)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**azrakkına sewme** (6633)”(Kaçalın, 2008)

sewit- 'sevdirmek': “**saña sewitme** (3513)”(Kaçalın, 2008)

sıg- 'sıgırmak': “**könlüne sıgırmak** (1607)”(Kaçalın, 2008)

sıgın- 'sığınmak': “**saña sığınme** (6637)”(Kaçalın, 2008)

sor- 'sormak': “**saña sormak** (4126)”(Kaçalın, 2008)

söz- 'söylemek': “**saña sözleme** (187)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**saña sözleme** (6150)”(Kaçalın, 2008)

şükür kıl- 'şükretmek': “**saña şükür kılmak** (392)”(Kaçalın, 2008)

tanuk kıl- 'tanık olmak': “**aslıña tanuk kılmak** (5811)”(Kaçalın, 2008)

tanuk ol- 'tanık olmak': “**saña tanuk olmak** (20)”(Kaçalın, 2008)

tap- 'hizmet etmek, kulluk etmek': “**saña tapmak** (3755)”(Kaçalın, 2008)

tapı bol- 'razı olmak': “**barıña tapı bolme** (4282)”(Kaçalın, 2008)

tapın- 'hizmette bulunmak': “**saña tapınme** (1153)”(Kaçalın, 2008)

tapsula- 'kıskanmak': “**saña tapsulamak** (4250)”(Kaçalın, 2008)

tayan- 'dayanmak': “**köre tayanme** (6640)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**kullarıña témek** (6261)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değmek, erişmek': “**bodıña tegmek** (5358)”(Kaçalın, 2008)

tegür- 'eriştirmek': “**éşiñe tegürmek** (31)”(Kaçalın, 2008)

tér- 'dermek, toplamak': “**özke térmek** (5361)”(Kaçalın, 2008)

tevfik bér- 'tevfik vermek': “**saña tevfik bérmek** (5437)”(Kaçalın, 2008)

tud- 'geri koymak': “**aña tudmak** (4952)”(Kaçalın, 2008)

tit- 'direnmek, karşı koymak': “**maña titmek** (1083)”(Kaçalın, 2008)

tod- 'doymak': “**saña todmak** (4738)”(Kaçalın, 2008)

törü- 'yaratmak': “**barıña törütmek** (15)”(Kaçalın, 2008)

tu- 'kapatmak': “**öziñe tumak** (1272)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**yaga turmak** (118)”(Kaçalın, 2008)

tusul- 'faydalı olmak': “**kullarıña tusulmak** (3928)”(Kaçalın, 2008)

tuş bol- 'eş olmak': “**saña tuş bolmak** (4869)”(Kaçalın, 2008)

tuş- 'kavuşmak, raslamak': “**saña tuşmak** (3310)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**maña tutmak** (3711)”(Kaçalın, 2008)

tutuz- 'söylemek, nasihat etmek': “**saña tutuzmak** (3279)”(Kaçalın, 2008)

tüg- 'kaşını çatmak': “**saña tügmek** (6232)”(Kaçalın, 2008)

tüke- 'tükenmek': “**saña tükemek** (5362)”(Kaçalın, 2008)

tür- 'bağlamak': “**maña türmek** (369)”(Kaçalın, 2008)

tüş- 'düşmek': “**saña түşmek** (4472)”(Kaçalın, 2008)

uç- 'uçmak': “**saña uçmak** (4796)”(Kaçalın, 2008)

ud- 'uymak, takip etmek': “**saña udmak** (3136)”(Kaçalın, 2008)

uk- 'anlamak': “**saña ukmak** (796)”(Kaçalın, 2008)

ukul- 'anlaşılmak': “**maña ukulmak** (5987)”(Kaçalın, 2008)

ula- 'bağlamak, eklemek, toplamak': “**maña ulamak** (676)”(Kaçalın, 2008)

ulan- 'ulaşmak, bağlanmak': “**bayat tapęiņa ulanmak** (3696)”(Kaçalin, 2008)

ur- 'vurmak': “**maņa urmak** (722)”(Kaçalin, 2008)

ülüg kıl- 'hisse vermek': “**maņa ülüg kılmak** (5103)”(Kaçalin, 2008)

vefa kıl- 'vefa etmek': “**maņa vefâ kılmak** (6516)”(Kaçalin, 2008)

yağı bol- 'düşman olmak': “**saņa yağı bolmak** (4260)”(Kaçalin, 2008)

yağu- 'yaklaşmak': “**beęiņe yağutmak** (2506)”(Kaçalin, 2008)

yağı ol- 'düşman olmak': “**biriņe yağı olmak** (144)”(Kaçalin, 2008)

yak- 'yaklaşmak': “**tapęiņa yakmak** (3223)”(Kaçalin, 2008)

yakın bol- 'yakın olmak': “**maņa yakın bolmak** (595)”(Kaçalin, 2008)

yakın kıl- 'yakın etmek': “**öziņe yakın kılmak** (5625)”(Kaçalin, 2008)

yakın tut- 'yakın tutmak': “**öziņe yakın tutmak** (953)”(Kaçalin, 2008)

yakru bér- 'yaklaştırmak': “**maņa yakru bérme** (3154)”(Kaçalin, 2008)

yakur- 'yaklaştırmak': “**öziņe yakurmak** (2247)”(Kaçalin, 2008)

yan- 'dönmek': “**orniņa yanmak** (66)”(Kaçalin, 2008)

yanut bér- 'cevap vermek': “**saņa yanut bérme** (5131)”(Kaçalin, 2008)

yanut kıl- 'cevap vermek': “**biriņe yanutı kılmak** (5766)”(Kaçalin, 2008)

yap- 'yapmak': “**maņa yapmak** (6152)”(Kaçalin, 2008)

yapçu- 'yapışmak': “**saņa yapçumak** (1409)”(Kaçalin, 2008)

yara- 'yaramak, layık görmek': “**tapęiņa yarağay** (532)”(Kaçalin, 2008)

yaraş- 'yakışmak': “**saņa maņa yaraşmak** (4008)”(Kaçalin, 2008)

yarı bir- 'yardım vermek': “**maņa yarı birmek** (5494)”(Kaçalin, 2008)

yarlıka- 'buyurmak, emretmek': “**maņa yarlıkamak** (3733)”(Kaçalin, 2008)

yas kıl- 'zarar vermek': “**saña yas kılmak** (4627)”(Kaçalın, 2008)

yası teg- 'zararı olmak': “**saña yası tegmek** (5746)”(Kaçalın, 2008)

yaz- 'şaşırmak, yanılmak': “**saña yazmak** (3769)”(Kaçalın, 2008)

yazıl- 'açılmak, çözülmek': “**saña yazılmak** (4029)”(Kaçalın, 2008)

yazuk kıl- 'günah işlemek': “**saña yazuk kılmak** (3775)”(Kaçalın, 2008)

yé- 'yemek': “**küniñe yémek** (4705)”(Kaçalın, 2008)

yet- 'yetmek': “**saña yetmek** (1288)”(Kaçalın, 2008)

yetir- 'yetirmek': “**saña yetrümek** (5364)”(Kaçalın, 2008)

yetür- 'yetirmek, yetiştirmek': “**saña yetürmek** (4911)”(Kaçalın, 2008)

yıg- 'yıgmak': “**maña yıgmak** (372)”(Kaçalın, 2008)

yıgıl- 'yığılmak': “**saña yıgılmak** (5164)”(Kaçalın, 2008)

yodug bol- 'felaket olmak': “**maña yodug bolmak** (5398)”(Kaçalın, 2008)

yoklat- 'yükseltmek': “**başıña yoklatmak** (6053)”(Kaçalın, 2008)

yorı- 'yürümek': “**kapğıña yormak** (4971)”(Kaçalın, 2008)

yör- 'çözmek, yormak': “**saña yörmek** (184)”(Kaçalın, 2008)

yulug bol- 'feda olmak': “**saña yulug bolmak** (3876)”(Kaçalın, 2008)

yulug kıl- 'feda etmek': “**saña yulug kılmak** (5857)”(Kaçalın, 2008)

yulugla- 'feda etmek': “**begiñe yuluglamak** (2977)”(Kaçalın, 2008)

yumıt- 'toplanmak': “**saña yumıtmak** (1795)”(Kaçalın, 2008)

yüd- 'yüklemek': “**saña yüdmek** (5558)”(Kaçalın, 2008)

yüdür- 'yüklemek': “**boynuña yüdmek** (5360)”(Kaçalın, 2008)

yük bol- 'yük olmak': “**maña yük bolmak** (1286)”(Kaçalın, 2008)

2.1.1.3. *Bulunma durum eklerinden düz gelişmeler*

{+DA} < {+DA}

Eski Türkçede {+DA} lokatif eki bu şekli ile varlığını sürdürmüş Batı Türkçesinde de aynı şekilde devam etmiştir (Ergin, 2011, s. 235). Bu ekin özellikle “*bar-, bil-, bol-, bul-, it-, kal-, keçür-, kör-, küdez-, teg-, tile-, tut-, yadıl-, yori-*,” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç kal- 'aç kalmak': “**iliñde aç kalmak** (5165)”(Kaçalın, 2008)

açıl- 'açılmak': “**anda açılmak** (2465)”(Kaçalın, 2008)

agir bol- 'hürmet göstermek': “**ilde agir bolmak** (5238)”(Kaçalın, 2008)

agir kıl- 'yükseltmek': “**ilde agir kılmak** (3117)”(Kaçalın, 2008)

agırlık bol- 'değer vermek': “**tüşte agırlık bolmak** (6039)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**anda almak** (5248)”(Kaçalın, 2008)

alsık- 'kaybetmek': “**satıgda tawıgda alsıkmak** (2803)”(Kaçalın, 2008)

arıg tut- 'temiz tutmak': “**iliñde arıg tutmak** (5575)”(Kaçalın, 2008)

arıt- 'temizlemek': “**élinde arıtmak** (4997)”(Kaçalın, 2008)

art- 'artmak': “**éilde artmak** (459)”(Kaçalın, 2008)

artat- 'bozmak': “**üdinde artatmak** (4706)”(Kaçalın, 2008)

asıg kıl- 'fayda vermek': “**yérde asıg kılmak** (1149)”(Kaçalın, 2008)

asun- 'asılmak, asılı olmak': “**tapugda asunmak** (595) ”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**on sekiz ayda aymak** (6624)”(Kaçalın, 2008)

bar- 'varmak': “**tañda barmak** (6346)”(Kaçalın, 2008)

bat- 'batmak': “**kapugda batmak** (2530)”(Kaçalın, 2008)

bedü- 'büyüme': “**ilde bedümek** (2643)”(Kaçalın, 2008)

bedük bol- 'büyük olmak': “**bodunda bedük bolmak** (1693)”(Kaçalın, 2008)

bedüt- 'büyütmek': “**ilinde törinde bedütmek** (2553)”(Kaçalın, 2008)

belgürt- 'belirtmek': “**tüşte belgürtmek** (6066)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**élde bérmek** (2017)”(Kaçalın, 2008)

bışur- 'pişirmek': “**tapugda bışurmak** (636)”(Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmek': “**vefâda bilmek** (6517)”(Kaçalın, 2008)

bir- 'vermek': “**anda birmek** (4205)”(Kaçalın, 2008)

biti- 'yazmak': “**bitigde bitimek** (282)”(Kaçalın, 2008)

bol- 'olmak': “**yérde bolmak** (697)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmak': “**ajunda bulmak** (1268)”(Kaçalın, 2008)

bulun- 'bulunmak': “**yérde bulunmak** (3499)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmak': “**anda bulmak** (4907) (Kaçalın, 2008)

çawık- 'ün sahibi olmak': “**ajunda çawıkmak** (3080)”(Kaçalın, 2008)

ek- 'ekmek': “**munda ekmek** (4733)”(Kaçalın, 2008)

éndür- 'indirmek': “**kökte éndürmek** (1003)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'işıtmek': “**üdte eşitmek** (3199)”(Kaçalın, 2008)

ét- 'etmek': “**munda étmek** (5179)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'salmak, göndermek, serbest bırakmak': “**kiçigde ıdmak** (1224)”(Kaçalın, 2008)

iç- 'içmek': “**tüşte içmek** (6062)”(Kaçalın, 2008)

igid- 'terbiye etmek': “**ewiñde igidmek** (4504)”(Kaçalın, 2008)

it- 'etmek, yapmak; düzenlemek': “**ajunda itmek** (331)”(Kaçalın, 2008)

itil- 'düzenlemek': “**ajunda itilmek** (5732)”(Kaçalın, 2008)

iw- 'acele etmek': “**işte iwme** (588)”(Kaçalın, 2008)

kakır- 'boğazını ses çıkararak temizlemek': “**anda kakırmak** (4113)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**ajunda kalmak** (1522)”(Kaçalın, 2008)

karı- 'yaşlanmak': “**ewde karımak** (3004)”(Kaçalın, 2008)

katıl- 'katılmak': “**ilde katılmak** (4472)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**yolında geçmek** (249)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**üde keürmek** (2094)”(Kaçalın, 2008)

ked- 'giymek': “**ajunda kedmek** (3800)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**meselde kelmek** (3514)”(Kaçalın, 2008)

kerek bol- 'gerekli olmak': “**yerde kerek bolmak** (477)”(Kaçalın, 2008)

kes- 'kesmek': “**tilde kesmek** (5838)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**edgüde kılmak** (4220)”(Kaçalın, 2008)

kıyıl- 'kusur etmek': “**tapugda kıyılmak** (607)”(Kaçalın, 2008)

kız- 'kızarmak, gülmek': “**ajunda kızartmak** (1287)”(Kaçalın, 2008)

kızart- 'kızarmak': “**ilde kızartmak** (892)”(Kaçalın, 2008)

kit- 'gitmek': “**tişide kitmek** (6474)”(Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**katında kizlemek** (3234)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**yerde kodmak** (1174)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek': “**kapuda özde kolmak** (2538)”(Kaçalın, 2008)

kopur- 'yerinden kaldırmak': “**ewinde kopurmak** (341)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**kılınçında körmek** (4285)”(Kaçalın, 2008)

körün- 'görünmek': “**yerde körünmek** (3338)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**yerde kötürmek** (4298)”(Kaçalın, 2008)

kutad- 'kutlu olmak, mutlu olmak': “**ajunda kutadmak** (1663)”(Kaçalın, 2008)

küd- 'beklemek': “**ajunda küdmek** (1391)”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek': “**ewinde küdezmek** (1324)”(Kaçalın, 2008)

küret- 'kaçırmak': “**tutarda küretmek** (6526)”(Kaçalın, 2008)

küy- 'yanmak': “**tilinde küymek** (4212)”(Kaçalın, 2008)

niyet kıl- 'niyet beslemek': “**könülde niyet kılmak** (5732)”(Kaçalın, 2008)

odu- 'uyanmak': “**kiçigde odumak** (1369)”(Kaçalın, 2008)

orun bol- 'yer bulmak': “**törde orun bolmak** (262)”(Kaçalın, 2008)

orun kıl- 'yer vermek': “**köñülde orun kılmak** (5874)”(Kaçalın, 2008)

ödür- 'seçip ayırmak': “**kişide ödürmek** (4718)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**ajunda ögmek** (5764)”(Kaçalın, 2008)

ökün- 'pişman olmak': “**işte ökünmek** (5650)”(Kaçalın, 2008)

öl- 'ölmek': “**awda ölmek** (5376)”(Kaçalın, 2008)

ön- 'bitmek, yetişmek': “**yérde önme** (972)”(Kaçalın, 2008)

öt- 'ötmek': “**çéçeklikte ötmek** (78)”(Kaçalın, 2008)

ser- 'kızmak, kaba söz söylemek': “**üinde sermek** (1718)”(Kaçalın, 2008)

sıgın- 'sığınmak': “**yérinde sığınmak** (3052)”(Kaçalın, 2008)

sına- 'sınamak': “**içinde sınıamak** (4208)”(Kaçalın, 2008)

sumlı- 'yabancı dilde konuşmak': “**çéçeklikte sumlmak** (5972)”(Kaçalın, 2008)

sun- 'sunmak': “**kayda sunmak** (2866)”(Kaçalın, 2008)

süzül- 'süzülmek': “**ilde süzülme** (5498)”(Kaçalın, 2008)

tart- 'tartmak, çekmek, uzatmak': “**anda tartmak** (4131)”(Kaçalın, 2008)

tatıg bol- 'tatlı olmak': “**içinde tatıg bolmak** (5111)”(Kaçalın, 2008)

tawrat- 'davranmak': “**yégitlikte tawratmak** (4693)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**kéñeşte téme** (2935)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değmek': “**anda tegmek** (2428)”(Kaçalın, 2008)

tik- 'dikmek, sokmak': **yérde tikmek** (4208)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**ajunda tilemek** (6576)”(Kaçalın, 2008)

tiril- 'dirilmek, yaşamak’: “**dünyâ içinde tirilmek** (1186)”(Kaçalın, 2008)

tol- 'dolmak': “**içinde tolmak** (3799)”(Kaçalın, 2008)

törü- 'yaratmak': “**karında törüme** (883)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**yérde turmak** (6134)”(Kaçalin, 2008)

tusul- ' faydalı olmak': “**meniñde tusulmak** (3802) ”(Kaçalin, 2008)

tuş- ' kavuşmak, rastlamak': “**awda süde kuşta tuşmak** (2583)”(Kaçalin, 2008)

tuş ol- 'gümüş toka olmak’: “**başında tuş olmak** (213)”(Kaçalin, 2008)

tut- 'tutmak': “**eligde tutmak** (772)”(Kaçalin, 2008)

tutun- 'tutunmak': “**işte tutunmak** (2453)”(Kaçalin, 2008)

tüne- 'gecelemek': “**anda tünemek** (489)”(Kaçalin, 2008)

uç- 'uçmak': “**kalıkta uçmak** (5378)”(Kaçalin, 2008)

uk- 'anlamak': “**anda ukmak** (916)”(Kaçalin, 2008)

ulı- 'inlemek': “**işte ulımak** (5650)”(Kaçalin, 2008)

unit- 'unutmak': “**du‘âda unitmak** (4879)”(Kaçalin, 2008)

usayuk ol- 'bedbaht olmak': “**ajunda usayuk olmak** (5259)”(Kaçalin, 2008)

ün it- 'gürültü etmek': “**kapugda ün itmek** (5954)”(Kaçalin, 2008)

üz- 'kesmek': “**munda üzme** (153)”(Kaçalin, 2008)

üzül- 'kesilmek, kırılmak, parçalanmak': “**künde üzümek** (247)”(Kaçalin, 2008)

yad- 'yaymak': “**içinde yadmak** (6391)”(Kaçalin, 2008)

yadıl- 'yayılmak': “**ilde yadılmak** (5782)”(Kaçalin, 2008)

yañıl- 'yanılmak': “**bitigde yañılmak** (2736)”(Kaçalin, 2008)

yañkula- 'yankılamak': “**kökte yañkulamak** (74)”(Kaçalin, 2008)

yañıl- 'yanılmak': “**garıblıkta yañılmak** (478)”(Kaçalin, 2008)

yara- 'yaramak': “**anıñda yaramak** (484)”(Kaçalin, 2008)

yarı- 'parlamak': “**ajunda yarumak** (1294)”(Kaçalin, 2008)

yaruk kıl- 'parlamak': “**tüşümde yaruk kılmak** (5986)”(Kaçalin, 2008)

yaş- 'gizlenmek': “**katında yaşmak** (1427)”(Kaçalin, 2008)

yat- 'yatmak': “**ewde yatmak** (1419)”(Kaçalın, 2008)
yatgur- 'yatırmak': “**ewde yatgurmak** (3331)”(Kaçalın, 2008)
yaz- 'yazmak': “**sözde yazmak** (172)”(Kaçalın, 2008)
yazıl- 'açılmak, çözülmek': “**anda yazılmak** (1808)”(Kaçalın, 2008)
yé- 'yemek': “**ajunda yémek** (3800)”(Kaçalın, 2008)
yér- 'parçalamak': “**katında yérmek** (1144)”(Kaçalın, 2008)
yetür- 'güdülmek': “**üdinde yetürmek** (5716)”(Kaçalın, 2008)
yıgla- 'ağlamak': “**tüşte yıglamak** (6026)”(Kaçalın, 2008)
yiti tut- 'keskin tutmak': “**ilinde yiti tutmak** (5272)”(Kaçalın, 2008)
yitür- 'kaybetmek': “**üdinde yitürmek** (3987)”(Kaçalın, 2008)
yorı- 'yürüme': “**ilde yormak** (4702)”(Kaçalın, 2008)
yumdar- 'toplanmak': “**kapugda yumdarmak** (5315)”(Kaçalın, 2008)
yumıt- 'toplanmak': “**begde yumıtmak** (3008)”(Kaçalın, 2008)
yügür- 'koşmak, yürüme': “**tagda yügrümek** (6155)”(Kaçalın, 2008)

2.1.1.4. Ayrılma durum eklerinden düz gelişmeler

{+DAn} < {+DXn}

Eski Türkçede çoğunlukla ablatif eki olarak {+DIn} kullanılmıştır. Ancak Köktürkçede ayrılma halini karşılayan ayrı bir ek yoktu. Bunun yerine {+DA} bulunma eki bu görevi üstleniyordu. Uygur Türkçesinden sonra ayrılma hal eki olarak {+DIn} kullanılmaya başlanmakla beraber seyrek olarak {+DA} nın da kullanıldığını söylenebilir. (Ergin, 2011, s. 236). Karahanlı Türkçesinde bu ek {+DXn} şeklinde görülür (Hacıeminoğlu, 2003, s. 30). Bu ekin özellikle “*al-, bar-, bol-, çık-, it-, eşit-, kaç-, kal- kel-, kir-, kol-, kötür-, kutul-, teg-, tile-, yırak tut-*,” gibi fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bunların dışında pek çok fiille de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

açıl- 'açılmak': “**tüşümdin açılmak** (5987)”(Kaçalın, 2008)
adrıl- 'ayrılmak': “**seniñdin adrılmak** (1075)”(Kaçalın, 2008)
al- 'almak': “**biligdin almak** (490)”(Kaçalın, 2008)

arig tut- 'temiz tutmak': “**kamugdın arig tutmak** (4109)”(Kaçalın, 2008)

arıt- 'arıtmak': “**özüñdin arıtmak** (1440)”(Kaçalın, 2008)

asıg bol- 'faydalı olmak': “**meniñdin asıg bolmak** (4852)”(Kaçalın, 2008)

asıg bul- 'fayda bulmak': “**anıñdın asıg bulmak** (5730)”(Kaçalın, 2008)

asıg kıl- 'fayda görmek': “**düşmânındın asıg kılmak** (4191)”(Kaçalın, 2008)

at- 'atmak': “**taştın atmak** (5111)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**andın aydım** (700)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek': “**seniñdin ayıtmak** (5276)”(Kaçalın, 2008)

ayur- 'ayırmaq': “**biligdin aymak** (201)”(Kaçalın, 2008)

az- 'azmaq, şaşmaq': “**könidin azmaq** (2023)”(Kaçalın, 2008)

bak- 'bakmaq': “**öñdün bakmaq** (1857)”(Kaçalın, 2008)

bar- 'varmaq, gitmek': “**seniñdin barmak** (1162)”(Kaçalın, 2008)

bedü- 'büyümeq': “**meniñdin bedümeq** (3019)”(Kaçalın, 2008)

beliñle- 'korkmaq, ürkmeq': “**iştin beliñlemeq** (4950)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermeq': “**köñüldin bérmeq** (1265)”(Kaçalın, 2008)

bil- 'bilmeq': “**vefâdın bilmeq** (6517)”(Kaçalın, 2008)

biti- 'yazmaq': “**özümđin bitimeq** (3186)”(Kaçalın, 2008)

bol- 'olmaq': “**boguzdın bolmaq** (2832)”(Kaçalın, 2008)

bul- 'bulmaq': “**andın bulmaq** (2416)”(Kaçalın, 2008)

butıklan- 'budaklanmaq, dallanmaq': “**togardın butıklanmaq** (3839)”(Kaçalın, 2008)

çık- 'çıkmaq': “**andın çıkmaq** (1111)”(Kaçalın, 2008)

çıkarm- 'çıkarmaq': “**karındın çıkarmaq** (1515)”(Kaçalın, 2008)

elgin yu- 'elini yıkamak': “**cândın elgin yumak** (1115)”(Kaçalın, 2008)

élt- 'iletmek, götürmek': “**séndin éltmek** (4289)”(Kaçalın, 2008)

én- 'inmek': “**köktin énmek** (210)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'dinlemek': “**bilgedin eşitmek** (1012)”(Kaçalın, 2008)

ewre- 'çevirmek': “**kapugdın ewremek** (5967)”(Kaçalın, 2008)

id- 'göndermek': “**ıldın ıdmak** (2701)”(Kaçalın, 2008)

igid- 'beslenmek': “**şekerdin igidmek** (1515)”(Kaçalın, 2008)

ilet- 'iletmek, götürmek': “**mundın iletmek** (3976)”(Kaçalın, 2008)

ilin- 'yakalanmak, tutulmak': “**edgülerdin ilinmek** (6417)”(Kaçalın, 2008)

imîn bol- 'emin olmak': “**şerrindin imîn bolmak** (5062)”(Kaçalın, 2008)

ir- 'usanmak, irkilmek': “**meniñdin irmek** (1171)”(Kaçalın, 2008)

it- 'yapmak, etmek': “**yalawaçtın itmek** (2599)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**zinâdın kaçmak** (1338)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**kılmadın kalmak** (5533)”(Kaçalın, 2008)

kalu kel- 'kala gelmek': “**olardın kalu kelmek** (269)”(Kaçalın, 2008)

katıglañ- 'katlanmak': “**özümdin katıglañmak** (4956)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**seniñdin keçmek** (5378)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**kayudın kelmek** (1135)”(Kaçalın, 2008)

kemiş- 'bırakmak': “**özün kemişmek** (5649)”(Kaçalın, 2008)

kesil- 'kesilmek': “**tapugdın kesilmek** (3364)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**andın kılmak** (5006)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**boguzdın kirmek** (4615)”(Kaçalın, 2008)

kit- 'gitmek': “**méndin kitmek** (5633)”(Kaçalın, 2008)

kiter- 'gidermek': “**özündin kitermek** (4731)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**atındın kodmak** (3290)”(Kaçalın, 2008)

kodu bér- 'bırakı vermek': “**muniñdin kodu bérme** (5420)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'dilemek, istemek': “**rabdin kolmak** (1110)”(Kaçalın, 2008)

kolu bér- 'isteyi vermek': “**bayattın kolu bérme** (5667)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak, çıkmak': “**kayudın kopmak** (1834)”(Kaçalın, 2008)

kopar- 'koparmak': “**ozundın koparmak** (4213)”(Kaçalın, 2008)

korat- 'zarar ettirmek': “**andın koratmak** (6239)”(Kaçalın, 2008)

kotur- 'boşaltmak': “**iligdin koturmak** (1455)”(Kaçalın, 2008)

köç- 'göçmek': “**bu dünyâdın köçmek** (1274)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**bayattın körme** (3746)”(Kaçalın, 2008)

köşit- 'örtmek, siper edinmek': “**tamudın köşitme** (1295)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**ajundın kötürme** (3790)”(Kaçalın, 2008)

kutul- 'kurtulmak': “**sakiştın kutulmak** (5292)”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek': “**andın küdezmek** (2510)”(Kaçalın, 2008)

küre- 'kaçmak': “**idimdin küremek** (5710)”(Kaçalın, 2008)

odgur- 'uyandırmak': “**usındın odgurmak** (6637)”(Kaçalın, 2008)

odun- 'uyanmak': “**osallık usındın odunmak** (1523)”(Kaçalın, 2008)

ödür- 'seçip ayırmak': “**biligdin ukuştın ödrümek** (3177)”(Kaçalın, 2008)

ög- 'övmek': “**iligdin ögmek** (3907)”(Kaçalın, 2008)

ögren- 'öğrenmek': “**andın öğrenmek** (5554)”(Kaçalın, 2008)

örle- 'yükselmek': “**togardın örlemek** (6219)”(Kaçalın, 2008)

öte- 'ödemek': “**méndin ötemek** (3119)”(Kaçalın, 2008)

ötel- 'ödenmek': “**seniñdin ötelme; meniñdin ötelme** (2670)”(Kaçalın, 2008)

sakın- 'sakinmek, sanmak': “**iştin sakınmak** (4406)”(Kaçalın, 2008)

satgın al- 'satın almak': “**tilindin satgın almak** (4399)”(Kaçalın, 2008)

2008)

sawıl- 'kaymak': “**töpüdin sawılmak** (4888)”(Kaçalın, 2008)

seçil- 'seçilmek': “**yılıkıdın seçilmek** (1843)”(Kaçalın, 2008)

selam teg- 'selam götürmek': “**meniñdin selâm tegmek** (5665)”(Kaçalın, 2008)

sewin- 'sevinmek': “**seniñdin sewinmek** (3066)”(Kaçalın, 2008)

sewiñç bul- 'sewiñç bulmak': “**tamudın bayattın sewiñç bulmak** (6307)”(Kaçalın, 2008)

sewindür- 'sevindirmek': “**meniñdin sewindürmek** (62)”(Kaçalın, 2008)

sıña- 'sınamak': “**boguzdın sıñamak** (4401)”(Kaçalın, 2008)

siñ- 'sinmek': “**anıñdın siñmek** (2920)”(Kaçalın, 2008)

sök- 'sökmek': “**bordın sökmek** (2095)”(Kaçalın, 2008)

suçul- 'çıkarmak': “**meniñdin suçılmak** (393)”(Kaçalın, 2008)

sür- 'sürmek': “**élindin sürmek** (437)”(Kaçalın, 2008)

süzül- 'süzülmek': “**bulganuktın süzülmek** (3632)”(Kaçalın, 2008)

şükür kıl- 'şükretmek': “**meniñdin şükür kılmak** (392)”(Kaçalın, 2008)

tart- 'tartmak, çekmek, uzatmak': “**aştın tartmak** (5442)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**taştın témek** (6622)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değmek, dokunmak, ulaşmak': “**meniñdin tegmek** (673)”(Kaçalın, 2008)

tegiş- 'vuruşmak': “**yıraktın tegişmek** (2376)”(Kaçalın, 2008)

tepren- 'teprenmek, kımıldamak': “**bulardın teprenmek** (4402)”(Kaçalın, 2008)

tez- 'kaçmak': “**meniñdin tezmek** (677)”(Kaçalın, 2008)

tezigin- 'dolaşmak': “**togardın teziginmek** (4423)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**bayattın tilemek** (41)”(Kaçalın, 2008)

tiril- 'dirilmek': “**andın tirilmek** (738)”(Kaçalın, 2008)

tog- 'doğmak': “**anadın togmak** (1513)”(Kaçalın, 2008)

töñül- 'ümit kesmek, vazgeçmek': “**kişidin töñülmek** (3793)”(Kaçalın, 2008)

törü- 'yaratmak': “**menidin törümek** (5413)”(Kaçalın, 2008)

tug- 'doğmak': “**andın tugmak** (5768)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**andın turmak** (5719)”(Kaçalın, 2008)

turgur- 'esirgemek': “**rahmetiñdin turgurmak** (6644)”(Kaçalın, 2008)

tuş- 'kavuşmak, rastlamak': “**kişidin tuşmak** (2735)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**andın tutmak** (2923)”(Kaçalın, 2008)

tüñül- 'vazgeçmek': “**halktın tüñülmek** (4792)”(Kaçalın, 2008)

tüş- 'düşmek': “**attın түşmek** (3956)”(Kaçalın, 2008)

tüz- 'düzme, düzeltmek': “**yolıñdin түzme** (886)”(Kaçalın, 2008)

uç- 'uçmak': “**közindin uçmak** (5970)”(Kaçalın, 2008)

ulı- 'ulumak, inlemek': “**andın ulmak** (2634)”(Kaçalın, 2008)

um- 'ummak': “**hayrıñdin ummak** (5062)”(Kaçalın, 2008)

edgü kıl- 'iyi etmek': “**igdin edgü kılmak** (1109)”(Kaçalın, 2008)

ülüg kıl- 'hisse vermek': “**bérmişindin ülüg kılmak** (5103)”(Kaçalın, 2008)

üz- 'üzme': “**mundın üzme** (6630)”(Kaçalın, 2008)

üzül- 'kesilmek, kırılmak': “**kamugdin üzülmek** (4797)”(Kaçalın, 2008)

yadıl- 'yayılmak': “**yérđin yadılmak** (4892)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'dönme, geri dönme': “**sözđin yanmak** (3692)”(Kaçalın, 2008)

yarlıka- 'bağışlamak': “**togardın yarlıkamak** (6512)”(Kaçalın, 2008)

yarı- 'parlamak': “**anıñdin yarımak** (354)”(Kaçalın, 2008)

yazıl- 'yazılmak': “**seniñdin yazılmak** (5888)”(Kaçalın, 2008)

yé- 'yemek': “**yağdın yémek** (2296)”(Kaçalın, 2008)

yıg- 'engel olmak, alıkoymak': “**andın yıgmak** (4372)”(Kaçalın, 2008)

yıra- 'uzaklaşmak': “**andın yıramak** (413)”(Kaçalın, 2008)

yırak tur- 'uzak durmak': “**kişidin yırak turmak** (4453)”(Kaçalın, 2008)

yırak tut- 'uzak durmak': “**özdin yırak tutmak** (6353)”(Kaçalın, 2008)

yırat- 'uzak durmak': “**bayattın yıratmak** (6153)”(Kaçalın, 2008)

yitür- 'yitirmek': “**kadaştın yitürmek** (3203)”(Kaçalın, 2008)

yori- 'yürümek': “**togardın yorımak** (4423)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+DAn}

Karahanlı Türkçesinde ayrılma hal eki genel olarak {+DXn}dur. Ayrıca {+DAn} ekinin varlığından da söz etmek mümkündür (Tabaklar, Sağol Yüksekaya, & Argunşah, 2010, s. 38). Aşağıda da görüleceği üzere bu ek sadece “küret-,” fiili ile kullanılmıştır.

küret- 'kaçırmak': “**agımdan küretmek** (6536)”(Kaçalın, 2008)

2.1.2. Durum eklerinde çapraz gelişmeler

Birleşim değeri, fiil tamlayıcısı, istem, valenz vd. gibi adlarla ifade edilen fiillerin durum ekleri ile olan ilişkisi yukarıda da bahsedildiği gibi özellikle anlama ve o dili konuşanlara göre şekillenir. *Kutadgu Bilig*, Türk dili, edebiyatı, kültürü açısından hacimli bir eserdir. Yusuf Has Hâcip, bir dil işçisi gibi kelimeleri örmüş ve bu örmüş olduğu kelimeleri beyitlerin içerisine inci gibi dizmiştir. Beyitlerde kelimeler birden fazla anlamda kullanılmıştır. Bu da fiillerin aldığı durum eklerinin değişiklik göstermesine sebep olmuştur. Bu durum bu çalışma açısından önem taşır. Bu bölümde *Kutadgu Bilig*'de 'rejim değiştirmesi, görev aktarımı, istem değiştirmesi' şeklinde ifade edilen durumu tespit edilmeye çalışıldı. Rejim değiştirmesi (ya da görev aktarımı, istem değiştirmesi) bazı fiillerin hâl ekli tamlayıcıların ve bu tamlayıcılardaki hâl eklerinin değişmesi olarak ifade edilebilir. Sibel Bayraktar bu durumu şöyle ifade eder: “*Türkçedeki isim*

çekimi eklerinin birbirinin görev sınırına girmeleri, yani bir isim çekimi ekinin gerektiğinde başka bir isim çekim ekinin de yerini tutabilmesi Eski Türkçeden beri biline gelen bir özelliktir”(1999, s. 9). Gürer Gülsevin de, ‘Eski Anadolu Türkçesi’nde Ekler’ adlı kitabında hâl eklerinin birbirlerinin görevleri yerine kullanıldığını örneklerle göstermiştir. Bu kaynakta, örneğin bulunma hâl ekinin ayrılma hâl ekinin yerine kullanıldığı örneklerle gösterilmiştir (2011, s. 54). Bu çalışmada ise Kutadgu Bilig’de fiillerin durum ekleri ile olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmanın sınırlandırıldığı dört hâl ekinin -belirtme hali, yönelme hali, bulunma hâli, ayrılma hâli- kimi zaman farklı bir hâl ekinin görevini üstlenmesi bu bölümün inceleme konusudur. Aşağıdaki bölümlerde, tespit edilen bir hâl ekinin bir diğer hâl ekinin görev sınırına girdiği beyit üzerinden örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

2.1.2.1. Belirtme durum eklerinden çapraz gelişmeler

{+A } < {+g}

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin belirtme hâli eki {+g} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*agırla-*, *başla-*, *kıy-*, *yadıl-*, vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

agır tut- 'saygı göstermek': “***tışig ağır tutmak*** (4520)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'ağırlamak, değer vermek': “***kulug ağırlamak*** (389)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'değer vermek': “***edgüg ağırlamak*** (5527)”(Kaçalın, 2008)

ata- 'ad vermek, adlandırmak': “***biligsiz kişig atamak*** (985)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “***sözüg başlamak*** (1343)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “***sözüg başlamak*** (3188)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “***sözüg başlamak*** (3897)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “***sözüg başlamak*** (124)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “***sözüg başlamak*** (6501)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “**sözüg başlamak** (1)”(Kaçalın, 2008)

konşu kıl- 'komşu olmak': “**begig koşnu kılmak** (4546)”(Kaçalın, 2008)

ser- 'sabretmek': “**kimig sermek** (6543)”(Kaçalın, 2008)

tıd- 'engel olmak': “**ölümüg tıdmak** (1196)”(Kaçalın, 2008)

ti- 'demek': “**olarıg timek** (6428)”(Kaçalın, 2008)

tuşa- 'köstek vurmak': “**tizig tuşamak** (712)”(Kaçalın, 2008)

{+A} < {+Ø}

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin belirtme hâli eki {+ Ø} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*agırla-*, *başla-*, *küwen-*, *min-*, *ur-*, vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

agır tut- 'itaat etmek': “**bayat yarlıgın ağır tutmak** (1507)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'hürmet etmek': “**ilig yarlıgın ağırlamak** (5001)”(Kaçalın, 2008)

bak- 'bakmak': “**közün bakmak** (4090)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “**işin başlamak** (4388)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “**işin başlamak** (6422)”(Kaçalın, 2008)

biti- 'yazmak': “**elgin bitimek** (3896)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**sözün kirmek** (626)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kalkmak': “**adakın kopmak** (4881)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak, kalkmak, gelmek': “**adakın kopmak** (3952)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak, kalkmak': “**adakın kopmak** (5822)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak, kalkmak': “**adakın kopmak** (4153)”(Kaçalın, 2008)

kuç- 'sarılmak': “**adakın kuçmak** (401)”(Kaçalın, 2008)

küwen- 'güvenmek': “**sözün küwenmek** (3401)”(Kaçalın, 2008)

küwen- 'güvenmek': “**özün küwenmek** (603)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (5973)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (5830)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (3282)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (4882)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (5939)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (5014)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (576)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (3835)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (5661)”(Kaçalın, 2008)
miñ- 'binmek': “**devlet atın miñmek** (1608)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (6197)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (3068)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (5681)”(Kaçalın, 2008)
min- 'binmek': “**atın minmek** (6420)”(Kaçalın, 2008)
tutsa ber- ‘el sürdürmek’: “**özün tutsa bérme** (403)”(Kaçalın, 2008)
ud- 'uymak': “**tilekin udmak** (3596)”(Kaçalın, 2008)
ur- 'vurmak': “**kayusın urmak** (6601)”(Kaçalın, 2008)
ur- 'vurmak': “**yüzün urmak** (6420)”(Kaçalın, 2008)

{+A} < {+I}

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin belirtme hâli eki {+I} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*ata-,bak- sök-, té-, vd.*” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

ata- 'ad vermek': “**séni atamak** (3441)”(Kaçalın, 2008)

bak- 'bakmak': “**pendini bakmak** (6316)”(Kaçalın, 2008)

baka bar- 'bakıvermek': “**ajun hâlini baka barmak** (6390)”(Kaçalın, 2008)

emget- 'sıkıntı çekmek, ızdırap çekmek': “**méni emgetmek** (3595)”(Kaçalın, 2008)

kutad- 'kutlu olmak': “**küni künde kutadmak** (6424)”(Kaçalın, 2008)

ötle- 'öğüt vermek': “**méni ötleme** (5128)”(Kaçalın, 2008)

sök- 'söğmek': “**séni sökmek** (3379)”(Kaçalın, 2008)

sök- 'söğmek': “**séni sökmek** (3431)”(Kaçalın, 2008)

süçit- 'zevk vermek': “**séni süçitmek** (5777)”(Kaçalın, 2008)

tañırka- 'hayret etmek': “**negüni tañırkamak** (785)”(Kaçalın, 2008)

ti- 'demek': “**hakîmler sözini timek** (4617)”(Kaçalın, 2008)

{+A} < {+nI}

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin belirtme hâli eki {+nI} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*agırla-*, *başla-*, *kol-*, *yığ-*, vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

agır tut- 'hürmet göster-': “**anı ağır tutmak** (3013)”(Kaçalın, 2008)

agır tut- 'hürmet göstermek': “**dîniñni ağır tutmak** (6135)”(Kaçalın, 2008)

agır tut- 'hürmet göstermek': “**bularnı ağır tutmak** (4337)”(Kaçalın, 2008)

agır tut- 'hürmette bulunmak': “**yarlıgıñnı ağır tutmak** (5580)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'hürmet göstermek': “**sözin agırlamak** (4176)”(Kaçalın, 2008)

agırla- 'yükseltmek, değer vermek': “**kişisin agırlamak** (1770)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**anı aymak** (280)”(Kaçalın, 2008)

basın- 'basmak, kahretmek': “**anı basınmak** (1504)”(Kaçalın, 2008)

başla- 'başlamak': “**munı başlamak** (1924)”(Kaçalın, 2008)
edgü tut- 'iyi muamele et-': “**anı edgü tutmak** (2965)”(Kaçalın, 2008)
emge- 'zahmet çekmek, eziyet çekmek': “**anı emgemek** (1983)”(Kaçalın, 2008)
kol- 'istemek': “**bizni kolmak** (5836)”(Kaçalın, 2008)
kör- 'görmek, bakmak': “**işni körmek** (1867)”(Kaçalın, 2008)
körü bér- 'nezâret et-': “**munı körü bér** (1484)”(Kaçalın, 2008)
té- 'demek': “**anı bay témek** (5386)”(Kaçalın, 2008)
té- 'demek': “**anı témek** (5079)”(Kaçalın, 2008)
teg- 'değmek, erişmek': “**anı tegmek** (3870)”(Kaçalın, 2008)
tıd- 'geri koymak, engel olmak': “**anı tıdmak** (2811)”(Kaçalın, 2008)
tıd- 'geri koymak, engel olmak': “**anı tıdmak** (2549)”(Kaçalın, 2008)
ti- 'demek': “**anı timek** (1730)”(Kaçalın, 2008)
yıg- 'engel olmak, alıkoymak': “**anı yıgmak** (2794)”(Kaçalın, 2008)

{+DA} < {+g}

Bu başlıkta, bulunma hâli ekinin belirtme hâli eki {+g} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*kod-*, *kör-* ve *yetil-*” fiillerinde görülmüştür.

kod- 'koymak, bırakmak': “**içig taşıg kodmak** (2552)”(Kaçalın, 2008)
kör- 'görmek': “**yérig körmek** (5641)”(Kaçalın, 2008)
yetil- 'güdülmek': “**ajunug yetilmek** (4916)”(Kaçalın, 2008)

{+DA} < {+n}

Bu başlıkta, bulunma hâli ekinin belirtme hâli eki {+n} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*kıy-* *kurgu bol-*, ve *tur-*” fiillerinde görülmüştür.

kıy- 'kıymak, dönme': “**sözün kıymak** (2013)”(Kaçalın, 2008)
kıy- 'kıymak, dönme': “**sözün kıymak** (2812)”(Kaçalın, 2008)

kıy- 'kıymak, dönmek': “**sözün kıymak** (3816)”(Kaçalın, 2008)

kurgu bol- 'zevzek olmak': “**kılınçın kurgu bolmak** (5219)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**adakin turmak** (578)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**adakin turmak** (767)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+g}

Bu başlıkta, ayrılma hâli ekinin belirtme hâli eki {+g} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*kıy-*, *söz-* ve *yirgür-*” fiillerinde görülmüştür.

kıy- 'dönmek, kıymak': “**sözüg kıymak** (5076)”(Kaçalın, 2008)

kıy- 'dönmek': “**sözüg kıymak** (338)”(Kaçalın, 2008)

söz- 'söylemek': “**biligig sözlemek** (287)”(Kaçalın, 2008)

yirgür- 'nefret ettirmek': “**kişig yirgürmek** (2077)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+n}

Bu başlıkta, ayrılma hâli ekinin belirtme hâli eki {+n} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*bulgaş-*, *ünde-* *yokal-*, vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

bulgaş- 'bulaşmak': “**için bulgaşmak** (2336)”(Kaçalın, 2008)

eşit- 'iştirmek': “**könlün eşitmek** (359)”(Kaçalın, 2008)

ünde- 'seslenmek': “**işin ündemek** (75)”(Kaçalın, 2008)

yañılma- 'yanılmak': “**yolın yañılmak** (360)”(Kaçalın, 2008)

yokal- 'yol olmak': “**özün yokalmak** (827)”(Kaçalın, 2008)

yuwul- 'akıtmak': “**közün yuwulmak** (4902)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+I}

Bu başlıkta, ayrılma hâli ekinin belirtme hâli eki {+I} ile karşılanarak

görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*ir-* ve *kıy-*” fiillerinde görülmüştür.

ir- 'ayrılmak': “**méni irmek** (714)”(Kaçalın, 2008)

kıy- 'dönmek': “**sözini kıymak** (2876)”(Kaçalın, 2008)

2.1.2.2. Yaklaşma durum eklerinden çapraz gelişmeler

{+X} < {+GA}

Bu başlıkta, belirtme hâli ekinin yaklaşma hâli eki {+GA} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*bil-*, *kör-*, *sakin-*, *tut-*, *yaru-*, vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

bil- 'bilmek': “**sözke bilmek** (2600)”(Kaçalın, 2008)

işlet- 'işletmek, sarfetmek': “**işke işletmek** (3544)”(Kaçalın, 2008)

itig kıl- 'düzenlemek, yürütmek': “**işke itig kılmak** (2482)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**kişike körmek** (6028)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**begke körmek** (2489)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**közke körmek** (2464)”(Kaçalın, 2008)

küdez- 'gözetmek': “**begke küdezmek** (2585)”(Kaçalın, 2008)

sakin- 'düşünmek': “**yarınka sakınmak** (5309)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**sözke sözlemek** (3847)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**sözke tutmak** (2046)”(Kaçalın, 2008)

unut- 'unutmak': “**suyurka unıtmak** (6564)”(Kaçalın, 2008)

yaru- 'aydınlatmak': “**ajunka yarumak** (415)”(Kaçalın, 2008)

{+X} < {+A}

Bu başlıkta, belirtme hâli ekinin yaklaşma hâli eki {+A} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğunu görülmektedir. Bu durum

incelemede “*bér-, ilen-, it-, kol-, sakın-, vd.*” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

bér- 'vermek': “**söziñe bérme** (2648)”(Kaçalın, 2008)

ilen- 'ayıplamak': “**maña ilenme** (1092)”(Kaçalın, 2008)

ilen- 'ayıplamak, takdir etmek': “**öziñe ilenme** (1206)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**işe itme** (6345)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**işiñe itme** (3187)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek': “**saña edgü kolmak** (3501)”(Kaçalın, 2008)

sakın- 'düşünmek': “**maña edgü sakınmak** (3684)”(Kaçalın, 2008)

tepe- 'kıskanmak, çekememek': “**saña tepseme** (4249)”(Kaçalın, 2008)

{+DA} < {+KA}

Bu başlıkta, bulunma hâli ekinin yaklaşma hâli eki {+KA} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*bil-, eri-, küy-, sina-, usan-, vd.*” gibi fiillerle de görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

bil- 'bilmek': “**tapugka bilmek** (3677)”(Kaçalın, 2008)

bol- 'olmak': “**satigka bolmak** (2806)”(Kaçalın, 2008)

edgü kıl- 'iyilik yapmak': “**tiriglikke edgü kılmak** (6555)”(Kaçalın, 2008)

eri- 'erimek': “**isigke erime** (3395)”(Kaçalın, 2008)

iw- 'acele etmek': “**iške iwme** (556)”(Kaçalın, 2008)

küy- 'yanmak': “**otka küyme** (384)”(Kaçalın, 2008)

sina- 'sınamak, denemek': “**iške sinamak** (619)”(Kaçalın, 2008)

toñ- 'donmak': “**sogukka toñmak** (3395)”(Kaçalın, 2008)

usan- 'usanmak': “**tiriglikke usanmak** (1401)”(Kaçalın, 2008)

yumıt- 'toplanmak': “**birke yumıtmak** (3569)”(Kaçalın, 2008)

{+DA} < {+A}

Bu başlıkta, bulunma hâli ekinin yaklaşma hâli eki {+A} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*oyna-*” fiilinde görülmüştür.

oyna- 'oynamak': “**öze oynamak** (79)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+KA}

Bu başlıkta, ayrılma hâli ekinin yaklaşma hâli eki {+KA} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*keç-, kork- sewül-, yori-* vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

eymen- 'utanmak, çekinmek': “**yalñuzlukuñka eymenmek** (3134)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**sözke keçmek** (4933)”(Kaçalın, 2008)

kork- 'korkmak': “**törümüške korkmak** (4744)”(Kaçalın, 2008)

san- 'sanmak': “**biligsizke sanmak** (6608)”(Kaçalın, 2008)

sewül- 'sevilmek': “**bodunka sewülmek** (2071)”(Kaçalın, 2008)

tod- 'doymak': “**dünyâka todmak** (4730)”(Kaçalın, 2008)

yalk- 'bıkmak, usanmak': “**sözke yalkmak** (6628)”(Kaçalın, 2008)

yori- 'yürüme': “**yaşıl kökte yoritmak** (4844)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+A}

Bu başlıkta, ayrılma hâli ekinin yaklaşma hâli eki {+A} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*eymen-, kes-, kork-* vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

eymen- 'utanmak': “**saña eymenmek** (5069)”(Kaçalın, 2008)

eymen- 'utanmak': “**saña eymenmek** (5070)”(Kaçalın, 2008)
kes- 'kesmek': “**saña kesmek** (6515)”(Kaçalın, 2008)
kol- 'istemek': “**saña kolmak** (3809)”(Kaçalın, 2008)
kork- 'korkmak': “**yasiña korkmak** (983)”(Kaçalın, 2008)
kork- 'korkmak': “**saña korkmak** (5070)”(Kaçalın, 2008)
korku tut- 'korkmak': “**adliñe korku tutmak** (3668)”(Kaçalın, 2008)
tegin tut- 'ümit kesmek': “**fazlıña tegnü tutmak** (3668)”(Kaçalın, 2008)

2.1.2.3. *Bulunma durum eklerinden çapraz gelişmeler*

$\{+X\} < \{+DA\}$

Bu başlıkta, belirtme hâli ekinin bulunma hâli eki $\{+DA\}$ ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*keç-*” fiilinde görülmüştür.

keç- 'geçmek': “**kırkta keçmek** (364)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**kırkta keçmek** (4624)”(Kaçalın, 2008)

$\{+A\} < \{+DA\}$

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin bulunma hâli eki $\{+DA\}$ ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*bar- çawık-, kir-, tüş-, yad-, vd.*” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

adak ur- 'ayak basmak': “**yérde adak urmak** (2865)”(Kaçalın, 2008)

bar- 'varmak': “**ajunda barmak** (102)”(Kaçalın, 2008)

bar- 'varmak': “**ajunda barmak** (1693)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**muniñda bérme** (4147)”(Kaçalın, 2008)

bér- 'vermek': “**özde bérme** (2560)”(Kaçalın, 2008)

çawık- 'ünlenmek, nam salmak': “**ajunda çawıkmak** (3807)”(Kaçalın, 2008)

çawık- 'ünlenmek, nam salmak': “**ajunda çawıkmak** (3660)”(Kaçalın, 2008)

çawık- 'yayılmak': “**ajunda çawıkmak** (406)”(Kaçalın, 2008)

kigür- 'içeri sokmak': “**çerigde kigürmek** (2370)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**okıdukta kirmek** (4101)”(Kaçalın, 2008)

ko- 'koymak': “**teñizde komak** (4712)”(Kaçalın, 2008)

ko- 'koymak': “**yérde komak** (4713)”(Kaçalın, 2008)

köz kulak tut- 'göz kulak kesilmek': “**élde köz kulak tutmak** (436)”(Kaçalın, 2008)

küyür- 'yakmak, yaktırmak': “**körürde küyürmek** (3624)”(Kaçalın, 2008)

tapug kıl- 'hizmet etmek': “**tañda tapug kılmak** (3069)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**ajunda yadayın témek** (4435)”(Kaçalın, 2008)

tep- 'tepmek, vurmak': “**kayuda tepmek** (974)”(Kaçalın, 2008)

tuğ- 'doğmak': “**ajunda tuğmak** (234)”(Kaçalın, 2008)

tüş- 'düşmek': “**muyanlıkta түşmek** (489)”(Kaçalın, 2008)

yad- 'yaymak': “**ajunda yadmak** (4435)”(Kaçalın, 2008)

yad- 'yaymak': “**yérde yadmak** (3637)”(Kaçalın, 2008)

yorı- 'yürüme': “**yolda yorımak** (3560)”(Kaçalın, 2008)

{+DAn} < {+DA}

Bu başlıkta, ayrılma hâli ekinin bulunma hâli eki {+DA} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “aç-, adır-, al-, ay-, bar-, bil-, bol-, çık-, ıd-, kal-, keçür-, kör-, öl-, yan-, yıra-, vd.” gibi fiillerde görülmüştür. Bunların dışında başka fiillerle de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdadır.

aç- 'açmak': “**sinde açmak** (5092)”(Kaçalın, 2008)

açıl- 'açılmak': “**munda açılmak** (4378)”(Kaçalın, 2008)

adın kıl- 'ayrılmak': “**könide adın kılmak** (5598)”(Kaçalın, 2008)

adır- 'ayırmaq': “**kulda adramak** (4836)”(Kaçalın, 2008)

adır- 'ayırmaq': “**biligde adırmak** (1833)”(Kaçalın, 2008)

agır bol- 'ağırlanmaq': “**begde ağır bolmak** (2569)”(Kaçalın, 2008)

akıt- 'akıtmak': “**közde akıtmak** (1160)”(Kaçalın, 2008)

akıt- 'akıtmak': “**közde akıtmak** (6533)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**ajunda almak** (4767)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**içinde almak** (5162)”(Kaçalın, 2008)

al- 'almak': “**içinde almak** (3788)”(Kaçalın, 2008)

alt ol- 'aşağı olmak': “**minde alt olmak** (186)”(Kaçalın, 2008)

arıt- 'temizlemek': “**yolda arıtmak** (5546)”(Kaçalın, 2008)

art- 'artmaq': “**künde artmak** (1062)”(Kaçalın, 2008)

art- 'artmaq': “**künde artmak** (438)”(Kaçalın, 2008)

art- 'artmaq': “**künde artmak** (1566)”(Kaçalın, 2008)

artur- 'arttırmak': “**künde arturmak** (610)”(Kaçalın, 2008)

asıg gör- 'fayda görmək': “**sözde asıg körmək** (171)”(Kaçalın, 2008)

asıg kıl- 'faydalı olmak': “**meniñde asıg kılmak** (4864)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**ménde aymak** (514)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**bularda aymak** (4490)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**munda yakşı aymak** (4451)”(Kaçalın, 2008)

ay- 'söylemek': “**munda yégrek aymak** (4075)”(Kaçalın, 2008)

az- 'azmaq, şaşırmaq': “**könilikte azmak** (5400)”(Kaçalın, 2008)

az- 'azmaq, yolundan şaşmaq': “**yolında azmak** (4093)”(Kaçalın, 2008)

az- 'şaşırmak': “**yolda azmış** (6540)”(Kaçalın, 2008)

ba- 'bağlamak': “**anda naru bamak** (1605)”(Kaçalın, 2008)

bagırsak bol- 'merhametli olmak': “**anada atada bagırsak bolmak**

(717)”(Kaçalin, 2008)

bagırsak ol- 'merhametli olmak': “**atada anada bagırsak bolmak**
(41)”(Kaçalin, 2008)

bar- 'gitmek': “**seninde barmak** (1405)”(Kaçalin, 2008)

bar- 'varmak, gitmek': “**biziñde barmak** (5339)”(Kaçalin, 2008)

bar- 'varmak, gitmek': “**anıñda barmak** (3578)”(Kaçalin, 2008)

bar- 'varmak, gitmek': “**muniñda barmak** (4993)”(Kaçalin, 2008)

bar- 'varmak': “**bizde barmak** (250)”(Kaçalin, 2008)

beküt- 'sağlamlaştırmak': “**künde bekütmek** (2571)”(Kaçalin, 2008)

bér- 'vermek': “**bu künde naru bérme** (6409)”(Kaçalin, 2008)

bér- 'vermek': “**bu künde naru bérme** (5611)”(Kaçalin, 2008)

bér- 'vermek': “**muniñda bérme** (4657)”(Kaçalin, 2008)

bert- 'yaralanmak': “**ménde basa bertmek** (6181)”(Kaçalin, 2008)

bil- 'bilmek': “**ménde bilmek** (1936)”(Kaçalin, 2008)

bil- 'bilmek': “**seniñde bilmek** (1151)”(Kaçalin, 2008)

bil- 'bilmek': “**olarda biri bilmek** (3738)”(Kaçalin, 2008)

bol- 'bolmak': “**muniñda bolmak** (6432)”(Kaçalin, 2008)

bol- 'olmak': “**anıñda bolmak** (5839)”(Kaçalin, 2008)

bol- 'olmak': “**munda bolmak** (4584)”(Kaçalin, 2008)

bul- 'bulmak': “**seniñde bulmak** (3771)”(Kaçalin, 2008)

bul- 'bulmak': “**seniñde bulmak** (4946)”(Kaçalin, 2008)

bul- 'bulmak': “**özümde bulmak** (2942)”(Kaçalin, 2008)

bütür- 'getirmek': “**meniñde basa bütürmek** (5009)”(Kaçalin, 2008)

çık- 'çıkmaq': “**kında çıkmak** (87)”(Kaçalin, 2008)

çık- 'çıkmaq': “**anuñda kında çıkmak** 2138)”(Kaçalin, 2008)

çık- 'çıkmaq': “**sözde çıkmak** (3477)”(Kaçalin, 2008)

edgü bol- 'iyi olmak': “**künüñde edgü bolmak** (5307)”(Kaçalin,
2008)

edgü bol- 'iyi olmak': “**anıñda basa edgü bolmak** (6190)”(Kaçalın, 2008)

ewür- 'dolaştırmak, evirmek': “**élde ewürmek** (2995)”(Kaçalın, 2008)

ewür- 'çevirmek': “**dünyâda ewürmek** (3148)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek, ulaştırmak': “**munda ıdmak** (1444)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek': “**köçmezde ıdmak** (4815)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek': “**ewde ıdmak** (4518)”(Kaçalın, 2008)

ıd- 'göndermek': “**özüñde ıdmak** (5178)”(Kaçalın, 2008)

iç- 'içmek': “**kudugda içmek** (1735)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**ölümde işin itmek** (6165)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**künde itmek** (1799)”(Kaçalın, 2008)

it- 'düzenlemek': “**ölümde itmek** (6077)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak, kaçınmak': “**işte kaçmak** (4061)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**üçünçte kaçmak** (267)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**üçünçte kaçmak** (3219)”(Kaçalın, 2008)

kaç- 'kaçmak': “**yağıda kaçmak** (2291)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**seniñde kalmak** (5541)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**bularda basa kalmak** (5559)”(Kaçalın, 2008)

kal- 'kalmak': “**bularda kalmak** (2059)”(Kaçalın, 2008)

katıglan- 'katlanmak, çabalamak': “**anda katıglanmak** (1570)”(Kaçalın, 2008)

katıglan- 'katlanmak': “**anda naru katıglanmak** (5941)”(Kaçalın, 2008)

katıglan- 'katlanmak': “**anıñda basa katıglanmak** (4810)”(Kaçalın, 2008)

kay- 'kaymak': “**kaymak itta** (3422)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**başında keçmek** (4639)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**usında keçmek** (6142)”(Kaçalın, 2008)

keç- 'geçmek': “**seniñde keçmek** (5177)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**başıñda keçürmek** (426)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**başıñda keçürmek** (667)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**başıñda keçürmek** (4434)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**başıñda keçürmek** (1955)”(Kaçalın, 2008)

keçür- 'geçirmek': “**başıñda keçürmek** (2088)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**bularda kelmek** (4361)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**meniñde kelmek** (6173)”(Kaçalın, 2008)

kel- 'gelmek': “**ménde kelmek** (6175)”(Kaçalın, 2008)

kes- 'kesmek': “**tilde kesmek** (3326)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**üçte kılmak** (4123)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**atañda kédin kılmak** (1584)”(Kaçalın, 2008)

kıy- 'dönmek': “**yawuzda kıymak** (5077)”(Kaçalın, 2008)

kıyıl- 'sözünden dönmek, kıyılmak': “**künde naru kıyılma**
(597)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**kapugda kirmek** (4057)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**anda basa kirmek** (5906)”(Kaçalın, 2008)

kir- 'girmek': “**anda naru kirmek** (4043)”(Kaçalın, 2008)

kit- 'gitmek': “**tiriglikte kitmek** (2577)”(Kaçalın, 2008)

kit- 'gitmek': “**köñülde kitmek** (2577)”(Kaçalın, 2008)

kiter- 'gidermek, atmak': “**köñülde kitermek** (3428)”(Kaçalın, 2008)

kizle- 'gizlemek': “**halkta kizlemek** (3232)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'bırakmak': “**anda naru kodmak** (5624)”(Kaçalın, 2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**özüñde kédin kodmak** (3786)”(Kaçalın,
2008)

kod- 'koymak, bırakmak': “**özüñde kédin kodmak** (5294)”(Kaçalın,
2008)

kol- 'istemek': “**munıñda adın kolmak** (4980)”(Kaçalın, 2008)

kol- 'istemek': “**rabda kolmak** (38)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak, gelmek': “**yérde kopmak** (4893)”(Kaçalın, 2008)

kop- 'kopmak': “**olarda kopmak** (6392)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek, bakmak': “**anıñda basa körmek** (3582)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**seniñde körmek** (5616)”(Kaçalın, 2008)

kör- 'görmek': “**seniñde körmek** (4477)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**anda kötürmek** (4599)”(Kaçalın, 2008)

kötür- 'götürmek': “**sözde kötürmek** (6376)”(Kaçalın, 2008)

kutad- 'kutlu olmak, mutlu olmak': “**küni künde kutadmak** (1814)”(Kaçalın, 2008)

kutad- 'kutlu olmak': “**küni künde kutadmak** (6424)”(Kaçalın, 2008)

küid- 'beklemek': “**ölümde basa küidmek** (6179)”(Kaçalın, 2008)

öğren- 'öğrenmek': “**ukuşta öğrenmek** (1683)”(Kaçalın, 2008)

ökün- 'pişman olmak': “**ölümde öküñmek** (6258)”(Kaçalın, 2008)

öl- 'ölmek': “**bizde ölmek** (1885)”(Kaçalın, 2008)

öl- 'ölmek': “**seniñde ölmek** (6432)”(Kaçalın, 2008)

öl- 'ölmek': “**seniñde ölmek** (6318)”(Kaçalın, 2008)

öl- 'ölmek': “**meniñde basa ölmek** (1093)”(Kaçalın, 2008)

ön- 'bitmek, yetişmek': “**yérde önmek** (4346)”(Kaçalın, 2008)

önme- 'çıkılmak': “**otta önmek** (120)”(Kaçalın, 2008)

özne- 'karşı koymak': “**özüñde öznemek** (4303)”(Kaçalın, 2008)

san- 'kabul etmek': “**ikide naru sanmak** (3218)”(Kaçalın, 2008)

seç- 'seçmek': “**bayında seçmek** (4724)”(Kaçalın, 2008)

sew- 'sevmek': “**köñülde sewmek** (4338)”(Kaçalın, 2008)

sewin- 'sevinmek': “**seniñde sewinmek** (6333)”(Kaçalın, 2008)

sıña- 'sınamak': “**özüñde sıñamak** (5538)”(Kaçalın, 2008)

sıña- 'sınamak': **katılmazda sınamak** (1304)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**ayıtmazda sözlemek** (960)”(Kaçalın, 2008)

sözle- 'söylemek': “**munda sözlemek** (5076)”(Kaçalın, 2008)

süçig tut- 'iyi davranmak': “**özinde süçig tutmak** (706)”(Kaçalın, 2008)

tam- 'damlamak': “**kalemde tammak** (2715)”(Kaçalın, 2008)

tap- 'hizmet etmek': “**munda naru tapmak** (1591)”(Kaçalın, 2008)

tapın- 'hizmette bulunmak': “**kiçigde berü tapınmak** (1941)”(Kaçalın, 2008)

tapın- 'hizmette bulunmak': “**anda naru tapınmak** (607)”(Kaçalın, 2008)

tapsula- 'kıskanmak': “**seniñde tapsulamak** (4250)”(Kaçalın, 2008)

tapug kıl- 'hizmet etmek': “**özinde tapug kılmak** (4041)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**sözde témek** (6622)”(Kaçalın, 2008)

té- 'demek': “**seniñde basakı témek** (5184)”(Kaçalın, 2008)

teg- 'değmek': “**kiçigde tegmek** (1822)”(Kaçalın, 2008)

tepe- 'kıskanmak, çekememek': “**seniñde tepsemek** (4248)”(Kaçalın, 2008)

tıdın- 'sakınmak': “**yazukta tıdınmak** (1380)”(Kaçalın, 2008)

ti- 'demek': “**biziñde timek** (2699)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**yalganmda tilemek** (2042)”(Kaçalın, 2008)

tile- 'dilemek': “**olarda birisi tilemek** (5516)”(Kaçalın, 2008)

tiril- 'yaşamak': “**bu künde naru tirilmek** (5457)”(Kaçalın, 2008)

tök- 'dökmek': “**közde tökmek** (4823)”(Kaçalın, 2008)

tug- 'doğmak': “**anasında tugmak** (1388)”(Kaçalın, 2008)

tug- 'doğmak': “**anasında tugmak** (1932)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak, kalkmak': “**künde turmak** (6259)”(Kaçalın, 2008)

tur- 'durmak': “**aniñda basa turmak** (5587)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**könülde tutmak** (3720)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**muniñda biri tutmak** (872)”(Kaçalın, 2008)

tut- 'tutmak': “**seniñde ajun tutmak** (5137)”(Kaçalın, 2008)

tüz- 'doğrultmak': “**anda naru tüzmek** (3093)”(Kaçalın, 2008)

uç- 'uçmak': “**aniñda basa uçmak** (6036)”(Kaçalın, 2008)

uç- 'uçmak': “**közünde uçmak** (3627)”(Kaçalın, 2008)

uk- 'anlamak': “**ölürde ukmak** (1475)”(Kaçalın, 2008)

ulan- 'ulaşmak, bağlanmak': “**bularda ulanmak** (4049)”(Kaçalın, 2008)

unit- 'unutmak': “**meniñde kedin unitmak** (6085)”(Kaçalın, 2008)

ülüg kıl- 'hisse ayırmak': “**neñiñde ülüg kılmak** (4348)”(Kaçalın, 2008)

üste- 'kazanmak': “**kişilerde üstemek** (2451)”(Kaçalın, 2008)

üzül- 'üzülmek': “**tişilerde ötrü üzülmek** (4523)”(Kaçalın, 2008)

vefa kit- 'vefa gitmek': “**halkta vefâ kitmek** (6466)”(Kaçalın, 2008)

yakın tut- 'yakın tutmak': “**künde yakın tutmak** (953)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'dönmek, geri dönmek': “**kiçiglikte yanmak** (4689)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'dönmek, geri dönmek': “**tilde yanmak** (5073)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'geri dönmek': “**sözinde yanıklıg** (5079)”(Kaçalın, 2008)

yan- 'geri dönmek': “**sözde yanmak** (5080)”(Kaçalın, 2008)

yat- 'yatmak': “**künlerde yatmak** (5953)”(Kaçalın, 2008)

yé- 'yemek': “**biziñde basa yemek** (5341)”(Kaçalın, 2008)

yét- 'azalmak': “**künde yétmek** (1062)”(Kaçalın, 2008)

yetür- 'yetiştirmek': “**üdte yetürmek** (5009)”(Kaçalın, 2008)

yıra- 'uzlaşmak': “**kişide yıramak** (6611)”(Kaçalın, 2008)

yıra- 'uzlaşmak': “**özünde yıramak** (6610)”(Kaçalın, 2008)

yıra- 'uzlaşmak': “**kişide yıramak** (6599)”(Kaçalın, 2008)

yırak bol- 'uzak olmak': “**kişide yırak bolmak** (4806)”(Kaçalın, 2008)

yırac bol- 'uzak olmak': “**tapugında yırac bolmak** (1586)”(Kaçalın, 2008)

yırac tur- 'uzak durmak': “**tapugda yırac turmak** (4149)”(Kaçalın, 2008)

yırac tur- 'uzak durmak': “**kişide yırac turmak** (2205)”(Kaçalın, 2008)

yırac tur- 'uzak durmak': “**üç işte yırac turmak** (4106)”(Kaçalın, 2008)

yırac tut- 'uzak durmak': “**neñde yırac tutmak** (2063)”(Kaçalın, 2008)

yırac tut- 'uzak tutmak': “**aşta yırac tutmak** (2858)”(Kaçalın, 2008)

yırac tut- 'uzaklaştırmak': “**işte yırac tutmak** (1990)”(Kaçalın, 2008)

yit- 'kaybolmak': “**ajunda yitmek** (6572)”(Kaçalın, 2008)

yit- 'yitmek, kaybetmek': “**ajunda yitmek** (3375)”(Kaçalın, 2008)

yitür- 'kaybetmek': “**körürde yitürmek** (6303)”(Kaçalın, 2008)

yori- 'dolaşmak, yürüme': “**tilde yorımak** (238)”(Kaçalın, 2008)

yori- 'yürüme, varmak': “**tillerinde yorımak** (3100)”(Kaçalın, 2008)

yori- 'yürüme': “**tiliñde yoritmak** (5468)”(Kaçalın, 2008)

yorit- 'yürütmek': “**törütmezde yoritmak** (3195)”(Kaçalın, 2008)

yuwul- 'yuvarlanmak': “**közde yuwulmak** (6327)”(Kaçalın, 2008)

2.1.2.4. Ayrılma durum eklerinden çapraz gelişmeler

{+A} < {+DIn}

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin ayrılma hâli eki {+DIn} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*ayt-* ve *yara-*” fiillerinde görülmüştür.

ayt- 'söylemek': “**seniñdin aytmak** (2526)”(Kaçalın, 2008)

ayt- 'söylemek': “**seniñdin ayıtmak** (5740)”(Kaçalın, 2008)

yara- 'yaramak, uygun gelmek': “**séndin yaramak** (3777)”(Kaçalın, 2008)

{+A} < {+DUn}

Bu başlıkta, yaklaşma hâli ekinin ayrılma hâli eki {+Dun} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*keç-*, *kıl-* ve *oz-*” fiillerinde görülmüştür.

keç- 'geçmek': “**öñdün keçmek** (2485)”(Kaçalın, 2008)

kıl- 'yapmak, etmek': “**öñdün erig kılmak** (2374)”(Kaçalın, 2008)

oz- 'geçmek, ileri geçmek': “**öñdün ozmak** (2344)”(Kaçalın, 2008)

{+DA} < {+DIn}

Bu başlıkta, bulunma hâli ekinin ayrılma hâl eki {+DIn} ile karşılanarak görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum incelemede “*tut-*” fiilinde görülmüştür.

tut- 'tutmak': “**solındın oñındın tutmak** (772)”(Kaçalın, 2008)

SONUÇ

Türk dili, edebiyatı ve tarihi açısından büyük öneme sahip olan *Kutadgu Bilig* temelinde oluşturulan bu çalışma, fiillerin durum ekleri ile münasebetini içermektedir. Çalışmanın geneli göz önünde bulundurularak söylenebilir ki kelime hazinesi, kelime anlamı vb. açılardan zengin olan bu eser, çalışmamız açısından büyük fayda sağlamıştır. Çalışmanın konusunu ‘fiil tamlayıcı ilişkisi’ oluşturmaktadır. Bilindiği gibi fiil cümlelerinin yöneticisi konumundadır ve hangi tamlayıcı ile ilişki kuracağını kendisi belirler. Bunun sonucunda da çekimli fiilin anlamını belirginleştirmek için fiil ile tamlayıcı arasında bir ilişki doğar. Bu ilişkide fiiller nesne olan addan belli çekim halleri istedikleri gibi takılar da ilişki kurdukları addan işleyişlerine göre belli çekim halleri isterler. Fiillerin bu ilişkisi ‘birleşim değeri, istem, fiil tamlayıcısı, durum belirleyicileri, fiil rejimi, valenz’ gibi pek çok adla karşılanmıştır. Adına her ne denirse densin, fiil tamlayıcı ilişkisi önemlidir. Hangi fiilin hangi durum eki ile çalıştığı özellikle fiilin anlamı yoluyla belirlenir. Ancak o dili konuşanlar da belirleyiciler arasındadır. Çünkü fiilin tamlayıcısı ile ilişkisi durağan değildir. Dönemden döneme, ağızdan ağıza, lehçeden lehçeye farklılık göstermiştir ve göstermektedir. Bu çalışma, bahsedilen bu durumun *Kutadgu Bilig*’de tespitinden ibarettir. Çalışmada genel olarak üzerinde durulan nokta fiil tamlayıcı ilişkisinin ‘nasıl’ olduğudur. ‘Neden’ noktası üzerinde durulmamıştır. Çünkü bu daha kapsamlı ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Çalışmanın giriş ve birinci bölümü *Kutadgu Bilig* ve fiil tamlayıcı ilişkisi hakkında genel bir bilgiye ayrılmıştır. Çalışmanın inceleme kısmını oluşturan ikinci bölümü ise düz ve çapraz gelişim olmak üzere iki ayrı başlık halinde ele alınmıştır. Düz gelişmeler, bakıldığında görüleceği üzere fiillerin durum ekleri ile olan ilişkisinde beklenen bir süreci göstermektedir. Fiiller kendi anlamlarına göre ihtiyaç duydukları bir hâl eki ile çalışırlar ve bu hâl eki fiilin anlamının tamamlayıcısı olur. Aşağıda düz gelişmelerin yer aldığı bölümden seçilen fiiller buna örnek olarak gösterilebilir. Beytin genel olarak anlamına göre fiil istediği bir hâl ekiyle çalışır. Aşağıda ele alınan ‘aç-’ fiili, her beyitte de farklı bir hâl eki ile çalışmıştır: ‘*yer katın aç-*’,

‘sözüg aç-’, ‘sözümni aç-’, ‘yolını aç-’, ‘anı aç-a-men’, ‘kulka açıl-’, ‘mana yolun aç’. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde örnekler incelenebilir.

aç- ‘açmak’: “**açıp** körse erdiñ kara **yér katın** / ne üdrüm talular yatur inçıkın (4722) [Kara toprağın altını biraz açıp baksa idin, orada ne kadar seçkin ve iyi insanların cesetlerini görürdün.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

aç- ‘açmak’: “*tilig şük mü tutğu azu sözlese / **sözüg açsamu** yég azu kizlese* (1018) [Dili susturmalı mı, yoksa söyletmeli mi; sözü açmak mı daha iyi, yoksa saklamak mı?]

aç- ‘açmak’: “*bayat bérdi barça saña edgülük / bu edgü **yolun aç maña** ay külüg* (5130) [Tanrı sana her türlü iyilikleri ihsan etmiş; ey namlı, bu iyilik yolunu bana da aç.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

aç- ‘açmak’: “*begin ked sewindürse tapnur kulı / **açıldı** bu kulka ağırık yolu* (845) [Hizmet eden kul beyini çok memnun ederse, bu kul için itibar ve ihsan kapıları açılmış olur.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

aç- ‘açmak’: “*bu bir törlügi ol takı birsini / ayayın eşitgil **aça-men anı*** (5762) [Bu bir türüsüdür; birini daha dinle, ben onu da sana izah edeyim.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

aç- ‘açmak’: “*bu iki kılıktın ıduk kut kaçır / ol erke çıgaylık **yolını açar*** (1335) [Bu iki hareketten mübarek mutluluk kaçır, bunlar insana yoksulluk yolunu açar.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

aç- ‘açmak’: “*ilig aydı uktum sözüg belgülep / **açayın sözümni** saña ülgülep* (792) [Hükümdar dedi: “Ne demek istediğini anladım; bunların ne demek olduğunu sana anlatayım.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

Burada verilen ‘aç-’ fiili temsili bir örnektir. Bunun dışında birçok örnek vermek mümkün. Bu çalışma neticesinde bir fiilin bir veya birden fazla hâl eki ile çalıştığı sonucuna varılmıştır. Burada {+X}<{+ğ/g}, {+X}<{+n}, {+X}<{+I}, {+X}<{+nI}, {+nu}<{+nI}, {+A}<{+GA},

{+A}<{+A}, {+DA}<{+DA}, {+DAn}<{+DXn}, {+DAn}<{+DAn} şeklinde seçilen dört hâl ekinin fiillerle ne şekilde çalıştığı beyit içerisinden örneklerle gösterilmiştir. Çalışmanın bu bölümü, yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi düz gelişmelerden ibarettir.

Çapraz gelişmelerin yer aldığı bölümde ise *Kutadgu Bilig*'deki 'rejim değiştirmesi' durumu ele alınmıştır. Burada da düz gelişmeler bölümünde olduğu gibi seçilen dört hâl ekinin görev aktarımının nasıl olduğu örneklerle ortaya konmuştur. Türkçedeki isim çekim eklerinin birbirlerinin görev sınırına girmeleri 'rejim değiştirme, görev aktarımı, istem değiştirmesi' olarak tanımlanır. Kısaca 'rejim değiştirme, görev aktarımı, istem değiştirmesi' bir isim çekim ekinin gerektiğinde başka bir isim çekim ekinin de yerini tutabilmesidir. Çalışmanın bu kısmında *Kutadgu Bilig*'deki görev aktarımı durumu üzerinde durulmuştur. {+X}<{+GA}, {+X}<{+A}, {+X}<{+DA}, {+A}<{+g}, {+A}<{+n}, {+A}<{+I}, {+A}<{+nI}, {+A}<{+DA}, {+A}<{+DIn}, {+A}<{+DUn}, {+DA}<{+g}, {+DA}<{+n}, {+DA}<{+KA}, {+DA}<{+A}, {+DA}<{+DIn}, {+DAn}<{+g}, {+DAn}<{+n}, {+DAn}<{+I}, {+DAn}<{+KA}, {+DAn}<{+A}, {+DAn}<{+DA} şeklinde olan görev aktarımı durumu eserden beyitler içerisinde gösterilmiştir. Örneğin, kimi zaman bulunma hâl eki, yaklaşma hâli görevinde; yaklaşma hâl eki bulunma hâl eki görevinde bir durum üstlenmiştir. Yukarıdaki gösterilen ek gelişimlerinden de görüleceği üzere, bu çalışmada incelenen her hâl ekinde görev aktarımı durumunun söz konusu olduğu söylenebilir. Anlatılanları daha somut hale getirmek için ayrıntılı bir örnek verilecek olunursa;

yad- 'yaymak': "**ajunda atıñni yadayın tése / ümeg edgü tutgil katıglan usa** (4435) [Dünyaya adını yaymak istersen, mümkünse, yolculara iyi muamelede bulunmaya gayret et.]"(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

yad- 'yaymak': "**et öz bir yağı ol idi sarp yağı / kamug yérde yadmuş tuzakı ağı** (3637) [Bu vücut bir düşmandır ve çok çetin bir düşmandır; o her yere tuzak ve ağını yaymıştır.]"(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

Yukarıda ayrıntılı olarak görüleceği üzere Türkiye Türkçesinde ‘yaymak’ anlamına gelen ‘yad-’ fiili yaklaşma hâl eki görevinde bulunma hâl eki ile ilişki içerisindedir. Başka bir örnek de ‘kıy-’ fiili ile verilebilir. ‘dönmek’ anlamındaki fiil, belirtme hâl eki görünümünde fakat ayrılma hâl eki fonksiyonu ile ilişki içerisindedir. İfade Türkiye Türkçesinde de ‘sözünden dönmek’ şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıntılı olarak aşağıda incelenebilir.

kıy- 'dönmek': “bular da birisi bu til yalganı / muniñda basası sözüg kıyğanı (338) [Bunlardan biri yalan söylemektir; İkincisi verilen sözden dönmektir.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

kıy- 'dönmek': “arıgsız cefâlig kılınçı otun kalı / aydı erser kıyar sözünü (2876) [Temiz olmayan, cefakâr ve küstah kimse, söz vermiş olsa dahi, sözünden döner.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

Farklı hâl ekleri ile ilişkide olan bir fiil bakımından örnek vermek gerekirse ‘keç-’ fiili bunun için doğru bir örnek olacaktır.

keç- 'geçmek': “kimiñ kırkta keçse tiriglik yılı / esenleşti erke yégitlik tili (364) [Kimin yaşı kırkı geçerse, gençlik insana "Allah'a ısmarladık" der.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

keç- 'geçmek': “yaşın kırkta keçse kün ay erse küz / isig neñ bile sen özün tab'ı tüz (4624) [Yaşın kırktan fazla ve mevsim son bahar ise, tabiatını sıcak şeyler ile tanzim et.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

Yukarıdaki iki beyitte de Türkiye Türkçesi’nde ‘kırkı geçmek’ olarak kullanılan ifade yer almaktadır. ‘keç-’ fiili +DA bulunma hâl eki ile belirtme hâl eki görevini üstlenmiştir. Aynı şekilde +DA bulunma eki ile farklı bir örnek verilecek olursa aşağıdaki örnekler mantıklı olacaktır.

keç- 'geçmek': “başında keçip er yorık tüzmeşe / köni sözlemiş boldı yılık téşe (4639) [Tecrübelerine rağmen, hareketini tanzim edemeyen kimseye ‘hayvan’ derlerse, doğru söylemiş olurlar.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

keç- 'geçmek': “seniñde ozakı tüşüp keçtiler / yérikmedi tüşte udu köçtiler (5177) [Senden evvelkiler oraya uğrayıp, geçtiler;

menzilde yerleşmediler ve öncekileri takip ederek, göçtüler.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

Yukarıdaki iki beyitte ise ‘keç-’ fiili +DA eki ile ilişki içerisindedir fakat +DA bulunma hâl eki +DAn ayrılma hâl eki fonksiyonu taşımaktadır. Aşağıdaki örnekte ise ‘keç-’ fiili +DUn ayrılma hâl eki görünümünde fakat fonksiyon olarak +A yaklaşma hâl eki ile ilişki içerisindedir.

keç- 'geçmek': “*bu kaç neñ kerek kim atansa hâcib / kişi başlasa yolka öñdün keçip* (2485) [Hâcib olmak ve öne geçip, insanlara yol göstermek için, şu bir kaç şey lazımdır.]”(Kaçalın, 2008; Arat, R. R., 2008)

Temsili olarak verilen örnekler vasıtasıyla görüldüğü gibi, bir fiil birden fazla hâl eki ile çalışabilir. Birden fazla hâl eki ile çalıştığı gibi, ilişkide olduğu hâl eki başka bir hâl ekinin görevini üstlenmiş de olabilir. Bu bakımdan, çalışma pek çok boyut gerektiren bir inceleme içermektedir.

Çalışmanın çerçevesini ve temelini oluşturan *Kutadgu Bilig* hacmi ve içerisindeki fiillerin çok anlamlılığı sebebiyle örnekler bunlarla sınırlı değildir. İnceleme bölümünde ayrıntı ile gözlenebilecek olan ‘fiil tamlayıcı ilişkisi’ konusu bu çalışmada nasıl görülmüş, Türkiye Türkçesine kıyasla ne gibi değişiklikler veya benzerlik söz konusu, bu ele alınmıştır. Fakat fiillerin hangi hâl eki ile ne sebeple çalıştığı bu çalışmanın kapsamı içerisinde değildir. Bu ayrı bir gayret ve titizlik gerektiren bir çalışma ile ortaya konabilir. Çalışmada görüleceği üzere, beyitler incelenmiş, çalışmanın temel aldığı dört hâl eki bakımından fiillerle olan ilişkisi ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırması ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Arat, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalıcı.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bayraktar, S. (1999). Kutadgu Bilig'de Bulunma Hâli Ekinin Fonksiyonları. *TDAY Belleten, II(I)*, 9-25.
- Buran, A. (2011). Türkçede İsim Çekim Ekleri. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı 22-23 Ekim 1993 Bildiri Kitabı* (s. 375-409). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Ergin, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gümüştam, G. (2014). Türkiye Türkçesinin Ağız Sözlüklerinin Hazırlanmasında İstem (Valenz) Verilerinin Gerekliliği Üzerine. *Turkish Studies, 9(6)*, 419-439.
- Hacıeminoğlu, N. (2003). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kaçalın, M. S. (2002). *Kutadgu Bilig*. 26. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı .
- Kaçalın, M. S. (2008). Yûsuf Has Hâcib: Kutadgu Bilig, Metin. Kültür ve Turizm Bakanlığı. 16 02, 2016 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10716,yusufhashacibkutadgubiligmustafakacalinpdf.pdf?0> adresinden alındı
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu .
- Kalkan, U. (2006, Eylül). Türkiye Türkçesinde Hal (Durum) Kavramı ve Hal (Durum) Eklerinin İşlevleri. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karahan, L. (1997). Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine. *Türk Dili*, 209-213.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu .
- Özkan, A. (2011). Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler. *Turkish Studies*, 6(1), 512-522.
- Sev, G. (2001). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tabaklar, Ö., Sağol Yüksekaya, G., & Argunşah, M. (2010). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit.
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.